

№2, 216. 17.04.2023

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

АКАДЕМИК

АСТАНА

WWW.JOURNAL-ACADEMIC.COM

“Международный научный журнал АКАДЕМИК”

№ 2 (216), 2023 г.

АПРЕЛЬ, 2023 г.

Издаётся с июля 2020 года

Астана
2023

Содержание

МОБИЛЬДІ РОБОТТЫ ҚҰРА ОТЫРЫП, МАШИНАЛЫҚ КӨРУ ЖӘНЕ БЕЙНЕЛЕРДІ ТАҢУ НЕГІЗІНДЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ДАМУ	
Амангелді Айдархан Маратұлы	4
ИССЛЕДОВАНИЕ И РАЗРАБОТКА МЕТОДОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СИСТЕМЫ ФИНАНСОВОГО СТРУКТУРЫ	
Абзал Орынтай Өткірбекұлы, Досжанова А.А.	7
МИКРОФИНАНСИРОВАНИЕ В КАЗАХСТАНЕ: ОСОБЕННОСТИ РЫНКА И ЭФФЕКТИВНОСТЬ МАРКЕТИНГОВЫХ КОММУНИКАЦИЙ	
Сұлтанәлі Аружан Жәнібекқызы	10
НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ КОНТРОЛЯ И РЕГУЛИРОВАНИЯ СИСТЕМ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГРАЖДАНСКОЙ АВИАЦИИ	
Акимканова Ш.Б., Абжапбарова А.Ж.	15
КЛИНИЧЕСКИЙ СЛУЧАЙ УЩЕМЛЕНИЯ ЧЕРВЕОБРАЗНОГО ОТРОСТКА В УЩЕМЛЕННОЙ ПАХОВОЙ ГРЫЖЕ (ГРЫЖА АМИАНДА)	
Сергазиев Б.П., Айтжанов Б.Т., Бадыров Р. М.	19
ҰЯЛЫ БАЙЛАНЫС ЖҮЙЕСІНІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ӘДІСТЕРІ	
Асыллов Дарынжан Бауыржанұлы.	22
METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS FOR THE FORMATION OF A SECTORAL FOREIGN LANGUAGE IN THE NATURAL SCIENCE PROFILE IN THE 10TH GRADE OF SECONDARY SCHOOL	
Satybaldy Kamshat Nurkhanzyzy, Akhmetova M.K.	27
ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ПАРАЛЛЕЛЬНЫХ ФИНАНСОВЫХ РАССЛЕДОВАНИЙ	
Аскарова Альбина Аскаровна	31
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ВНЕДРЕНИЯ ИНСТИТУТА ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НЕЗАКОННОЕ ОБОГАЩЕНИЕ	
Иманбеков Жанат Муратович	37
5-6 СЫҢЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДИАГНОСТИКАЛАУ ОЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ АНЫҚТАУШЫ ФАКТОРЫ РЕТІНД	
Сыдыкова Роза Шаймардановна, Валихан Анапия Ерланқызы	41
МУЗЫКА САБАҒЫНДА МУЗЫКАЛЫҚ-ИНТЕРАКТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ 5-6 СЫҢЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТЕХНИКАЛЫҚ-ОПЕРАБЕЛДІ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ	
Дүзелбай Әлишат Жұмабекұлы, Тобагабылова Айжан Жунусовна, Ахметова Жадыра Ораховна	45
ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЛАРЫНДА ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫ ІСКЕ АСЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	
Сыдыкова Роза Шаймардановна, Есдаулетова Камила Абдуалыевна, Төреханова Таңшолпан Мұратқызы	52
ПАТРИОТТЫҚ ШЫҒАРМАЛАРДЫ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ МУЗЫКА САБАҚТАРЫНДА БАСТАУЫШ СЫҢЫП ОҚУШЫЛАРЫН ПАТРИОТИЗМГЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ	
Сыдыкова Роза Шаймардановна, Досбағанбетова Алена Төрбекқызы, Мәшір Перизат Ілесқызы	59
ОҚУШЫЛАРДЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ	
Сыдыкова Роза Шаймардановна, Жолдас Шолпан Құралбекқызы	66

МОБИЛЬДІ РОБОТТЫ ҚҰРА ОТЫРЫП, МАШИНАЛЫҚ КӨРУ ЖӘНЕ БЕЙНЕЛЕРДІ ТАНУ НЕГІЗІНДЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ДАМУ

Амангелді Айдархан Маратұлы

Алматы Технологиялық Университеті

Ғылыми жетекші: PhD, қауымд.профессор Козбакова А.Х.

Аңдатпа. 21-ші ғасырда технологиялардың өсуіне көбірек талаптар туындады. Бұл талаптар адамзаттың өмірін жеңілдету және қазіргі заманға қарағанда жүйелі жұмыс орындау бойынша көбірек мүмкіндіктерді береді. Бұл мүмкіндіктердің арасында мобильді роботтар, машиналық көру және бейнелерді тану негізінде интеллектуалды ақпараттық технологиялар құрамында дамуы жатады.

Негізгі сөздер: Мобильді роботтар, машиналық көру, бейнелер, интеллектуалды ақпараттық технологиялар, алгоритмдер, компьютерлік модельдеу, нейросеттер, машиндік оңтайлы ақпараттық әдістер, өңдеулер, моделдер, қараулы жүйелері, білікті мүмкіндіктер, білімділік, тағамдылық, жүйелік оқыту, өңдеулерді жетілдіру, тәуелсіздік, өз-өзіне белгісіз нәтижелер ұсыну.

Мобильді роботтар технологиялық өнімдердің біреуі ретінде көрсетіледі. Бұл роботтар сондай-ақ, адам ортасында жұмыс істеу, күзетте тұру және басқа да міндеттерді орындауға арналған. Мобильді роботтар өздерінің жаңа нәрселерді, құралдарды және ойлау-сөйлеу үрдісінен берілген мәліметтерді анықтауға болады. Осы мәліметтер роботтың жұмысын үлкендеуге және жұмыс орындау барысындағы күшін артуға мүмкіндік береді.

Машиналық көру технологиясының негізінде, компьютерлердің жұмысын жою және адамзаттың жұмысын күшейту негізінде құрылатын адамның ой-толғауында орналасқан. Машиналық көру технологиясы осы процестерді ауыстыру мен өздерінің білімдерін қолдана отырып, адамзаттың қабілеттеріне жақындатуға және олардың міндеттерін орындауға көмектеседі.

Бейнелерді тану негізінде интеллектуалды ақпараттық технологиялар сондай-ақ, оқу және түсіну процестерін әрі жылдамдықты арта отырып, түсінуді жылдамдықпен жасауға мүмкіндік береді. Олардың арқасындағы мүмкіндіктер артып жатыр, оның ішінде мамандандырылған жобалардың бекітілгендігі және талдамалардың түсіндірілуі сияқты көбірек мүмкіндіктерді құруға мүмкіндік береді.

Бұл технологиялар өзіндік ғана өнімдерді құру мен бөліспеу жолымен адамзаттың жұмысын жүйелілікпен жеңілдетуге мүмкіндік береді. Мобильді роботтар, машиналық көру және бейнелерді тану негізінде интеллектуалды ақпараттық технологиялар дамуы адамзаттың жұмысын жақындату, өмірін жеңілдету және қазіргі заманға қарағанда жүйелі жұмыс орындау бойынша көбірек мүмкіндіктерді береді. Қазіргі замантехнологияларының бірінші қатарда автомобильдерге және тасымалдау салаларына қол жеткізуі мүмкін. Мысалы, бұл технологиялар автомобильдерге ақысыз бейне жүйелерін орнатуға және олардың жұмысын үлгертуге көмектеседі. Бұл жұмыстарды адамзаттың жұмысымен салыстырсақ, машиналық жүйелер адамзаттардың біліктілігін арттыруға және олардың алдыңғы жұмысқа қатысты білімін жетілдіруге көмектеседі. Машиналық көру және бейнелерді тану негізінде интеллектуалды ақпараттық технологиялар да қолданады. Олар кезден жүйелік жұмысын жақындату, оның жылдамдығын артуы және өзіндік мамандандырылған жобаларды жасауға мүмкіндік береді.

Әрине осы технологияларды дамуы және толықтыру үшін, олардың жоғары мән-артықшылары мен қолдану мүмкіндіктерін анықтау керек. Олардың құрылуы және қолданылуы қажетті болады. Бұл технологияларды қолдану үшін, мамандардың жұмысы мен олардың түрлі дисциплиналарға қатынасуы қажет. Мобильді роботтық құра отырып, машиналық көру және

бейнелерді тану негізінде интеллектуалды ақпараттық технологияларды дамыту кезінде, бұл технологияларды қолдану мүмкіндігі шекті деп айта аламыз. Бұл жағдайда, адамзаттың тікелей жұмысы жоғары деңгейде қажет болады. Мұндай жағдайда, олардың ішінде жаңа жобаларды жасауға және жайлы білімін жетілдіруге мүмкіндік беретін мамандар қажет болады.

Осы технологияларды қолдану арқылы, біз машиналарды және бейнелерді тану және түсінуге қатысуға жол ашамыз. Мысалы, автомобильдерді және тасымалдау салаларында ақысыз бейне жүйелерін орнату арқылы, олардың қауіпсіздігін жақсартуға және трафик конфигурациясын артыруға мүмкіндік беріледі. Олардағы камералар және сенсорлар жолымен, ойлау технологиялары мен әртүрлі алгоритмдер қолданылады.

Осы технологияларды қолдану арқылы, машиналық жүйелер жаңа функцияларды жетілдіруге мүмкіндік береді. Мысалы, олардың көмегімен, автомобильдер әуе және трафик шарттарына қараған нәтижелерді жетілдіруге болады. Олардың көмегімен, ойлау технологиялары мен алгоритмдер арқылы, көрсеткіштердің нысаны мен қатарлық түрлерінен басқа, өзгертуі мүмкін болады. Осы технологиялар арқылы, біз сондай-ақ жаңа технологияларды дамытуды қалаймыздық?

Біз осы технологиялардың бірнеше аспектерін көрсетуге боладық. Мысалы, автомобильдерді түсінетін технологияларды дамыту арқылы, біз өзімізге және басқа адамдарға трафик конфигурациясын жақсартуға және қауіпсіздігін арттыруға мүмкіндік бередік. Машиналық жүйелерді дамыту арқылы, біз ойлау және мәліметтерді жинауға, анализдауға және жаңа басқару қарастыру бағдарламаларын жасауға мүмкіндік береміз.

Мобильді роботтық құра отырып, машиналық көру және бейнелерді тану негізінде интеллектуалды ақпараттық технологияларды дамыту өте маңызды болып табылады. Бұл технологияларды жеке өнімдерімізде және кәсіби салаларда қолдануға болады. Олар қызметкерлердің жұмысын жақсарту, өнімдерді жетілдіру, білімін арттыру және адамзаттың өмірін қауіпсіздігін қамтамасыз ету арқылы көбірек мүмкіндіктер береді.

Сонымен қатар, маңызды болуы мүмкін технологияларды қосумен, мұндай интеллектуалды технологиялар мен ақпараттық көмекшілер дамыту барысында өзгерістерге қатысты жаңа қабілеттерді қосуға мүмкіндік береді. Осы технологиялардың дамуымен, жаңа қатысушылардың қолдауымен, біз өз мүмкіндіктерімізді жақсартуға және қазіргі дүниеде кәсіби салалардың саяхатын жақсартуға болады.

Мысалы, мобильді роботтық құра отырып, машиналық көру және бейнелерді тану негізінде интеллектуалды технологияларды дамыту арқылы, біз үй жайлы және басқа жерлердегі өтініштерді қабылдау, бизнес-жобаларды жоспарлау және мүмкіндіктерімізді кеңейту мүмкіндігіні қоса аламыз. Бұл жерлерді қарау, өтініштерді қабылдау және жобаларды жоспарлау үшін ерекшеліктерді қосуға болады.

Интеллектуалды ақпараттық технологиялар, компьютерлік немесе электрондық ақпараттық жүйелерді жетілдіру, өңдеу және түсіндіру үшін қолданылатын әдістер жиынынан тұратын технологияларды анықтайды. Олар білімділік, тағамдылық, жүйелік оқыту, медицина, саясат, банкірлік, өнеркәсіптік және басқа бірнеше салаларда қолданылады. Осы технологиялар бізге қабілетті, бүкіл дүниеден ақпараттық ресурстарын талдау және жоғары деңгейде ақпаратты өңдеу мүмкіндігін береді.

Интеллектуалды ақпараттық технологиялар ғана жоғары деңгейдегі құрылғылармен жұмыс істемейді. Олар бірнеше жүйелері бірінші, өз-өзінен белгісіз нәтижелерді жетілдіру мүмкіндігімен жұмыс істейді. Олардың арқасында статистикалық әдістер, өңдеулер, нейрондық желілер және машиндік оңтайлы ақпараттық әдістер бар.

Мына мақалада өзара әлеуметтік байланыстарды жетілдіру, білімділікті тәртібін жақсарту және қызмет көрсету үшін интеллектуалды ақпараттық технологияларды қолдану туралы мәліметтер берілген.

Әрбір өңдеу және байқау процесі мүмкіндігінше технологиялардың дамуы мен жетілдіруге әсер етуі керек. Интеллектуалды ақпараттық технологиялардың дамуы мүмкін болатын салалардың бірі, мобильді роботтар жобалау және олардың көру және бейнелерді тану мүмкіндігін жақсарту үшін қолданылады. Кейбір мобильді роботтар бұл технологияларды

қолданып, жүйелік әдістерді пайдаланып, олардың жетілдіруін және түсіндіруін дайындайды. Мысалы, мобильді роботтарға қойылатын өндірушілік және олардың іске қосуы мен өнімдерінің жетілдіруі үшін, өндірістік ойындар мен программа жасауға қолданылады. Ары қарай, интеллектуалды ақпараттық технологиялардың біреуі, мобильді роботтар жобалауы, өзгертуі және қайта қарауы керек болатын жобалау әдістерін дамытуға мүмкіндік береді. Олар өте көптеген жағдайларда пайдаланылады, мысалы, медициналық технологияларда, жер астындағы иелердің төлемінде, қызмет көрсету мекенжайларында, банкірлік және финанциялық кеңестерде және т.б.

Мобильді роботтар жобалауы және олардың көру және бейнелерді тану мүмкіндігін жақсарту үшін көптеген технологиялар пайдаланылады. Біздің жаңа технологияларымыз кездесу, талдау жасау және оны қамтамасыз ету үшін жаңа мобильді роботтар жобалау платформаларының жобалауын басқаруға мүмкіндік береді. Бұл платформаларда бірнеше интеллектуалды алгоритмдер пайдаланылады, олардың арқылы мобильді роботтар жобалауы және олардың көру және бейнелерді тану мүмкіндігін жақсартуға жол ашылады. Сонымен қатар, мобильді роботтар жобалауы мүмкіндіктері тікелей жүйелердің басқаруында да пайдаланылады. Алайда, мобильді роботтар жобалауының өзгертуін және қайта қарауын мүмкіндіктері өте шешімді және тиімді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. «Мобильді роботтар: Навигация және құрылымдары» Мингез Дж. Монтано Л. 2014.
2. «Робот құрылымы: Модельдеу, жоспарлау және басқару» Сицилиано Б. Кхатиб О. 2018ж.
3. «Автоматтандырылған роботтар интродукциясы» Ролан Сигвард, Илла Норбах. 2015ж.
4. «Мобильді роботтар: Практикалық интродукция» Ульрич Немзов. 2015ж.
5. «Робототехника және автоматтандырылған системалар» Каймон П, Георг Дж. 2013ж.
6. «Мобильды роботтар: Дамытуға бағытталған шабыт» Джозеф Л, Анита Флинн. 2015ж.
7. «Роботикс, басқару және көріпкерлік: MATLAB ортасындағы бастапқы алгоритмдер» Питер Корк. 2014ж.
8. «Мобильді робототехника: Навигация» Марк Хеберт. 2014ж.
9. «Робототехника инфраструктурасы: Механизм және Басқарма» Джон Дж. Крейг. 2018ж.

ИССЛЕДОВАНИЕ И РАЗРАБОТКА МЕТОДОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СИСТЕМЫ ФИНАНСОВОГО СТРУКТУРЫ

Абзал Орынтай Өткірбекұлы

Магистрант 2 курса

Алматинский Технологический Университет

Научный руководитель: PhD, профессор Досжанова А.А.

Аннотация. В современном мире, где компьютеры и сети связи играют все более важную роль в нашей жизни, вопросы информационной безопасности становятся все более актуальными. Это особенно важно для финансовых структур, которые имеют дело с крупными объемами конфиденциальной информации, такой как банковские реквизиты и данные о транзакциях. Именно поэтому разработка методов обеспечения информационной безопасности системы финансового структуры является критически важным заданием.

Ключевые слова: Информационная безопасность, система финансового структуры, аутентификация, авторизация, защита данных, физическая безопасность, мониторинг, анализ, обучение сотрудников.

Прежде всего, необходимо понимать, что информационная безопасность - это комплексная проблема, которая требует подхода, охватывающего все аспекты работы с информацией. В этом контексте, методы обеспечения информационной безопасности системы финансового структуры могут быть разделены на несколько категорий, таких как:

1. Физическая безопасность. Это включает защиту оборудования и физических местоположений, где хранятся конфиденциальные данные. Таким образом, необходимо обеспечить контроль доступа к серверам и компьютерам, где хранятся данные, а также регулярно проверять их на наличие уязвимостей.
2. Логическая безопасность. Это включает защиту программного обеспечения и сетевой инфраструктуры, используемой для обработки и передачи данных. В этом контексте, необходимо использовать различные методы шифрования и аутентификации, чтобы предотвратить несанкционированный доступ к конфиденциальным данным.
3. Безопасность персонала. Необходимо обеспечить обучение сотрудников, работающих с конфиденциальными данными, основным принципам информационной безопасности. Это включает обучение сотрудников правилам использования паролей, предоставлению доступа к конфиденциальным данным только на необходимой основе, а также предотвращение утечки информации посредством социальной инженерии.
4. Безопасность данных. Это включает обеспечение целостности и конфиденциальности хранимых данных. В этом контексте, необходимо использовать методы шифрования, такие как AES или RSA, для защиты данных во время их передачи или хранения.
5. Безопасность приложений. Включает обеспечение безопасности приложений, используемых для обработки конфиденциальной информации. Необходимо использовать методы защиты от уязвимостей, таких как инъекции SQL, XSS и CSRF.
6. Мониторинг безопасности. Включает мониторинг активности в системе и анализ логов, чтобы выявить несанкционированный доступ и другие виды взлома безопасности.
7. Безопасность внешних интерфейсов. Включает защиту от внешних атак, таких как DDoS, а также защиту от вредоносных программ и вирусов, передающихся через внешние интерфейсы.
8. Безопасность коммуникации. Включает защиту от несанкционированного доступа к передаваемой информации, такой как sniffеры или межсетевые экраны.

Разработка эффективных методов обеспечения информационной безопасности системы финансового структуры является задачей, требующей многопрофильного подхода и сочетания различных методов защиты. Важно помнить, что обеспечение безопасности - это непрерывный процесс, который требует постоянного мониторинга и анализа уязвимостей системы.

Некоторые из методов, которые можно использовать для обеспечения информационной безопасности системы финансового структуры, включают:

- Регулярное обновление программного обеспечения и операционных систем, используемых на серверах, для предотвращения уязвимостей.
- Использование механизмов шифрования данных при передаче и хранении данных.
- Регулярное обучение персонала основам информационной безопасности и обеспечение контроля доступа к конфиденциальным данным.
- Использование механизмов мониторинга и анализа логов для обнаружения несанкционированной активности в системе.
- Регулярное обновление политики безопасности, включая пароли и права доступа, для предотвращения несанкционированного доступа к конфиденциальным данным.
- Использование специальных устройств для защиты от вредоносных программ и вирусов, передающихся через внешние интерфейсы.

Исследование и разработка методов обеспечения информационной безопасности системы финансового структуры. Современные системы финансовых структур являются сложными информационными системами, которые собирают, обрабатывают и хранят огромные объемы конфиденциальной информации. В связи с этим, обеспечение безопасности таких систем является одной из главных задач. В данной статье мы рассмотрим основные методы обеспечения информационной безопасности системы финансового структуры.

1. Аутентификация и авторизация

Аутентификация и авторизация - это основные методы обеспечения безопасности системы. Аутентификация позволяет убедиться в том, что пользователь, пытающийся получить доступ к системе, является тем, за кого себя выдает. Для этого могут использоваться различные методы аутентификации, такие как пароли, биометрические данные или токены.

Авторизация позволяет определить, какие действия пользователь может выполнить в системе. Например, пользователь может иметь права только на чтение данных или на их редактирование. Для обеспечения безопасности системы необходимо строго контролировать доступ пользователей к конфиденциальной информации и ограничивать их права только необходимыми.

2. Защита данных

Защита данных является одним из наиболее важных аспектов обеспечения информационной безопасности системы финансового структуры. Конфиденциальная информация, такая как данные клиентов, финансовые отчеты и т.д., должна быть защищена от несанкционированного доступа и утечек.

Для обеспечения защиты данных необходимо использовать механизмы шифрования при передаче и хранении информации. Также необходимо контролировать доступ к конфиденциальным данным, ограничивая его только тем сотрудникам, которым это необходимо для выполнения своих рабочих обязанностей. Для усиления безопасности можно использовать механизмы контроля доступа, такие как двухфакторная аутентификация и права доступа на основе ролей.

3. Физическая безопасность

Физическая безопасность также является важным аспектом обеспечения безопасности системы финансового структуры. Важно обеспечить физическую безопасность серверных комнат и центров обработки данных, где хранятся конфиденциальные данные. Это может быть достигнуто через установку системы контроля доступа, видеонаблюдение и прочие меры безопасности, такие как системы пожарной защиты и контроля климата.

4. Мониторинг и анализ

Мониторинг и анализ являются важными методами обеспечения безопасности системы финансового структуры. Мониторинг позволяет непрерывно отслеживать активность в системе и быстро реагировать на нештатные ситуации. Анализ данных, собранных в процессе мониторинга, позволяет выявлять уязвимости и устранять их.

Для мониторинга и анализа данных можно использовать различные инструменты, такие как системы журналирования и мониторинга событий, системы обнаружения вторжений и анализаторы угроз.

5. Обучение сотрудников

Наконец, важным аспектом обеспечения безопасности системы финансового структуры является обучение сотрудников. Как правило, большинство утечек конфиденциальной информации происходят из-за ошибок сотрудников. Обучение сотрудников правилам безопасности и принципам защиты данных может значительно снизить вероятность возникновения утечек и нарушений безопасности.

В заключение, обеспечение безопасности системы финансового структуры является сложной и многогранной задачей, которая требует использования комплексного подхода. Аутентификация и авторизация, защита данных, физическая безопасность, мониторинг и анализ данных, а также обучение сотрудников являются основными методами обеспечения безопасности системы финансового структуры. Кроме того, для достижения максимальной безопасности необходимо постоянно следить за изменением угроз и использовать новейшие технологии и инструменты.

Использованные библиотеки:

1. Н.А. Нестерова, И.В. Шевченко. Методы обеспечения информационной безопасности систем финансового структуры // Информационные технологии в экономике. 2017. № 3. С. 22-28.
2. Т.Н. Богданова, А.А. Шумилин. Обеспечение безопасности информационных систем финансовой организации // Финансы и кредит. 2018. Т. 24. № 10. С. 2320-2335.
3. Ю.В. Гусарова, И.В. Попова. Методы защиты информации в системах финансового управления // Финансы и кредит. 2019. Т. 25. № 6. С. 1314-1325.
4. Б.Н. Красильщиков, А.С. Калинин. Информационная безопасность в банковской сфере // Финансовая аналитика: проблемы и решения. 2020. Т. 13. № 3. С. 84-93.
5. Ю.И. Шевченко, А.А. Воронцова. Обеспечение информационной безопасности в банковской сфере: основные проблемы и решения // Банковский вестник. 2021. № 1. С. 48-57.

МИКРОФИНАНСИРОВАНИЕ В КАЗАХСТАНЕ: ОСОБЕННОСТИ РЫНКА И ЭФФЕКТИВНОСТЬ МАРКЕТИНГОВЫХ КОММУНИКАЦИЙ

Сұлтанәлі Аружан Жәнібекқызы
магистрант, Алматы Менеджмент Университет,
Республика Казахстан, г. Алматы

Аннотация

Статья посвящена актуальной теме микрофинансирования в Казахстане и его влиянию на снижение уровня бедности и развитие малого бизнеса. Автор исследовал предпочтительные каналы информации о микрофинансовых организациях и пришли к выводу о необходимости комплексного подхода к маркетинговым коммуникациям, учитывая особенности рынка и клиентской базы. Использование различных инструментов рекламы позволит привлекать новых клиентов и удерживать старых, а также укреплять бренд и обеспечивать качественный сервис.

Ключевые слова: микрофинансирование, финансовые услуги, безработица, рынок микрофинансирования, маркетинговые коммуникации, каналы источников информации, бренд.

Annotation

The article is devoted to the topical topic of microfinance in Kazakhstan and its impact on poverty reduction and small business development. The authors investigated the preferred channels of information about microfinance organizations and concluded that there is a need for an integrated approach to marketing communications, considering the peculiarities of the market and the customer base. Using various advertising tools will attract new customers and retain old ones, as well as strengthen the brand and provide quality service.

Keywords: microfinance, financial services, unemployment, microfinance market, marketing communications, channels of information sources, brand.

Микрофинансирование – это инструмент, который используется для предоставления финансовых услуг людям, которые не имеют доступа к традиционным банковским услугам [1]. В настоящее время микрофинансирование является актуальной темой в мировой экономике, так как оно может быть использовано для решения таких социальных проблем, как безработица и повышение уровня дохода.

Особенностью микрофинансирования является его ориентация на малый бизнес и население с низким уровнем дохода, что позволяет предоставлять финансовые услуги, которые могут помочь людям закрывать свои нужды исходя из их запросов. Однако, несмотря на позитивные стороны, микрофинансирование также имеет ограничения и проблемы, которые необходимо учитывать при разработке стратегии использования этого инструмента.

В Казахстане микрофинансовые организации играют важную роль в развитии малого бизнеса и снижении уровня бедности. Однако, рынок микрофинансирования в Казахстане имеет свои особенности, которые могут влиять на эффективность этого инструмента.

Микрофинансовые организации в Казахстане активно используют инструменты маркетинговых коммуникаций для привлечения новых клиентов и удержания существующих. Одной из наиболее распространенных стратегий является реклама в СМИ, таких как радиореклама и печатные издания, а также социальные сети и онлайн-реклама. Важно отметить, что микрофинансовые организации часто используют в рекламе двуязычие, чтобы привлечь внимание населения, говорящего на казахском и русском.

Еще одним важным инструментом маркетинговых коммуникаций является использование лояльности и бонусных программ, которые предлагают клиентам

дополнительные бонусы или скидки при повторном обращении в организацию. Это помогает удерживать клиентов и повышать их уровень удовлетворенности услугами микрофинансовых организаций.

На данный момент микрофинансовые организации активно сотрудничают с различными местными организациями и сообществами, чтобы укреплять свою имиджевую позицию и повышать узнаваемость бренда. Например, организация может участвовать в благотворительных мероприятиях, оказывать поддержку стартапам и малому бизнесу, проводить обучающие семинары и т.д. Это не только помогает привлекать новых клиентов, но и повышает уровень доверия к организации среди населения.

В частности, большинство МФО предпочитают использовать онлайн-инструменты для взаимодействия с клиентами, такие как сайты, социальные сети, мессенджеры и электронная почта. Это связано с тем, что все больше людей предпочитают искать информацию в интернете и делать онлайн-заявки на получение микрокредитов.

Важно отметить, что микрофинансовые организации в Казахстане сталкиваются с рядом особенностей в использовании маркетинговых коммуникаций. Во-первых, существует ограниченный бюджет на маркетинг и рекламу, что ограничивает возможности для расширения кампаний. Во-вторых, на рынке существует множество конкурентов. В-третьих, необходимо учитывать, что большинство клиентов МФО в Казахстане относятся к низкодоходному населению, которое часто имеет ограниченный доступ к финансовым услугам, и потому требуется более простой и понятный подход в маркетинге.

Однако, несмотря на это, некоторые микрофинансовые организации все еще используют традиционные способы продвижения, такие как реклама на радио, печатные материалы и наружная реклама. Эти инструменты остаются востребованными в отдаленных районах страны, где доступ к интернету ограничен, и где многие люди до сих пор не знают о возможности получения микрокредита в МФО.

Для исследования комплекса маркетинговых коммуникаций необходимо более конкретно отобразить отношения между МФО и их маркетинговых коммуникаций, Шуклина Зинаида Николаевна в своей статье "Цели и особенности социально-этического маркетинга в сфере функционирования микрофинансовых организаций" рекомендует использовать различные каналы связи с клиентами, такие как SMS-рассылки, электронная почта, социальные сети и т.д. [2]. Важно также учитывать особенности целевой аудитории и адаптировать сообщения в соответствии с их потребностями и ожиданиями.

Другим автором, занимающимся исследованием маркетинговых коммуникаций в МФО, являются - Н. В. Мальцевич, Л. Г. Основина. В их статье "Тенденции бизнес-стратегии микрофинансовых организаций" авторы утверждают, что эффективные маркетинговые коммуникации позволяют увеличить узнаваемость бренда МФО, повысить лояльность клиентов и привлечь новых потенциальных клиентов [3].

Также, стоит упомянуть работу авторов Самойловича А.В., Закирова И.Д. в статье "Сегментация и принципы формирования маркетинговой стратегии микрофинансовой организации" [4]. Они отмечают, что цифровые каналы, такие как сайты, приложения для мобильных устройств, онлайн-чаты и социальные сети, становятся все более важными для МФО в качестве средств коммуникации с клиентами. Эти каналы обеспечивают более широкую охват аудитории и позволяют МФО быстро и эффективно реагировать на запросы клиентов.

Исходя из второстепенных источников, проведенное анкетирования необходимо и может помочь определить, какие каналы связи наиболее популярны среди клиентов МФО, и какие типы сообщений наиболее востребованы. Это позволит МФО сосредоточиться на наиболее эффективных каналах коммуникаций и создать более целенаправленные сообщения, которые будут лучше соответствовать потребностям целевой аудитории.

Чтобы провести анкетирование среди 100 респондентов, была использована методология качественного и количественного исследования, которая позволяет получить как количественные, так и качественные данные. Перед началом анкетирования была разработана анкета, которая включала в себя вопросы о предпочитаемых каналах коммуникаций клиентов МФО, оценку удовлетворенности качеством коммуникаций и обслуживания, а также вопросы о том, как МФО может улучшить качество коммуникаций и обслуживания клиентов. Исходя из полученных результатов, МФО может определить, какие изменения требуются для улучшения качества коммуникаций и обслуживания клиентов. Полученные данные могут быть также использованы для разработки более целенаправленных коммуникаций, которые будут лучше соответствовать потребностям целевой аудитории.

Исследование маркетинговых коммуникаций, использованных микрофинансовыми организациями в Казахстане, показало, что наибольшее внимание при обращении в МФО обращается на качество услуги (57%) (рисунок 1).

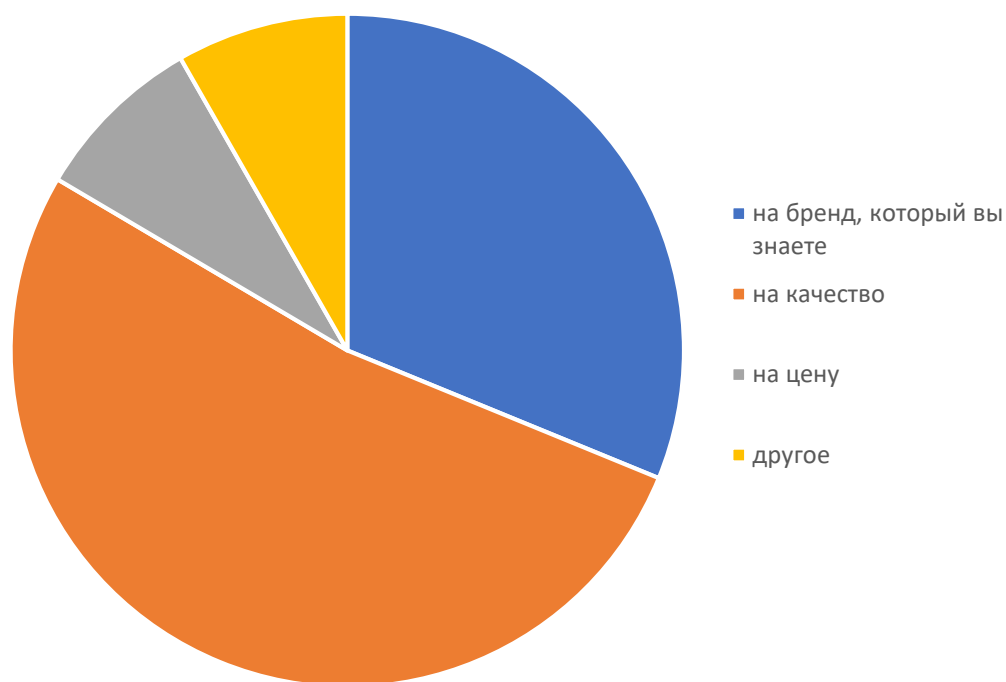

Рисунок 1
Результаты

исследования на вопрос «На какие факторы обращаете внимание, при обращении в МФО?»

Большинство опрошенных (75%) также отметили, что узнали про МФО через интернет, что подчеркивает важность онлайн-маркетинга для данного сектора. Наружная реклама оказалась на втором месте (9%), а знакомые/семья на третьем месте (7%) (рисунок 2).

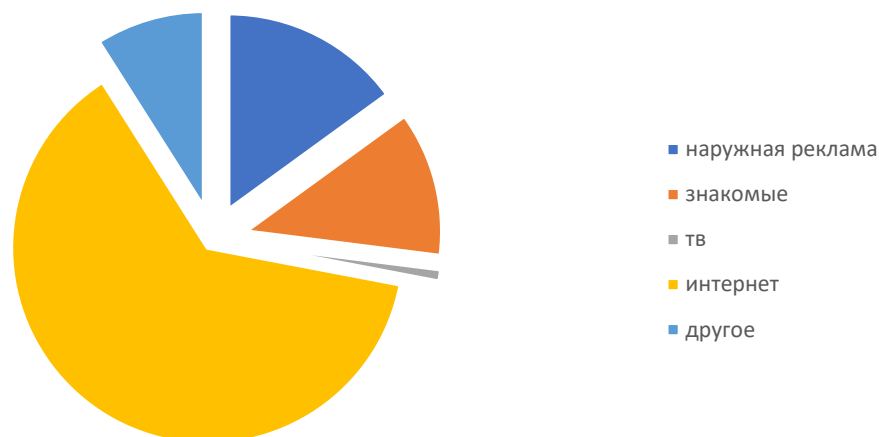

Рисунок 2 - Результаты исследования на вопрос «С каких источников вы узнали про микрофинансовую организацию?»

Что касается предпочтений в рекламе, большинство опрошенных (55%) предпочитают получать информацию о МФО через сайт, что снова подчеркивает важность онлайн-маркетинга. ТВ реклама занимает второе место (20%), наружная реклама на третьем месте (13%), а директ-мейл (7%), а радио реклама (5%) не так популярна (рисунок 3).

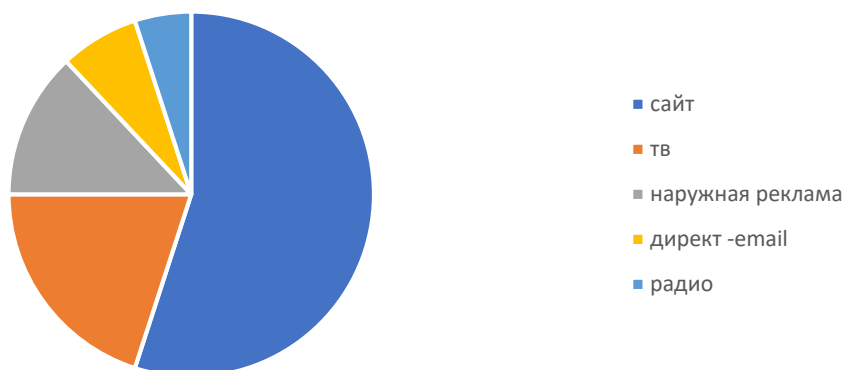

Рисунок 3 - Результаты исследования на вопрос «На какие факторы обращаете внимание, при обращении в МФО?»

Из этого исследования можно сделать вывод, что качество услуг является основным фактором, который привлекает клиентов в микрофинансовые организации. В то же время, важность онлайн-маркетинга и рекламы на ТВ не должны быть недооценены. МФО должны использовать различные каналы маркетинговых коммуникаций, чтобы достичь максимального охвата целевой аудитории.

Исследование показало, что клиенты при выборе МФО обращают внимание на бренд, который им знаком и в который они доверяют, а также на качество услуг. Это говорит о том, что для МФО важно не только привлечь клиентов, но и сохранить их, предоставляя качественный сервис и укрепляя свой бренд.

Что касается источников информации, то большинство клиентов узнают о МФО через интернет, что подтверждает важность онлайн-присутствия для организаций. В то же время, знакомые и семья также являются важным источником информации для клиентов МФО.

Но несмотря на ответы респондентов, наиболее эффективные инструменты маркетинговых коммуникаций для МФО является рассылка SMS-сообщений клиентам. Они позволяют достигать высокой открытости и кликабельности, что может привести к увеличению числа заявок на микрокредиты. Также популярным методом является использование реферальных программ, когда клиенты получают бонусы за приглашение своих знакомых в МФО.

Однако, важно подчеркнуть, что многие клиенты МФО находятся в отдаленных районах, где доступ к Интернету и средствам массовой информации ограничен. В таких случаях, использование традиционных каналов коммуникации может оказаться более эффективным. Это значит, что МФО должны учитывать свою целевую аудиторию и использовать комбинацию различных каналов коммуникации для достижения максимального эффекта.

Кроме того, МФО должны быть внимательны к социальным и культурным аспектам местных сообществ, в которых они работают. Например, в некоторых общинах мужчины считаются главными поставщиками семейного дохода, и поэтому они могут сильнее реагировать на маркетинговые коммуникации, которые адресованы им. В других общинах женщины имеют большее влияние на принятие решений по финансовым вопросам, и поэтому МФО могут использовать маркетинговые коммуникации, которые основаны на женской эмпатии и понимании.

В целом, МФО в Казахстане успешно используют инструменты маркетинговых коммуникаций для достижения своих бизнес-целей. С учетом особенностей местного рынка и целевой аудитории, они должны постоянно адаптировать свой подход и использовать комбинацию различных каналов коммуникации для достижения целей.

Таким образом, можно сделать вывод, что для успешной деятельности микрофинансовых организаций в Казахстане необходимо использовать комплексный подход к маркетинговым коммуникациям, учитывая особенности рынка и клиентской базы. Использование разнообразных каналов источников информации и различных инструментов рекламы позволит привлекать новых клиентов и удерживать старых, а также укреплять бренд и обеспечивать качественный сервис.

Список литературы:

1. Уксусова М.С. Микрофинансирование: содержание, особенности, проблемы и перспективы развития // Экономика и бизнес, 2021. - 7 с.
2. Шуклина З.Н. Цели и особенности социально-этического маркетинга в сфере функционирования микрофинансовых организаций // Экономика и бизнес, 2020. - С. 36-43.
3. Мальцевич Н.В., Основина Л.Г. Тенденции бизнес-стратегии микрофинансовых организаций // Вестник Белорусского государственного аграрного технического университета, 2021. - С.104-110.
4. Закиров И.Д., Деркач В.В., Самойлович А.В. Сегментация и принципы формирования маркетинговой стратегии микрофинансовой организации // Маркетинг и маркетинговые исследования, 2018. - С. 45-52.

НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ КОНТРОЛЯ И РЕГУЛИРОВАНИЯ СИСТЕМ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГРАЖДАНСКОЙ АВИАЦИИ

Акимканова Ш.Б

магистрант 2 курса

Научный руководитель:

Канд.техн.наук, ассоц.проф.

Абжапбарова А.Ж.

г. Алматы

Shinar_98uks@mail.ru

Аннотация: Рассматривается необходимость совершенствования отечественной нормативной правовой базы в сфере защиты окружающей среды от воздействия гражданской авиации и предлагается разработка соответствующих Федеральных авиационных правил.

Anotasiya: qorshağan ortany Azamattyq aviasianyń áserinen qorǵaý salasyndaǵy otandyq normativtik-qıyqytyq bazany jetildirý qajettiligi qarastyrylady jáne tiisti federaldy aviasialyq erejelerdi ázirley usynylady.

Abstract: The necessity of improving the domestic regulatory framework in the field of environmental protection from the effects of civil aviation is considered and the development of appropriate Federal Aviation Regulations is proposed.

Ключевые слова: охрана окружающей среды, Федеральные авиационные правила, отраслевая система обеспечения экологической безопасности.

Tüin sózder: qorshağan ortany qorǵaý, Federaldyq aviasia erejeleri, salalyq ekologialyq qayıpsızdik júnesi.

Keywords: environmental protection, Federal Aviation Regulations, industrial system for ensuring environmental safety.

Человек десятки тысяч лет своей истории существовал и продолжает находиться в наши дни в условиях различных опасностей. Это, прежде всего, природные опасности, традиционно называвшиеся стихийными бедствиями (лесные пожары, ураганы, наводнения, цунами, землетрясения, извержения вулканов, засухи). За последние сотни лет к природным добавились техногенные опасности – аварии на инженерных коммуникациях, взрывы, обрушения и пожары в зданиях и сооружениях, которые в наши дни по своему суммарному ущербу стали сопоставимы с потерями от стихии [1]. Во второй половине XX века появились и постепенно вышли на передний план экологические проблемы, человечество осознало начало глобального экологического кризиса [2, 3]. Сегодня (в начале XXI века) стало понятно, что обществу необходима комплексная система обеспечения безопасности жизнедеятельности. Одним из важнейших требований современного общества является защита окружающей среды от негативного воздействия любых источников загрязнения [4] и, в том числе, от загрязнения, сопровождающего авиаперевозки, всё возрастающие по объёму во всём мире [5]. За последние годы в сфере охраны окружающей среды от воздействия авиации, имеющей значительную специфику, принят ряд новых важных отечественных и международных документов, к которым в первую очередь относятся следующие: - Обновленная резолюция Ассамблеи ИКАО А-36-22

«Сводное заявление о постоянной политике и практике ИКАО в области охраны окружающей среды», принятая на 36-й сессии Ассамблеи в сентябре 2007 г. - Циркуляр Международной ассоциации воздушного транспорта (ИАТА) по вопросам мониторинга, контроля за эмиссионными выбросами в атмосферу.

Также очень важно обратить внимание на следующую информацию . 1. Европейский союз, начиная с 01.01.2012 г., включил рынок авиaperевозок в систему торговли квотами на выброс парниковых газов. Несмотря на возмущение ИАТА односторонними действиями европейских стран, Европарламент принял это решение в июле 2008 г. абсолютным большинством голосов. Имеется также информация о том, что члены ЕС, опираясь на названное решение, планируют ввести односторонние ограничения на полёты в Европу даже при отсутствии взаимносогласованной международной (общепринятой, отработанной) системы покупки/обмена квот на выбросы парниковых газов.

Учитывая вышеизложенное, актуальность обеспечения государственного регулирования решения проблемы обеспечения экологической безопасности в гражданской авиации и в целях подготовки авиапредприятий к планируемым изменениям условий их деятельности, а также для повышения эффективности выполнения этих работ целесообразно подготовить и ввести авиационные правила (АП) по организации природоохранной деятельности в гражданской авиации. При разработке этих Правил целесообразно опираться на теоретическую базу, подготовленную авторами ранее. Выпуск АП позволит создать отраслевую систему обеспечения экологической безопасности, основными задачами которой будут являться: – обеспечение государственного регулирования и контроля экологической безопасности воздушных судов при их создании и эксплуатации в гражданской авиации; – разработка и гармонизация с международными требованиями к юридическим лицам по организации обеспечения экологической безопасности воздушных судов; – организация профессиональной подготовки инспекторов и специалистов отрасли по вопросам экологической безопасности воздушных судов.

Цели и задачи организации деятельности в сфере охраны окружающей природной среды
Целями организации деятельности авиапредприятий в сфере охраны окружающей среды являются: - предотвращение негативного воздействия на окружающую среду; - обеспечение необходимого уровня безопасности полетов воздушных судов; - обеспечение экологически безопасной (допустимой) деятельности в соответствии с нормативными правовыми актами в области гражданской авиации. Основная задача авиапредприятий заключается в создании достаточных условий для сбалансированного обеспечения охраны окружающей среды от результатов их деятельности и обеспечения беспрепятственной эксплуатации воздушных судов. Для выполнения этих задач авиапредприятиям следует:

- осуществлять прогнозирование негативных последствий для окружающей среды;
- обеспечивать соблюдение на авиапредприятии требований законодательства и нормативных документов в области охраны окружающей среды, а также всех установленных для авиапредприятия нормативов допустимого воздействия на окружающую среду, включая установленные лимиты;
- разрабатывать планы действий персонала авиапредприятия и его специализированных служб, сводящие к минимуму возможное негативное воздействие на окружающую среду при возникновении особых ситуаций в полёте воздушного судна и иных чрезвычайных ситуациях, включая аварийный слив топлива;

- реализовывать ограничения на приём и обслуживание воздушных судов, не соответствующих установленным нормативам допустимого физического воздействия (по уровню авиационного шума) и нормативам (лимитам) допустимых выбросов в атмосферу веществ от авиационных двигателей, если это предусмотрено законодательством. Для реализации принятой экологической политики авиапредприятия в нем целесообразно создавать Систему управления экологической безопасностью со своей организационной структурой, включающей экологическую службу или лицо, ответственное за проведение производственного экологического контроля.

Функции экологической службы Экологической службе авиапредприятия целесообразно поручить следующие основные функции:

- координацию деятельности различных подразделений авиапредприятия с целью обеспечения выполнения требований в области охраны окружающей среды на всех объектах;
- взаимодействие с экологическими службами других авиапредприятий, участвующих в реализации всего ресурсного цикла авиатранспортных перевозок;
- взаимодействие с органами государственного управления, мониторинга и контроля в области охраны окружающей среды;
- информирование руководящего состава авиапредприятия о ходе реализации мероприятий в области охраны окружающей среды, а также разработку предложений по их совершенствованию;
- обеспечение работ по установлению (разработке и утверждению) для авиапредприятия всех нормативов (лимитов) допустимого воздействия на окружающую среду в соответствии с порядком, установленным законодательством; - обеспечение сбора исходной информации об уровнях воздействия на окружающую среду действующих объектов (производств) авиапредприятия, необходимой для обоснований перспективных работ, а также различных решений в процессе хозяйственной и иной деятельности; - организацию производственного экологического контроля на всех объектах при проведении всех технологических процессов на всех транспортных средствах и всём оборудовании авиапредприятия, включающего контроль соблюдения установленных нормативов допустимого воздействия авиапредприятия на окружающую среду и установленных лимитов, проверку выполнения планов мероприятий по охране окружающей среды, а также контроль за соблюдением технологических режимов работы и правил эксплуатации технических средств обезвреживания и безопасного размещения отходов производства и потребления, обезвреживания выбросов и сбросов загрязняющих веществ; - организацию и ведение первичного учета воздействия действующих объектов авиапредприятия на окружающую среду, а также осуществление соответствующей отчетности, установленной законодательством;
- организацию подготовки исходных материалов и документации для экологической сертификации, осуществляемой в порядке, определяемом Правительством ;
- разработку планов мероприятий авиапредприятия по охране окружающей среды;
- обоснование необходимости расходования средств на мероприятия, связанные с охраной окружающей среды, на авиапредприятии;
- своевременное информирование руководящего состава авиапредприятия, органа исполнительной власти, являющегося специально уполномоченным в области гражданской авиации, и территориальных подразделений специально уполномоченных органов государственного контроля в области охраны окружающей среды о возникших на авиапредприятии аварийных выбросах и сбросах веществ в результате нарушений

технологических процессов и иных чрезвычайных ситуаций; - обеспечение повышения уровня экологических знаний персонала авиапредприятия, ответственного за принятие решений при осуществлении хозяйственной и иной деятельности, которая оказывает или может оказывать негативное воздействие на окружающую среду;

- проведение деятельности в сфере экологического просвещения всего персонала авиапредприятия.

Заключение: Таким образом, сегодня необходимость совершенствования отечественной нормативной правовой базы в сфере защиты окружающей среды от воздействия гражданской авиации стала очевидной. На многих авиапредприятиях уже давно де-факто существуют экологические службы, которые не имеют в своей деятельности достаточной опоры на отраслевые нормативные документы, и это значительно осложняет профессиональную деятельность экологов на авиапредприятиях и в организациях ГА. Поэтому подготовка и введение де-юре авиационных правил стало насущной необходимостью отрасли. Такие правила позволят упорядочить природоохранную деятельность на авиапредприятиях, будут способствовать предотвращению чрезвычайных экологических ситуаций и минимизации экологического ущерба природной среде от деятельности воздушного транспорта.

ЛИТЕРАТУРА

1. Махутов Н., Андреева Т. Фактор риска становится ключевым в новой политике управления // РЖДПартнер. – №3 (151). – 2009.
2. Реймерс Н.Ф. Экология (теория, законы, правила, принципы и гипотезы). – М.: Россия Молодая, 1994.
3. Николайкин Н.И., Николайкина Н.Е., Мелехова О.П. Экология: учеб. для вузов. – 6-е изд. – М.: Дрофа, 2008.
4. Об охране окружающей среды. Федеральный закон от 10.01.02 г. № 7-ФЗ.
5. Николайкина Н.Е., Николайкин Н.И., Матягина А.М. Промышленная экология: Инженерная защита биосферы от воздействия воздушного транспорта: учеб. пособие для вузов. – М.: Академкнига, 2006.

КЛИНИЧЕСКИЙ СЛУЧАЙ УЩЕМЛЕНИЯ ЧЕРВЕОБРАЗНОГО ОТРОСТКА В УЩЕМЛЕННОЙ ПАХОВОЙ ГРЫЖЕ (ГРЫЖА АМИАНДА)

Сергазиев Б.П., Айтжанов Б.Т.

АО НАО “ Медицинский университет Караганда ”

База: КГП Центральная больница г. Темиртау.

Руководитель: Бадыров Р. М.

В статье рассматривается клинический случай правосторонней паховой грыжи, содержавшей аппендикс (грыжа Амианда), у 82-летней женщины. Диагноз грыжи Амианда был установлен во время операции, герниотомия и аппендэктомия выполнены из единого доступа. Ранний послеоперационный период протекал без осложнений.

Ключевые слова: грыжа Амианда, редкие грыжи, аппендицит, аппендэктомия, хирургическая практика.

The article consistently develops a case of a right-sided turnover of an inguinal hernia containing an appendix (Amiand's hernia) in an 82-year-old woman. The diagnosis of Amianda's hernia was established during the operation, herniotomy and appendectomy were performed from a single approach. The early postoperative period proceeds without complications.

Key words: Amyand hernia, rare hernias, hemorrhage, appendicitis, appendectomy, surgical practice.

Наряду с рутинными, часто встречающимися случаями, в хирургической практике присутствуют редкие формы заболеваний, о которых должны знать практикующие хирурги. Одним из редких хирургических патологий является грыжа Амианда. Грыжей Амианда называется ущемление воспаленного червеобразного отростка в паховой грыже. Claudius Amyand в 1735 г. впервые описал случай ущемления деструктивного червеобразного отростка в паховой грыже справа. Такое редкое сочетание мы встретили в своей практике:

Больная А. 1941 г.р. поступила в экстренном порядке в ЦБ г. Темиртау 09.09.2022 в 09:30, с жалобами: на наличие болезненного образования паховой области справа, тошноту, сухость во рту, повышение температуры тела до 38С.

Со слов пациентки грыже-носительство в течении 60 лет, ухудшение состояния за 7 дней до обращения, после физической нагрузки почувствовала боль в паховой области справа, где возникло болезненное образование. Самостоятельно не лечилась. В динамике состояние с ухудшением, отмечает усиление боли в паховой области справа, повышение температуры тела до 38⁰С.

Состояние при поступлении: Состояние больной средней степени тяжести, самочувствие страдает в следствии болевого симптома, интоксикации. Больная повышенного питания. Кожные покровы чистые, обычной окраски. t 37,⁰С. Периферические лимфоузлы не увеличены. Дыхание жесткие проводится по всем легочным полям, хрипов нет. ЧДД 18 в мин. Тоны сердца глухие, ритм правильный. АД 110 и 80 мм рт. ст., пульс 86 уд. в мин., удовлетворительных свойств. Язык подсушен, чистый. Живот участвует в акте дыхания, не вздут. В паховой области справа имеется болезненное плотно эластичное округлое образование с гладкими стенками, неподвижное. Размеры около 5,0*8,0 см, «кашлевой толчок» не определяется, в ходе пальпации грыжевого выпячивания последнее не вправляется. Симптом Щёткина - Блюмберга отрицателен. Перистальтика выслушивается. Стул был накануне, оформленный. Область почек визуально не изменена. Симптом поколачивания отрицательный с обеих сторон. Мочейспускание свободное, безболезненное.

По лабораторным данным: ОАК (5 диф.) на анализаторе гематокрит (HCT) в крови - 0.399 % ; коэффициент больших тромбоцитов (P-LCR) в крови - 0.218 % ; относительная ширина распределения эритроцитов по объёму, коэффициент вариации (RDW-CV) в крови - 0.121 % ; показатель гетерогенности тромбоцитов (PDW) в крови - 11 % ; процентное (%) количество лимфоцитов (LYM%) в крови - 0.272 % ; процентное (%) количество нейтрофилов (NEUT%) в крови - 0.583 % ; процентное (%) количество смеси моноцитов, базофилов и эозинофилов (MXD%) в крови - 0.145 % ; тромбоциты (PLT) в крови - 142 /л ; эритроциты (RBC) в крови - 4.66 /л ; лейкоциты в крови - 4 /л ; абсолютное количество лимфоцитов (LYM#) в крови - 1.1 /л ; абсолютное количество нейтрофилов (NEUT#) в крови - 2.3 /л ; абсолютное количество смеси моноцитов, базофилов и эозинофилов (MXD#) в крови - 0.6 /л ; средняя концентрация гемоглобина в эритроците (MCHC) - 338 г/дл ; гемоглобин (HGB) в крови - 135 г/л ; относительная ширина распределения эритроцитов по объёму, стандартное отклонение (RDW-SD) в крови - 41.6 фл ; средний объем тромбоцита (MPV) в крови - 9.7 фл ; 09.09.2022 14:41 Вр.сверт. Время свертывания (конец) - 05:00 мин/сек ; ВК длительность кровотечения - 40:00 мин/сек ;

На обзорной Р-грамме брюшной полости раздутые петли кишечника, данных за ОКН нет.

На основании описанного больной поставлен предварительный диагноз: ущемленная паховая грыжа справа.

В экстренном порядке больной осуществлено оперативное вмешательство в объеме: герниотомии справа, аппендэктомия. Дренирование брюшной полости. Пластика грыжевых ворот местными тканями.

Из протокола операции: под интубационным наркозом, после 2-х кратной обработки операционного поля рассечена кожа, подкожная клетчатка в проекции грыжевого выпячивания. По ходу - гемостаз. Выделен грыжевой мешок, мобилизован. Грыжевой мешок размерами до 8,0x5,0x6,0см, располагается ниже паховой связки. Грыжевой мешок вскрыт, выделилось небольшое количество грыжевой жидкости, содержимым грыжевого мешка является червеобразный отросток, последний размерами до 8,0x1,5см, багрового цвета, отечен. Данная патология расценена как некроз червеобразного отростка. Рана расширена с рассечением апоневроза косых мышц живота. В червеобразный отросток с куполом слепой кишки выведен в рану. Основание отростка перевязано кетгутом. На брыжейку наложен зажим, брыжейка пересечена, прошита перевязка. Культя червеобразного отростка погружена в купол слепой кишки кистным и "Z"-образным швами. погружена в брюшную полость. Через отдельный прокол на передней брюшной стенке, в малый таз установлена дренажная трубка. Грыжевой мешок прошит, перевязан отсечен. Апоневроз косых мышц мобилизован на всем протяжении. Дефект размером 12,0x10,0 см. Произведена пластика грыжевых ворот местными тканями. Операционная рана ушита послойно, с оставлением резинового выпускника.

Диагноз после операции: Ущемленная бедренная грыжа справа, с некрозом червеобразного отростка (грыжа Амианда).

Гистологическое заключение № 911104451376 :

1. Ч/о разрезан, сероза грязно--багрового цвета, на серозе выраженные наложения жировой ткани, стенка склерозирована, просвет не определяется.
2. Участок соединительной ткани с большим наложением жировой ткани в виде мешотчатого образования.

Заключение: грыжевой мешок. Острый гангренозный аппендицит.

В послеоперационный период пациентке назначена дезинтоксикационная, антибактериальная и обезболивающая терапия. Течение послеоперационного периода без осложнений. Послеоперационная рана зажила первичным натяжением. Больная выписана на 8 сутки после операций в удовлетворительном состоянии.

Выводы: Ущемление червеобразного отростка в паховой грыже является редким видом внутреннего ущемления, несвоевременное выявление которого создает риск развития тяжелых гнойно-септических осложнений со стороны брюшной полости. Как правило, правильный диагноз ставится исключительно интраоперационно. Ущемление развивается у 8–20% больных с наружными брюшными грыжами. Своевременная хирургическая санация грыж в плановом порядке позволит снизить количество экстренных вмешательств.

Литература:

1. Абушайбех, Л. Г. Деструктивный аппендицит в ущемленной паховой грыже / Л. Г. Абушайбех, Ю. В. Францев, С. Р. Добровольский // Хирургия. Журнал им. Н. И. Пирогова. – 2003. – № 11. – С. 27.
2. Алгоритмы оперативных доступов / А. А. Воробьев [и др.]. – СПб.: ЭЛБИ-СПб, 2010. – С. 141.
3. Аппендэктомия как предиктор профессионализации начинающего хирурга в условиях экстренной хирургии / А. В. Быков [и др.] // Альманах Института хирургии им. А. В. Вишневского. – 2017. – № 3. – С. 132–136.
4. Клинический случай ущемления червеобразного отростка в рецидивной косой паховой грыже / С. В. Тарасенко [и др.] // Хирургическая практика. – 2017. – № 1. – С. 19–21.
5. Кукуджанов Н.И. Паховые грыжи. Издательство «Медицина» Москва 1969. С. 440-448.
6. Майстренко Н.А., Ромашенко П.Н., Ягин М.В., Лысанюк М.В., Бессонов Д.Е. Редкие случаи деструктивного аппендицита в паховой грыже. Вестник хирургии имени имени И.И. Грекова No 01-2016 01/03/16 Издательство: ООО "Эскулап" С. 97-100.
7. Singal R., Gupta S. «Amyand's hernia» - pathophysiology, role of investigations and treatment III. Clin. Med. 2011. Vol. 6, No 4. P. 321-327.
8. Losanoff J.E., Basson M.D. Amyand's hernia: a classification to improve management// Hernia. 2008. Vol. 12. P. 325-326.
9. Management of Abdominal Hernias Fourth Edition. A. N. Kingsnorth K. A. LeBlans 2013. С.176-177.
10. Руководство по неотложной хирургии органов брюшной полости под. ред. В.С.Савельева М. Издательство МИА (Медицинское информационное агентство) 2014. С. 188 - 199, 206-208.
11. Хирургические болезни под ред. М. И. Кузина. 4-е издание М.:ГЭОТАР-Медиа 2015 г. С. 779.

ҰЯЛЫ БАЙЛАНЫС ЖҮЙЕСІНІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Асыллов Дарынжан Бауыржанұлы

2 курс магистранты,

Алматы энергетика және байланыс университеті,

Қазақстан, Алматы қ.

АНДАТПА

Коммуникациялық технологиялар үнемі дамып, жетілдіріліп отырады, соның арқасында біз әртүрлі ақпаратты кез келген қашықтыққа жылдам және тиімді жеткізе аламыз. Қарқынды дамып келе жатқан байланыс саласының маңызды міндеттерінің бірі қолданыстағы байланыс және ақпарат тарату жүйелерінің әлеуетін арттыру болып табылады. Бұл жіберілетін ақпарат көлемінің экспоненциалды өсуінің объективті тенденциясымен түсіндіріледі.

1. Репитер

Репитер – сигналды қайталағыш (ағ. - repeater , орыс. -ретранслятор.). Репитер/ретранслятор сигнал беруді және жиілікті және амплитуданы қайталауға арналған. Ұялы байланыста репитер базалық станциядан алынған сигналы жоқ немесе төмен деңгейлі жерлерге қайталау және жіберу үшін қолданылады . Репитер екі жақты ұялы сигнал күшейткішіне негізделген. Ұялы күшейткіштің міндеті - сигналды қабылдау, күшейту және оны бос кеңістікте тарату. Репитер күшейткіші пайдаланылатын ұялы күшейткіш тізбегіне байланысты. Репитерді әр түрлі қажеттіліктер үшін пайдалануға болады.

1-сурет – Репитер

Репитерді күшейткіштер, бустерлер, қайталағыштар деп те атайды, бұлар бір құрылғының атаулары. Бірақ мәні сол күйінде қалады.

Әлсіз сымсыз қамту аймағы үй ішінде де (кеңсе ғимараттары, гараждар, көп қабатты үйлер, ірі дүкендер мен қонақүйлер) және сыртта болуы мүмкін.

Ашық ауада сигналдың төмен күші төбелер, ойпаңдар, жапырақты жерлер, ормандар мен көпқабатты қала құрылысы сияқты рельефке байланысты болуы мүмкін. Осы факторлардың барлығы GSM / 3G / CDMA сигналының әлсіреуіне немесе толықтай өшуіне әкеледі.

2. G-Rake- қабылдағыш (приемник)

Кең жолақты WCDMA технологиясын бүкіл әлемде 3G мобильді желі қызметтерін ұсыну үшін көбірек қолданылады. WCDMA стандартын әзірлеу нәтижесінде жаңа жоғары жылдамдықты HSDPA технологиялары (Жоғары Жылдамдық Төмен сілтеме пакет Access) және EUL (Жетілдірілген жоғары байланыс) пайда болды.

Радиоқабылдау әдістері де дамып келеді. Бүгінгі терминалдар мен базалық станциялар радиотолқындардың көп жолақты таралуына байланысты уақыт бойынша таратылатын сигнал энергиясын жинақтаушы Rake қабылдағыштарын пайдаланады. Дегенмен, уақыт өте келе, сигнал энергиясын жинақтаумен қатар, жетілдірілген қабылдағыштар да кедергілерді(помехи) басады. Осыған

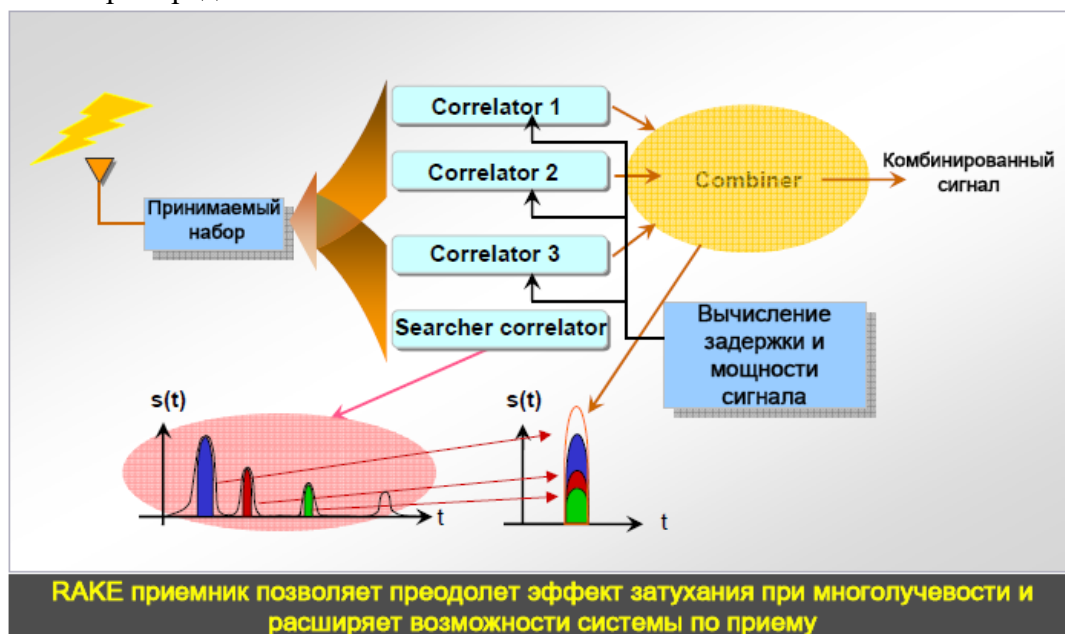
G- Rake қабылдағышы қалай жұмыс істейтінін түсіну үшін WCDMA радио жүйесіндегі ақпаратты тасымалдау схемасын жылдам қарастырайық. Жіберілген ақпарат биттері конволюционды немесе турбокодер сияқты Forward Error Correction (FEC) кодтаушысы арқылы кодталады . Кодталған биттер төртбұрышты фазалық ығысу кілті (QPSK) сияқты модуляция таңбаларын жасау үшін пайдаланылады.

Содан кейін, сигнал спектрі фишкалар тізбегімен әрбір символды көрсету арқылы кеңейтіледі; тарату спектрінің сигналы тасымалдаушыға «араласады» және ауа арқылы беріледі.

G- Rake - қабылдау. Демодулятордағы G- Rake қабылдағышы қабылданған сигналдан модуляция таңбаларын қайта құрастырады. Оның жұмыс істеу принципі дәстүрлі Rake қабылдағыштың жұмыс істеу принципіне ұқсас болғандықтан , соңғысының жұмысын қысқаша қарастырайық.

G- Rake қабылдағышы сығылған сигнал кескіндерін кедергі құрамдас бөліктері бір-бірінен алып тасталатындай, ал сигнал құрамдастары, керісінше, қосылатындай (бірақ әртүрлі фазалармен) жинақтайды. .

Осылайша, егер Rake қабылдағышы кедергі деңгейіне мән бермей, қабылданған сигнал деңгейін барынша арттырады.

2- сурет. Rake қабылдағыштың жұмыс істеу принципі

3. Адаптивті модуляция әдісі

Бұл әдіс - радиобайланыстың модуляция деңгейі динамикалық түрде маршрут жағдайына «бейімделетін» жақсы таралу жағдайында радиоарнадағы тарату жылдамдығын арттыру үшін қолданылатын әдіс . Дәстүрлі нүктелік жүйелерде модуляция белгілі бір деңгейде

бекітіледі, нәтижесінде белгілі өткізу қабілеті бар арнаның тұрақты өткізу қабілеті болады. Мысалы, автоматты беріліс қуатын басқару (АТРС) жүйелерінде қолданылған, мұнда шығыс қуаты жақсы беру жағдайында азаяды, осылайша қуат тұтынуды азайтады және желі кедергісін азайтады.

Тасымалдау жағдайлары нашарлағанда, арнаның қажетті өнімділік деңгейін ұстап тұруын қамтамасыз ету үшін қуат автоматты түрде артады.

АМ - АТРС-тен бір саты жоғары: шығыс қуатын да, модуляция деңгейін де динамикалық басқару арнаның өткізу қабілетін таралу шарттарына байланысты реттеуге мүмкіндік береді. EV-DO— CDMA ұялы желілерінде қолданылатын деректерді беру технологиясы. Бұл технология адаптивті модуляцияны қолдану арқылы деректерді беруді жақсарту үшін жасалған, бұл арнаның өткізу қабілетін арттыруға мүмкіндік берді.

4. BTS3202B Pico базалық станциясы

Пико (фемто) ұяшық - бір үй-жайда жұмыс істейтін, қамту және сыйымдылық бойынша ұялы байланыс жүйесінің шағын ұяшығы. Қаланың тығыз дамуы жағдайында барлық бұрыштарда ұялы сигналдарды қабылдаудың қолайлы деңгейін қамтамасыз ету қиын. Қазіргі заманғы ғимараттар бетоннан және металдан жасалған, бұл жоғары жиілікті радиотолқындар үшін өте жақсы қалқан болып табылады. Кәдімгі базалық станциялардан берілетін сигнал жай ғана ғимараттардың қабырғаларынан секіреді және кірудің жалғыз жолы - радиотолқындар бірнеше метрге ғана енетін терезелер. Қуатты арттыру немесе базалық станцияларды тығыздықпен орнату да бұл мәселелерді шеше алмайды, өйткені көптеген ғимараттар күрделі геометриялық пішінге ие және олардың қалыңдығы бірнеше ондаған метрге жетуі мүмкін. Бұл мәселені шешу үшін радиоқамтудың қосымша көздерін орнату сөзсіз керек. Толық базалық станцияның құны бір миллионнан асуы мүмкін, сонымен қатар көлік арналарын ұйымдастыру, үй-жайларды жалға алу, электрмен жабдықтау және т.б. мәселелерді шешу қажет. Бір/екі бөлмені жабу жоғарыда келтірілген шығындарды ақылға қонымды мерзімде өтей алуы екіталай, сондықтан бұл шешім тиімді емес. Мұндай жағдайда ең қолайлысы - осы мақсат үшін арнайы жасалған пико немесе фемто жасушаларын орнату. GSM-ден бастап барлық дерлік ұялы байланыс стандарттары үй ішінде қысқа диапазондағы ұяшықтарды орнатуды қарастырады. Стандартқа және өндірушіге байланысты оларды пико немесе фемто жасушалары деп атауға болады. Пико (фемто) жасушаларының техникалық сипаттамалары мен стандарттарын әзірлеуді арнайы құрылған FemtoForum жүзеге асырады.

3-сурет - BTS3202B Pico базалық станция

BTS3202B Pico базалық станциясы - бұл бір секторы бар тәуелсіз базалық станция, шағын қорап түрінде жасалған, онда трансивер, көлік және басқару модулі, сондай-ақ қабылдау

және жіберу антеннасы дереу орнатылады. Сондай-ақ, қуатты арттыру үшін жиі қосымша сыртқы антеннаны қосуға болады. BTS3202B пико базалық станцияларын қабырғаға, төбеге, еденге немесе кез келген басқа ыңғайлы жерге орнатуға болады. Қысқа диапазонға байланысты ол аз қуат тұтынады және кеңсеге немесе үйдегі электр розеткасына қосылуы мүмкін. BTS3202B рico базалық станциясының маңызды артықшылығы олардың желіге өзін-өзі біріктіру мүмкіндігі болып табылады. Қуатты қосып, Интернетке қосылғаннан кейін ол өз желісін дербес іздейді және өзін-өзі реттеуді жүзеге асырады және желідегі басқа ұяшықтармен көршілес аумақтарды жасайды. Осылайша, іске қосу тіпті маманның кетуін талап етпейді, ал эмитенттің төмен қуаты мен орнатудың қарапайымдылығына байланысты бүкіл орнатуды үй-жайлардың иелері дербес жүзеге асыра алады. BTS3202B рico базалық станциясын басқа сымсыз қатынау технологияларынан пайдаланудың ең үлкен артықшылығы оператор желісінің қалған бөлігіндегідей абоненттік жабдықты пайдалану мүмкіндігі болып табылады. Пайдаланушы оны байқамай-ақ үйде де, жұмыста да, дүкенде және олардың арасындағы жолда бірдей сипаттамалары бар бірдей қызметтер жиынтығын пайдалана алады. 3G (UMTS) және әсіресе 4G (LTE) стандарттарының пайда болуының арқасында Интернетке қосылу жылдамдығы сымды қосылудан кем түспейді. Осылайша, соңғы уақытта пико жасушалары көбірек тарала бастады.

5. BTS3902E Микро базалық станциясы

Atom Cell (BTS3902E) шағын өлшемді, жеңіл салмақты, қосылатын модуль функционалдығын, автоматты конфигурациялауын және жабдықты орнату алаңына талаптар қоймайтын Huawei компаниясының заманауи микро базалық станциясы, BTS3902E микро базалық станциясы арзан. Сатып алу және орнату оңай. Бұл ұялы радио желісінің қамтуын ұлғайту және жақсарту үшін жылдам және арзан шешімге айналдырады.

4-сурет - BTS3902E микро базалық станциясы

Жабдықтың бұл түрі, ең алдымен, абоненттердің жергілікті кептелісі бар жерлерде ұялы байланыс желісінің өткізу қабілетін арттыруға, сондай-ақ оны жасау тым қымбатқа түсетін және өте тиімді емес жерлерде байланыс сапасын жақсартуға арналған. бұл әдеттегі негіздер арқылы. Сондықтан олар жол бойындағы тіректерде пайда болып, жолдың жанындағы ғимараттар мен кептелісте тұрған көлік жүргізушілері арасындағы байланысты қамтамасыз етеді.

Сондай-ақ, мұндай базалық станцияларды пайдаланудың кең таралған нұсқасы - көшеден келетін сигнал қалың қабырғалармен қорғалған, адамдар саны мен байланыс қажеттілігі өте үлкен болатын сауда орталықтары немесе өндірістер. Болашақта бұл бағыттың

дамуы таратқышты антеннаға біріктіруге және белсенді антенналық жүйелер деп аталатындардың пайда болуына әкеледі. Көптеген жабдықтар өндірушілері қазір олар туралы айтып жатыр және жақын арада олар операторлардың желілерінде пайда болуы мүмкін. Дегенмен, микро базалық станциялар әлі де барлық блоктар бір корпусқа біріктірілген шешімдер болып табылады және олардың дамуы одан әрі миниатюризацияға қарай жалғасуда.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Электронные системы связи, Томаси У.
2. Усилители электрических сигналов, Цыкин 1962 г
3. Сети мобильной связи LTE: технологии и архитектура, Тихвинский В.О., А. Б. Юрчук, С. В. Терентьев
4. Системы мобильной связи. Буснюк, Мельянец
5. Мобильная связь на пути к 6G. Степутин, А. Н., Николаев А.Д.

METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS FOR THE FORMATION OF A SECTORAL FOREIGN LANGUAGE IN THE NATURAL SCIENCE PROFILE IN THE 10TH GRADE OF SECONDARY SCHOOL

Satybaldy Kamshat Nurkhankyzy

Foreign language: two foreign languages, master's student

Akhmetova M.K. – Doctor of Philosophy, Associate professor

Kazakh University of International relationship and World Languages

named after Ablai Khan, Almaty, Kazakhstan

kamsatsatybaldy@gmail.com

[+7\(778\)-328-59-94](tel:+77783285994)

ABSTRACT

This article provides methodological recommendations for the formation of a sectoral foreign language in the natural science profile in the 10th grade of secondary school. The recommendations aim to assist teachers in designing effective foreign language learning strategies that can facilitate the acquisition of scientific knowledge and skills in their students. The research is based on a review of the literature and analysis of current trends and approaches to foreign language teaching in the context of natural science education. The recommendations cover various aspects of sectoral foreign language learning, including the selection of appropriate materials, the integration of language learning into natural science instruction, and the use of authentic materials to enhance scientific knowledge and skills acquisition. The recommendations also emphasise the importance of task-based learning, intercultural competence development, and the use of technology in language learning.

Key words: sectoral foreign language learning, natural science education, foreign language teaching.

Introduction

Natural science education plays a critical role in preparing students for the challenges of the modern world. Science is a constantly evolving field, and it requires individuals who can communicate their ideas effectively in a global context. In addition, natural science education is essential for the development of critical thinking and problem-solving skills, which are highly valued by employers in a variety of industries.

The 10th grade of secondary school is a critical period for students as they start to specialise in their chosen field of study. For students interested in natural science, the curriculum includes subjects such as biology, chemistry, and physics, which are taught in a systematic and structured way. However, in today's globalised world, it is becoming increasingly important for students to develop foreign language skills to succeed in their chosen profession.

In this context, sectoral foreign language learning can provide students with the necessary linguistic and cultural competencies to communicate effectively in their field of study. Sectoral foreign language learning is a type of language learning that is specific to a particular industry or field, such as medicine, engineering, or natural science. This type of language learning is essential for individuals who work in these fields as it enables them to communicate effectively with colleagues and stakeholders from different linguistic and cultural backgrounds.

The purpose of this article is to provide methodological recommendations for the formation of a sectoral foreign language in the natural science profile in the 10th grade of secondary school. The recommendations are based on a review of the literature and analysis of current trends and approaches to foreign language teaching in the context of natural science education. The recommendations aim to assist teachers in designing effective foreign language learning strategies that can facilitate the acquisition of scientific knowledge and skills in their students.

Theoretical background

A sectoral foreign language is a specialized language with a focus on a specific field, profession or industry. The use of a sectoral foreign language provides greater precision and accuracy in communication, as it enables

speakers to use language-specific vocabulary, expressions, and terms. In the sphere of natural sciences, a sectoral foreign language can be used to enhance students' understanding of scientific concepts, theories, and applications. The use of a sectoral foreign language in the natural science profile can provide numerous benefits to students. Firstly, it can increase their motivation to learn foreign languages, as they can see the practical application of what they are learning. Secondly, it can improve their understanding of scientific texts, literature, and discussions in foreign languages, enabling them to stay up-to-date with current scientific developments worldwide. Thirdly, it can enhance their career prospects by improving their communication skills in foreign languages, making them more attractive candidates to employers.

Methodology

The methodology for this article is based on a review of the literature and analysis of current trends and approaches to foreign language teaching in the context of natural science education. The literature review was conducted by searching electronic databases, including Google Scholar, Scopus, and ERIC, using keywords such as "sectoral foreign language learning," "natural science education," and "foreign language teaching." The analysis of current trends and approaches to foreign language teaching was conducted by consulting with experienced language and natural science teachers who have extensive knowledge of both fields.

Results

The results of this article are presented as methodological recommendations for the formation of a sectoral foreign language in the natural science profile in the 10th grade of secondary school. The recommendations cover various aspects of sectoral foreign language learning, including the selection of appropriate materials, the integration of language learning into natural science instruction, and the use of authentic materials to enhance scientific knowledge and skills acquisition. The recommendations also emphasise the importance of task-based learning, intercultural competence development, and the use of technology in language learning.

1. Selection of Appropriate Materials

The selection of appropriate materials is crucial for the success of sectoral foreign language learning. Teachers must choose materials that are relevant to the natural science profile and that provide students with opportunities to develop their language skills in a scientific context. For example, a teacher might select a textbook that focuses on scientific concepts and terminology, or a scientific journal article that introduces new research in a specific field. Teachers can also make use of multimedia materials, such as videos or audio recordings, to provide students with a variety of language input.

2. Authentic Materials

In addition to selecting appropriate materials, it is important to use authentic materials to enhance scientific knowledge and skills acquisition. Authentic materials are materials that are produced for native speakers of the target language and that reflect the cultural and linguistic context in which the language is used. By using authentic materials, students can develop their language skills in a natural and meaningful way, while also gaining exposure to the scientific discourse of the target language.

3. Integration of Language Learning into Natural Science Instruction

To be effective, sectoral foreign language learning must be integrated into natural science instruction. This can be achieved through a variety of instructional approaches, including content-based instruction (CBI), task-based learning (TBL), and project-based learning (PBL).

4. Content-Based Instruction (CBI)

CBI is an approach that integrates language instruction with content instruction. In the context of natural science education, this means teaching science concepts and skills while also providing students with opportunities to develop their language skills. For example, a teacher might provide a reading assignment on a scientific topic, and then ask students to summarise the main points in writing, using appropriate scientific vocabulary and language structures. This approach can help students develop their language skills while also building their scientific knowledge.

5. Task-Based Learning (TBL)

TBL is an approach that focuses on using authentic tasks to promote language learning. In the context of natural science education, this might involve asking students to conduct a scientific experiment and then report on their

findings in writing or orally, using appropriate scientific language. This approach can help students develop their language skills while also building their scientific knowledge and skills.

6. Project-Based Learning (PBL)

PBL is an approach that involves students working on a long-term project that integrates multiple subject areas. In the context of natural science education, this might involve students conducting a research project on a scientific topic, with language learning being integrated throughout the project. This approach can help students develop their language skills while also building their scientific knowledge and research skills.

7. Intercultural Competence Development

In addition to developing their language and scientific skills, it is important for students to develop intercultural competence. Intercultural competence involves the ability to communicate effectively and appropriately with people from different cultural backgrounds. In the context of sectoral foreign language learning, this involves developing an understanding of the cultural context in which the target language is used.

Teachers can promote intercultural competence development by incorporating cultural topics into their lessons and by providing opportunities for students to interact with people from different cultural backgrounds.

The formation of a sectoral foreign language in the natural science profile should be based on a systematic, structured approach that includes the following key elements:

a) Selection of a sectoral foreign language.

The choice of a sectoral foreign language should be based on the specific needs and interests of students in the natural science profile. Factors such as the most commonly used languages in scientific publications, access to language resources, and the regional or global relevance of a language may be taken into account. English is generally the most appropriate choice due to its status as the global language of science, followed by other languages like German, Japanese, and Chinese.

b) Design of a specialized curriculum

The curriculum for the sectoral foreign language should be designed to meet the specific goals and objectives of natural science education. It should include topics related to scientific concepts, theories, and applications, as well as language-specific vocabulary, grammar, and syntax. Further, the curriculum should be balanced with tasks and activities designed to develop students' listening, speaking, reading, and writing skills. A specialized evaluation system that includes both formative and summative assessments should be developed to monitor students' progress.

c) Training of teachers

Teachers who will teach the sectoral foreign language in the natural science profile should undergo specialized training to acquire the necessary knowledge and skills. They should be familiar with the language-specific terminology used in natural sciences, as well as pedagogical techniques that enhance students' motivation, comprehension, and retention. Further, teachers should be proficient in the language they are teaching, as well as knowledgeable in the cultural context of the target language.

d) Development of language resources

A range of language resources should be developed to support the teaching and learning of the sectoral foreign language in the natural science profile. These resources may include authentic scientific texts, audio-visual materials, scientific journals, and online resources such as dictionaries, glossaries, and scientific databases. Further, language exchange programs, scientific conferences, and online discussions can provide opportunities for students to interact with native speakers of the target language and to use the language in a real-world context.

Conclusion

The formation of a sectoral foreign language in the natural science profile in the 10th grade of secondary school can provide numerous benefits to students, including improving their understanding of scientific concepts and theories, increasing their motivation to learn foreign languages, and enhancing their communication skills in foreign languages, making them more attractive candidates to employers. The key elements of a systematic, structured approach to the formation of a sectoral foreign language in the natural science profile include the selection of a sectoral foreign language, design of a specialized curriculum, training of teachers, and development of language resources. These recommendations can serve as a guide for educators and policymakers in promoting effective foreign language education in the natural science profile.

Reference:

1. Abdolrezapour, P., & Ketabi, S. (2019). A needs analysis for a sector-specific English course in the natural sciences. *Journal of English for Academic Purposes*, 40, 1-14.
2. Airey, J. (2011). The language of science: A corpus-based study. In *Teaching and learning the language of science* (pp. 41-56). Sense Publishers.
3. Brinton, D. M., & Goodwin, J. M. (2019). *The discourse of science: Language and learning in science education*. Routledge.
4. Ellis, R. (2015). *Understanding second language acquisition*. Oxford University Press.
5. Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). *English for specific purposes: A learning-centered approach*. Cambridge University Press.
6. Nation, P. (2013). *Learning vocabulary in another language*. Cambridge University Press.
7. Swales, J. M. (2016). *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge University Press.
8. Van der Walt, C., & De Lange, M. (2016). Teaching English for specific purposes in the natural sciences: An analysis of learners' needs. *English for Specific Purposes*, 42, 19-31.
9. Widdowson, H. G. (2003). *Defining issues in English language teaching*. Oxford University Press.
10. Кунанбаева С. С. Современное иноязычное образование: методология и теории: Рекомендовано Ученым Советом КазУМОиМЯ им. Абылай хана.- Алматы: Дом печати «Эдельвейс», 2005.- 264с.
11. С.С. Кунанбаева. Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования. Монография. Алматы, 2014. – 208 с.
12. Akhmetova M.K. Psychological and pedagogical bases of content and branch training in natural sciences in a foreign language // *Materials of the International Scientific and Practical Conference*. - 2018. – Vol. 7. - P. 12-19.

ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ПАРАЛЛЕЛЬНЫХ ФИНАНСОВЫХ РАССЛЕДОВАНИЙ

Аскарова Альбина Аскаровна

*магистрант Академии правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан,
г. Нур-Султан, Республика Казахстан*

Аннотация. Статья посвящена актуальным вопросам обеспечения поиска и возврата преступных активов при расследовании уголовных правонарушений с учетом динамики изменения законодательства и организационных мер в Республике Казахстан.

Автором проанализированы открытые источники, содержащие информацию по фактам нелегального оттока капитала из Казахстана, приведен опыт зарубежных стран по реализации Методических рекомендаций ФАТФ, рассмотрены проблемы органов досудебного расследования при расследовании предикатных преступлений и осуществления оперативно-розыскных мероприятий, обозначены проблемы института параллельных финансовых расследований.

Ключевые слова: коррупция, преступные активы, поиск преступных активов, конфискация преступных средств, возврат преступных активов, финансовая разведка, параллельные финансовые расследования.

Аннотация. Мақала Қазақстан Республикасындағы заңнаманың өзгеру динамикасын және ұйымдастыру шараларын ескере отырып, қылмыстық құқықбұзушылықтарды тергеу кезінде қылмыстық активтерді іздеуді және қайтаруды қамтамасыз етудің өзекті мәселелеріне арналған.

Автормен Қазақстаннан капиталдың заңсыз әкетілу фактілері бойынша ақпаратты қамтитын ашық дереккөздерге талдау жасады, ФАТФ-тың әдістемелік ұсынымдарын іске асыру бойынша шет елдердің тәжірибесі келтірілді, предикаттық қылмыстарды тергеу және жедел-іздістіру іс-шараларын жүзеге асыру кезіндегі сотқа дейінгі тергеу органдарының проблемалары қаралды, қатар қаржылық тергеу институтының проблемалары белгіленді.

Түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, қылмыстық активтер, қылмыстық активтерді іздеу, қылмыстық қаражатты тәркілеу, қылмыстық активтерді қайтару, қаржылық барлау, қатарқаржылық тергеулер.

Annotation. The article is devoted to topical issues of ensuring the search and return of criminal assets in the investigation of criminal offenses, with researching the dynamics of changes in legislation and organizational measures in the Republic of Kazakhstan.

The author analyzed open sources containing information on the facts of illegal capital outflow from Kazakhstan. The experience of foreign countries on the implementation of FATF Methodological Recommendations is also given, the problems of pre-trial investigation bodies in the investigation of predicate crimes and the implementation of operational investigative measures are considered, the problems of the institute of parallel financial investigations are identified.

Keywords: corruption, criminal assets, search for criminal assets, confiscation of criminal funds, return of criminal assets, financial intelligence, parallel financial investigations.

Ежегодно из Казахстана нелегально выводятся \$16,5 миллиардов. Об этом говорится в ежегодном исследовании Global Financial Integrity (GFI) «Незаконные финансовые потоки в и из 148 развивающихся стран: 2006-2015 гг.», опубликованном на официальном сайте компании в январе 2018 года [1].

Таким образом, из 148 развивающихся стран Казахстан занял 11 место, откуда в общей сумме было незаконно выведено \$167,4 миллиардов [2].

Большая часть ежегодно отмываемого в мире дохода криминального происхождения, по сведениям Всемирного банка, перемещается в офшорные зоны и крупные финансовые центры в

целях их сокрытия, криминального использования, а также введения в легальный экономический оборот [3].

В результате устойчивого характера подобных тенденций и в нашей стране, борьба с высоким уровнем преступности в экономической сфере включена в ряд стратегических документов. При этом среди приоритетных задач по обеспечению устойчивого развития финансовой системы выделено противодействие коррупции, переводу наличных и безналичных денежных средств в теневой оборот и легализации доходов, полученных преступным путем в результате совершения преступлений экономической направленности.

Так, одной из мер по обеспечению неотвратимости ответственности за коррупцию Концепцией антикоррупционной политики Республики Казахстан на 2022-2026 годы (далее - Концепция) определена реализация основополагающего принципа Конвенции ООН против коррупции – обеспечение поиска и возврата преступных активов при расследовании уголовных правонарушений, в особенности сопряженных с рисками получения преступного дохода и его легализации [4].

В Концепции отмечено, что поиск похищенных активов и преступных доходов, возврат их государству ввиду сложности доказывания преступного происхождения расходов и получаемых доходов остаётся на втором плане после раскрытия предикатных преступлений.

В этих целях, Концепцией поставлена задача «внедрить институт параллельного финансового расследования» по принципу «следуй за деньгами» («follow the money») [4].

Данный институт широко известен в международно-правовой практике как один из ключевых инструментов в поиске, возврате и противодействии легализации преступных доходов.

О необходимости его внедрения в Казахстане свидетельствуют данные национальной статистики и международных центров, специализирующихся на исследованиях незаконных финансовых потоков, коррупции, незаконной торговли и отмывания денег.

По данным Агентства Республики Казахстан по финансовому мониторингу (далее – Агентство) с 2018 года уровень «теневой» экономики в стране снизился с 29 до 20 процентов. Президентом Республики Казахстан Токаевым К.К. уполномоченным органам поручено этот показатель до 2025 года снизить до 15 процентов [5].

Президентом страны также отмечено, что за 2020 год сумма налоговых и таможенных поступлений в бюджет сократилась на 18% (до 65%) относительно 2019 года [6].

Органы досудебного расследования, как свидетельствуют данные уголовно-правовой статистики, больше сосредоточены на раскрытии уголовных правонарушений, избличении виновных лиц, в то время как розыску и конфискации преступных средств не уделяется надлежащее внимание.

Причины здесь различные. Прежде всего, анализ действующего законодательства показывает, что поиск, конфискация преступных средств и/или возмещение ущерба, причиненного совершением уголовного правонарушения, не обозначены как **задачи органов уголовного преследования в Уголовно-процессуальном кодексе Республики Казахстан и Закона Республики Казахстан «Об оперативно-розыскной деятельности»** [7; 8].

С другой стороны, активному внедрению института параллельных финансовых расследований (далее - ПФР) препятствует ограниченность **сроков предварительного следствия и дознания**. Финансовой составляющей уголовного правонарушения придаётся второстепенное значение, что подтверждается низкой статистикой.

Так, по данным Агентства Республики Казахстан по финансовому мониторингу выявлено **149 тыс. уголовных правонарушений** с высокими рисками отмывания преступных доходов, ущерб по ним превысил **1,8 трлн. тенге** [9].

В данную категорию уголовных правонарушений входят не только экономические преступления, но и коррупционные преступления, преступления в сфере наркобизнеса. Подробная информация отражена в Таблице 1.

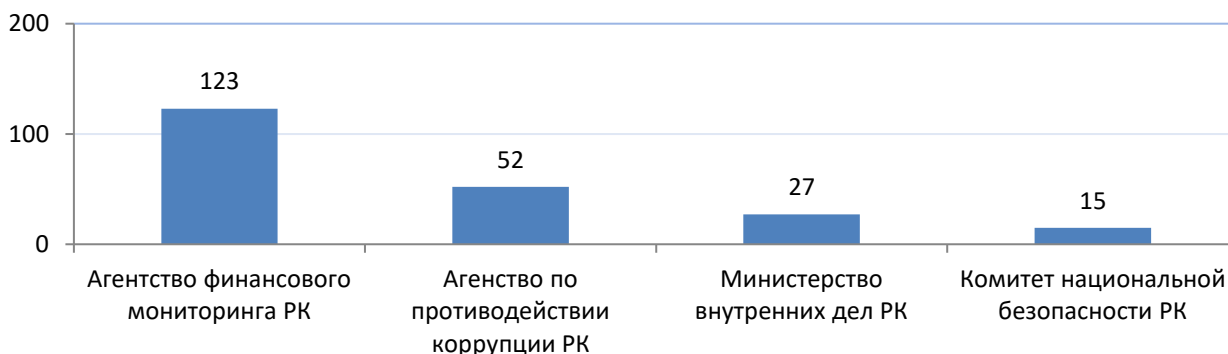

Таблица 1. Данные о расследованиях уголовных правонарушений с высокими рисками отмывания преступных доходов.

Категории уголовных правонарушений, связанных с:	Количество расследованных дел:
<i>Хищениями</i>	<i>136 тысяч</i>
<i>Наркобизнесом</i>	<i>6,3 тысяч</i>
<i>Получением взятки</i>	<i>2,8 тысяч</i>
<i>Игорным бизнесом</i>	<i>1,5 тысяч</i>
<i>Выпиской фиктивных счетов-фактур</i>	<i>1,2 тысяч</i>
<i>Уклонением от уплаты налогов</i>	828
<i>Финансовыми пирамидами</i>	382
<i>Экономической контрабандой</i>	328

На фоне такого количества предикатных правонарушений лишь в 217 случаях инициированы расследования на предмет выявления доходов, полученных преступным путем. Данные в разрезе органов уголовного преследования отражены в Диаграмме 1 [9].

Диаграмма 1. Данные расследования на предмет выявления доходов, полученных преступным путем в разрезе казахстанских органов уголовного преследования.

За 2020 год данная статистика и вовсе снизилась **в два раза** по сравнению с 2017 годом (*с 79 в 2017 году до 39 в 2020 году*) [9].

Модель параллельного финансового расследования в Республике Казахстан будет выстраиваться с учётом данных Рекомендаций ФАФТ – Группы разработки финансовых мер борьбы с отмыванием денег [10], представляющих собой международные стандарты по противодействию легализации преступных доходов и финансированию терроризма и являющихся обязательными для выполнения государствами – членами ООН.

Распространением данных стандартов занимаются группы, создаваемые по типу ФАТФ в различных регионах мира, которые также проводят взаимную оценку национальных систем своих членов.

Евразийская группа по противодействию легализации преступных доходов и финансированию терроризма (ЕАГ) является региональной группой по типу ФАТФ, одним из государств-участников которой является и Казахстан [11].

04 июля 2011 года Правительство Республики подписало Соглашение о создании региональной межправительственной организации «Евразийская группа по противодействию легализации преступных доходов и финансированию терроризма» [12].

В полномочия ФАТФ входит установление стандартов, обязательных для исполнения, а также оказание содействия эффективному применению правовых, регулирующих и оперативных мер по борьбе с отмыванием денег, финансированием терроризма, финансированием распространения оружия массового уничтожения и иными связанными угрозами целостности международной финансовой системы.

Реализация данных стандартов положительно зарекомендовала себя в зарубежной практике.

К примеру, итальянское ПФР выявило значительное уменьшение объема денежных переводов, отправляемых в страну А в течение трех лет (с 2,7 млрд. евро в 2012 году до 560 млн. евро в 2015 году).

В ходе анализа установлено, что снижение объема денежных переводов обусловлено переходом многих итальянских агентов провайдера УПДЦ (услуг перевода денег или ценностей) в число иностранных, которые не составляют статистических отчетов в соответствии с национальными законодательствами и не подпадают под итальянские требования в сфере противодействия отмыванию денег и фискальные требования.

По результатам проведенного анализа установлено, что провайдер УПДЦ и агенты не соблюдали обязательства в сфере противодействия отмыванию денег, используя различия нормативно-правовых систем разных стран. Хорошо организованная, квалифицированная сеть агентов-соучастников и иностранный провайдер УПДЦ использовалась для сбора денежных средств в Италии и для перевода значительных сумм за границу [13].

Поскольку страны имеют различные правовые, административные и оперативные структуры и различные финансовые системы, они не могут принимать идентичные меры по противодействию этим угрозам. Поэтому данные рекомендации странам следует адаптировать к своим конкретным условиям.

В Казахстане нормативные правовые акты, регламентирующие институт ПФР, находятся на стадии разработки. Принятие соответствующего законодательного акта запланировано на 2023-2024 год [4].

В этой связи, Агентством разработаны Методические рекомендации о порядке проведения параллельных финансовых расследований, который допускает запуск механизма ПФР на этапе осуществления правоохранительными органами оперативно-розыскной деятельности и применения его в рамках досудебного расследования и на стадии досудебной конфискации [14]. Данный документ носит рекомендательный характер и призван временно, до принятия специального законодательного акта, урегулировать возникающие вопросы по организации и проведению ПФР.

Перед Казахстаном стоит задача по определению архитектуры будущей национальной модели ПФР, в том числе определения ответственных государственных структур, порядка их взаимодействия и зон ответственности, условий запуска и прекращения параллельных финансовых расследований, пределов, способов и сроков, финансового расследования в рамках оперативно-розыскных мероприятий и досудебного расследования.

Требуют правового урегулирования механизмы защиты прав и свобод физических лиц на частную собственность, тайну личной жизни и частной переписки, банковской тайны, персональных данных, коммерческой тайны юридических лиц при сборе и обработке данных в ходе ПФР.

В этой связи, актуализируется также и необходимость правовой регламентации порядка осуществления прокурорского надзора и судебного контроля за законностью проведения параллельных финансовых расследований.

Список использованной литературы:

1. Illicit Financial Flows to and from 148 Developing Countries: 2006-2015 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://gfintegrity.org/report/2019-iff-update/> (дата обращения: 15.04.2023).
2. GFI: Казахстан стал лидером по незаконному выводу капитала среди стран ЦА [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://etoday.kz/finances/12642-gfi-kazakhstan-stal->

liderom-po-nezakonnomu-vyvodu-kapitala-sredi-stran-ca/?ysclid=lgig3cce91582530810 (дата обращения: 15.04.2023).

3. Stolen Asset Recovery (StAR) Initiative: Challenges, Opportunities, and Action Plan [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/846731468338347772/stolen-asset-recovery-star-initiative-challenges-opportunities-and-action-plan> (дата обращения: 15.04.2023).

4. Об утверждении Концепции антикоррупционной политики Республики Казахстан на 2022 - 2026 годы и внесении изменений в некоторые указы Президента Республики Казахстан: Указ Президента Республики Казахстан от 2 февраля 2022 года № 802 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2200000802> (дата обращения 10.04.2023).

5. KAZAKHSTAN TODAY: «Уровень теневой экономики в Казахстане снизился до 20,23%», 30.12.2021» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.kt.kz/rus/economy/uroven-tenevoy-ekonomiki-v-kazahstane-snizilsya-do-20-23-1377-926950.html> (дата обращения: 10.04.2023).

6. VLAST.KZ // «Правительству нужно продолжить снижение объемов теневой экономики и товарооборота – Токаев»: 26.01.2021 года [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://vlast.kz/novosti/43523-pravitelstvu-nuzno-prodolzhit-snizenie-obemov-tenevoj-ekonomiki-i-tovarooborota-tokaev.html> (дата обращения: 10.04.2023).

7. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан: от 4 июля 2014 года № 231-V ЗПК [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231> (дата обращения: 10.04.2023).

8. Закон Республики Казахстан «Об оперативно-розыскной деятельности» от 15 сентября 1994 года № 154-ХІІІ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z940004000> (дата обращения: 10.04.2023).

9. Консультативный документ регуляторной политики к проекту Закона Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=13916397> (дата обращения: 14.04.2023).

10. Международные стандарты по противодействию отмыванию денег, финансированию терроризма и финансированию распространения оружия массового уничтожения – Рекомендации ФАТФ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://afmrk.gov.kz/assets/files/docs/%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8%20%D0%A4%D0%90%D0%A2%D0%A4%202012.pdf> (дата обращения 10.04.2023).

11. Евразийская группа по противодействию легализации преступных доходов и финансированию терроризма [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://eurasiangroup.org/ru> (дата обращения: 10.04.2023).

12. Соглашение о Евразийской группе по противодействию легализации преступных доходов и финансированию терроризма [Электронный ресурс] – Режим доступа: [https://eurasiangroup.org/files/uploads/files/%D0%A1%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%BE%20%D0%95%D0%90%D0%93%20\(%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9\).pdf](https://eurasiangroup.org/files/uploads/files/%D0%A1%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%BE%20%D0%95%D0%90%D0%93%20(%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9).pdf) (дата обращения: 10.04.2023).

13. Отчет ФАТФ «Посредники, предоставляющие профессиональные услуги отмывания денег», июль 2018 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.cbr.ru%2FContent%2FDocument%2FFile%2F66453%2Ftranslate.docx&wdOrigin=BROWSELINK> (дата обращения: 10.04.2023).

14. Методические рекомендации о порядке проведения параллельных финансовых расследований, разработаны Академией правоохранительных органов при Генеральной

прокуратуре Республики Казахстана и Агентством финансового мониторинга Республики Казахстана и рекомендованы правоохрнительным органам для применения до принятия специального законодательного акта. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://academy-ger.kz/uploads/a5abce016172ea38714bb3c5262e1c8a.pdf> (дата обращения: 15.04.2023).

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ВНЕДРЕНИЯ ИНСТИТУТА ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НЕЗАКОННОЕ ОБОГАЩЕНИЕ

Иманбеков Жанат Муратович

*магистрант Академии правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан,
г.Нур-Султан, Республика Казахстан*

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению актуальных вопросов внедрения ответственности за незаконное обогащение в Республике Казахстан с учетом динамики изменения законодательства и организационных мер в Республике Казахстан, приведены примеры применения института ответственности за незаконное обогащение в зарубежных странах, а также проанализирована модель, представленная Агентством по противодействию коррупции, по внедрению этого института в Казахстане, отдельно отмечены его уязвимости.

Ключевые слова: коррупция, незаконное обогащение, презумпция невиновности, активы, доходы, декларация об активах и обязательствах, декларация о доходах и имуществе.

Аннотация. Мақала Қазақстан Республикасындағы заңнаманың өзгеру динамикасын және ұйымдастыру шараларын ескере отырып, Қазақстан Республикасында заңсыз баю үшін жауапкершілікті енгізудің өзекті мәселелерін қарауға арналған, шет елдерде заңсыз баю үшін жауапкершілік институтын қолдану мысалдары келтірілген, сондай-ақ сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі ұсынған осы институтты Қазақстанда енгізу бойынша модельге талдау жасалған, оның осалдығы жеке атап өтілген.

Түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, заңсыз баю, кінәсіздік презумпциясы, активтер, кірістер, активтер мен міндеттемелер туралы декларация, кірістер мен мүлік туралы декларация.

Annotation. The article is devoted to the consideration of topical issues of the introduction of responsibility for illicit enrichment in the Republic of Kazakhstan, taking into account the dynamics of changes in legislation and organizational measures in the Republic of Kazakhstan, examples of the use of the institute of responsibility for illicit enrichment in foreign countries are given, and the model presented by the Anti-Corruption Agency for the introduction of this institute in Kazakhstan is analyzed, its vulnerabilities are separately noted.

Keywords: corruption, illegal enrichment, presumption of innocence, assets, income, declaration of assets and liabilities, declaration of income and property.

На протяжении последних лет в Казахстане одним из наиболее спорных вопросов в сфере усиления мер противодействия коррупции является вопрос внедрения института ответственности за незаконное обогащение.

Необходимость внедрения данного института продиктована объективными причинами.

С одной стороны, улучшение доступа к информации способствовало повышению информированности и интереса населения к происхождению имущества и образу жизни представителей власти и членов их семей, явно несопоставимых с их официальными доходами.

По признанию руководства страны масштабы коррупции в отдельных отраслях экономики уже достигли уровня угроз национальной безопасности страны [1].

На фоне многочисленных и повторяющихся сообщений о коррупционных правонарушениях, сопровождающихся хищениями бюджетных средств и ущербом социально-экономическим интересам страны, снижением качества жизни граждан, растут запросы общества на повышение прозрачности и обеспечение контроля за деятельностью государственных служащих.

В зарубежной практике, как ключевой метод борьбы с коррупцией, признание получили различные формы ответственности чиновников за незаконное обогащение.

Суть этого инструмента основана на следующем положении: «конечная цель коррупционных правонарушений – это личное неправомерное обогащение; противодействие незаконному обогащению – это борьба с сущностью коррупции».

В широком смысле, незаконное обогащение предполагает неправомерное получение лицом некоторых активов, стоимость которых не соотносится с размером его официального дохода.

Однако в разных странах содержание понятий «активы» и «доход», а также круга лиц, к которым применяются соответствующие нормы, заметно отличаются.

Так, «активы» могут включать не только традиционные материальные ценности, такие как недвижимость, дорогостоящее имущество (Бангладеш, Того, Ямайка), но и погашение долговых обязательств или оказание услуг (Гонконг, Бутан, Эфиопия, Фиджи, Танзания) [2].

Субъектами правоприменения соответствующих положений законодательства могут являться не только государственные должностные лица, но и любые физические лица (как, например, в Литве), лица, которые способствовали получению незаконного имущества (Мавритания, Аргентина, Сальвадор, Тунис), и даже юридические лица (Литва, Мадагаскар, Сенегал) [2].

Статья 20 Конвенции Организации Объединённых Наций против коррупции (далее – КПК ООН) [2] рекомендует странам-участницам криминализовать незаконное обогащение.

Однако, далеко не все страны, даже ратифицировавшие Конвенцию без изъятий и оговорок (в том числе, Российская Федерация), согласились использовать в своем законодательстве данную рекомендацию.

Во многом это связано с тем, что введение уголовной ответственности за незаконное обогащение, не требующее доказывания факта, предшествующего получению неправомерных доходов от преступной деятельности, идет вразрез с традиционным правовым мышлением, укладывающимся в парадигму «преступление-наказание».

Критики криминализации незаконного обогащения отмечают, что введение такого состава преступления нарушает основные права человека и гражданина, в том числе, право на молчание и право не свидетельствовать против себя, неправомерно переносит бремя доказывания с правоохранительных органов на лицо, подозреваемое в получении незаконных активов, и полностью идет вразрез с принципом презумпции невиновности [2]. Аналогичные аргументы звучали и при обсуждении этого вопроса на официальном уровне в Казахстане с 2019 года [3].

По итогам многолетней работы заинтересованных государственных органов 3 января 2023 года принят Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам противодействия коррупции и обеспечения безопасности лиц, подлежащих государственной защите» с изменениями и дополнениями в действующие законодательные акты, предусматривающими контроль за незаконным обогащением чиновников в форме контроля за превышением расходов над доходами (далее – Закон) [4].

Согласно статье Закона «О противодействии коррупции» в систему мер противодействия коррупции включен финансовый контроль [5].

В целях принятия мер финансового контроля в данном законе предусмотрена сдача государственными служащими и приравненными к ним лицами, их супругами деклараций об активах и обязательствах, а также деклараций о доходах и имуществе.

В этой связи, законом для исключения случаев неправомерного обогащения государственных служащих внедрен контроль за их доходами и расходами, с использованием инструментов налогового администрирования в рамках статьи 72 Кодекса Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет» (далее - Налоговый кодекс) [6].

Согласно статье 72 Налогового кодекса (Примечание: введена в действие с 1 января 2021 года), если доходы физического лица, отраженные в налоговых декларациях, не соответствуют его расходам, произведенным, в том числе на приобретение имущества, налоговые органы

вправе применить косвенный метод определения размера превышения дохода физического лица (пункт 6 статьи 72 Налогового кодекса).

Сумма этого превышения облагается налогом по ставке индивидуального подоходного налога в 10% (ст. 320 Налогового кодекса) [6].

Кроме того, законом на органы государственных доходов за соответствием расходов возлагается проверка достоверности сведений об источниках покрытия расходов на приобретение указанного имущества, отраженных в декларациях о доходах и имуществе.

При несоответствии расходов государственных служащих их доходам, а именно при превышении стоимости имущества, определенного налоговым законодательством Республики Казахстан, приобретенного в течение отчетного календарного года, над суммой источников покрытия расходов на приобретение указанного имущества более чем на 1000 месячных расчетных показателей (далее – МРП) (3,450 тыс. тенге при 1 МРП = 3450 тенге в 2021 году), законом предусмотрена административная ответственность [4].

В качестве допустимого порога наступления ответственности введен показатель «1000 МРП», что позволит не допустить привлечение к административной ответственности за незначительное превышение (например, на 100 тысяч тенге или менее), поскольку в соответствии с Конвенцией Организации Объединенных Наций (далее - КПК ООН) ответственность за незаконное обогащение наступает лишь в случаях значительного превышения расходов над доходами [7].

Помимо административной ответственности, Законом введено основание для расторжения трудового договора с работником по инициативе работодателя. Данная норма будет введена в действие с 1.01.2027 года [4].

Лица, уволенные по вышеуказанным отрицательным мотивам, будут ограничены в праве поступления на государственную службу либо занятия отдельных должностей на предприятиях квазигосударственного сектора, в течение последующих трех лет, если иное не установлено законами Республики Казахстан.

Так, если разница между стоимостью имущества, определенного налоговым законодательством Республики Казахстан, приобретенного в течение отчетного календарного года лицами, уполномоченными на выполнение государственных функций, приравненными к ним лицами, должностными лицами, лицами, занимающими ответственную государственную должность, и суммой источников покрытия расходов на приобретение указанного имущества 1000 МРП превышает доход указанных лиц за отчетный календарный год, то указанные лица подлежат увольнению с должности или иному освобождению от должности.

Таким образом, предусмотрено применение налогового контроля за соответствием расходов лиц их доходам с возможностью привлечения уличенных в неправомерном обогащении граждан к дисциплинарной и административной ответственности.

Однако остаются открытыми некоторые вопросы, требующие уточнения, в том числе на законодательном уровне.

К примеру, необходимо отметить, что в отдельных случаях увеличение активов происходит по независящим от лица обстоятельствам, в частности, в связи с ростом рыночной стоимости активов. Особенно следует отметить имущество на доверительном управлении (ценные бумаги, другие финансовые активы), волатильность по которым может быть высокой, а образованный таким образом за счет рыночных колебаний на финансовых рынках доход - законным, что должно быть учтено при расчете облагаемого налогом незаконного дохода.

Внесенные изменения не предусматривают механизма правовой оценки отклонений в стоимости, заявленных в декларациях, возникших, к примеру, вследствие возможного удорожания (капитальный ремонт, иные улучшения) и удешевления актива (ухудшение состояния имущества).

Кроме того, проверка фактической стоимости имущества, согласно действующему законодательству, может быть установлена только путем проведения оценки имущества, что в свою очередь является затратной административной процедурой для государства.

При несовершенстве и неточности существующих баз данных о собственности и до перехода к всеобщему декларированию доходов и расходов нет объективных данных об активах граждан.

Не учитывается также вероятность приобретения имущества в результате многолетних денежных накоплений, помощи близких, которые практически невозможно доказать документально.

Более того, налоговые органы будут вынуждены проводить проверки для установления необходимых фактов. Тем самым на фискальные органы возлагается несвойственная функция оценки законности полученного имущества при отсутствии конкретного механизма ее определения.

В случае введения в действие указанных механизмов без системы управления рисками, нивелирующими «человеческий фактор» при выборе объектов такой формы контроля, создаются предпосылки для необоснованного вмешательства в частную жизнь третьих лиц, и соответственно для возможных злоупотреблений со стороны должностных лиц.

Список использованной литературы:

1. Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства. Послание Президента Республики Казахстан - Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана, г. Астана, 14 декабря 2012 года [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050> (дата обращения 11.04.2023).

2. Аналитический доклад «Незаконное обогащение: руководство по законодательству о противодействии необоснованному приросту активов» (Illicit Enrichment: A Guide to Laws Targeting Unexplained Wealth) // Антикоррупционный центр НИУ ВШЭ: 22 августа 2021 года [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://anticor.hse.ru/main/news_page/opublikovan_obzornyy_doklad_o_nezakonnom_obogaschenii?ysclid=11egzti9y9 (дата обращения: 11.04.2023).

3. TENGRINEWS: «Казахстанских чиновников пока не будут наказывать за незаконное обогащение»: 20 апреля 2020 года [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/kazahstanski-chinovnikov-poka-budut-nakazyivat-nezakonnoe-399419/ (дата обращения: 11.04.2023).

4. Закон Республики Казахстан от 3 января 2023 года № 188-VII ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам противодействия коррупции и обеспечения безопасности лиц, подлежащих государственной защите» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2300000188> (дата обращения: 15.04.2023).

5. Закон Республики Казахстан от 18 ноября 2015 года № 410-V ЗРК «О противодействии коррупции» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000410> (дата обращения: 15.04.2023).

6. Кодекс Республики Казахстан от 25 декабря 2017 года № 120-VI ЗРК «О налогах и других обязательных платежах в бюджет (Налоговый кодекс)» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1700000120> (дата обращения: 11.04.2023).

7. Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции, Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности (Вена): Организации Объединенных Наций, Нью-Йорк, 2004 года [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50028_R.pdf (дата обращения: 11.04.2023).

5-6 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДИАГНОСТИКАЛАУ ОЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ АНЫҚТАУШЫ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Сыдыкова Роза Шаймардановна

*Педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасы Педагогика
Ғылымдары Академиясының академигі*

Валихан Анапия Ерланқызы

*Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университетінің 2-курс
магистранты*

Қазақстан, Шымкент қ.

Аннотация

Оқытудың бастапқы кезеңінде балалардың музыкалық қабілеттерін диагностикалау мәселесі өзекті және маңызды. Осыған байланысты музыкалық қабілеттерді диагностикалаудың технологиялық процесі олардың даму деңгейін анықтау үшін деректерді алу факторы ретінде белгілі бір ерекшеліктерге ие. Зерттелетін мәселені анықтау үшін ғалымдар арасында оның жеке шешімін көрсететін табиғи, әлеуметтік және жеке факторлардың күрделі үйлесімі болып табылатын оқушылардың музыкалық қабілеттерінің құбылысын сипаттауда бірыңғай ұстаным жоқ екені белгілі және бұл оның нәтижелерін диагностикалау мен түсіндіруде көрініс табуы керек.

Жалпы қабілеттерді, соның ішінде музыкалық қабілеттерді диагностикалау мәселесі психологтар мен мұғалімдердің ғана емес, сонымен қатар ата-аналардың да үлкен қызығушылығын тудырады. Себебі, оқушылардың музыкалық қабілеттерінің дамуы адамның психо-эмоционалды қалыптасуы мен дамуы кезеңінде сәтті қалыптасады және дамиды, содан кейін жеке тұлғаға және оның қабілеттерінің шығармашылық көріністеріне толық ауысады. Музыкалық қабілеттер-музыканы қабылдауды, орындауды, композицияны анықтайтын адамның жеке психологиялық қасиеттері. Барлық адамдарда практика жүзінде белгілі бір дәрежеде музыкалық қабілеттер көрінеді. Диагностиканың технологиялық процесі музыка сабақтарында оқушылардың музыкалық қабілеттерін дамыту динамикасының қалыптасу нәтижелерін көрсетеді.

Түйінді сөздер: музыка, қабілет, музыкалық қабілет, тұлға, білім, психология, педагогика, музыкалық білім беру педагогикасы, диагностика.

Бұл мақалада шығармашылық қабілеттерін дамытудың өзектілігі жайлы айтылады. 5-6 сыныптардағы балалардың шығармашылық дамуының тиімділігінің негіздемесі берілген.

Кез-келген уақытта, кез-келген салада проблемалар мен міндеттерді шешуге стандартты емес көзқарасы бар тұлғалар қажеттілік болып есептеледі, сонымен қатар елге оны алға жылжытатын, өндіріс әдістері мен барлық салалардағы жетістіктерді дамытатын және жетілдіретін шығармашылық адамдар қажет.

Осылайша, қазіргі таңда мектептер мұғалімдерге шығармашылық тұлғаларды тәрбиелеу үшін барлық жағдайды жасауда, соның арқасында, мектеп түлектері шығармашылық, креативті ойлау, әдеттен тыс ойлау, қазіргі әлемнің мәселелерін шешудің жаңа, инновациялық тәсілдерін табу қабілеттерімен сипатталатын қасиеттерді қамтып шығады деген үміт орасан зор. Бұл қасиеттердің негізін бастауыш сынып мұғалімі қалауы керек, өйткені бастауыш мектеп жасына шығармашылық қабілеттерін дамытудың ең алғашқы баспалдағы болып табылады. Егер осы жасты жіберіп алса, болашақта шығармашылық тұлғаны тәрбиелеу қиын болады, өйткені баланың дамуының негізі бастауыш мектепте қаланады. Мұғалім үшін оқушыларға шығармашылық қабілеттерін толық дамытуға көмектесуге тырысу маңызды.

Шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін ерекше жағдайлар қажет. Бұл мақсатты жұмыс, оқу кезінде болатын ұзақ процесс. Шығармашылық іс-әрекет білім беру және сыныптан тыс жұмыстардың тұрақты бөлігі болуы маңызды. Оқушы өз бетінше білім ала отырып, өзін шығармашылық тұлға ретінде жүзеге асырады. Тәуелсіз және эмпирикалық түрде алынған теориялық білім тәжірибеден бөлек болмайды. Бұл жағдайда стандартты мәселелерді шешудің жаңа тәсілдерін іздеуге бағытталған білім беруде шығармашылық орта құру қажет.

Қазіргі таңда, шығармашылық қабілеттер адамның қасиеттерінің арасында маңызды қасиеттердің бірі болып саналады. Бұл қасиеттер адамдарға үнемі өзгеріп отыратын әлемде өз орнын алуға көмектеседі. Шығармашылық тек музыка немесе сурет салу емес. Адамның шығармашылық қабілеттері жұмыстың барлық түрлерінде көрінуі мүмкін. Сонымен, шығармашылық, шығармашылық қасиеттер дегеніміз не? Осы ұғымдарды анықтау үшін осы тақырып бойынша зерттеулер жүргізген ғалымдарға жүгінейік.

Д.Б. Эльконин "адамның санасы мен мінез-құлқындағы трансформация деп түсінуге болатын жаңа нәрсені, сондай-ақ ол басқаларға беретін өнімдерді жасау" шығармашылық деп санады.[1] Американдық ғалым П.Хилл шығармашылықтың "ойдың атақтыдан тыс сәтті ұшуы" екенін айтады. Ол бұрын белгісіз нәрселерді жасауға үлес қосу арқылы білімді толықтырады". Ал, Винакурова: "бұл жалпы интеллектуалды қабілеттер, олар ғылым мен мәдениеттің барлық салаларында жақсы нәтижелерге қол жеткізуге негіз болатын жалпы сипаттағы жоғары дамыған ақыл-ой қабілеттерін білдіреді" деген.[4] Шығармашылық мәселесі шетелдік және отандық ғалымдардың бірқатар зерттеулерінде көрініс тапты, олардың ішінде шығармашылықтың жекелеген компоненттеріне арналған іргелі зерттеулер, атап айтқанда интеллектуалды шығармашылық, әлеуметтік шығармашылық, эмоционалды шығармашылық, лингвистикалық шығармашылық, лексикалық шығармашылық, педагогикалық шығармашылық, кәсіби шығармашылық. Отандық ғалымдар Б. А. Оспанова, А. С. Швайковский, К. М. Нағымжанова болашақ мамандардың креативтілігін қалыптастыруды қарастырса, Г.К.Нұрғалиева студенттердің креативтілігін қалыптастыруда инновациялық технологиялардың қолданылуын зерттеді, И.И.Сағадуллаев болашақ шет тілі мамандарының акме-креативті қасиеттерін қалыптастыруды зерттеді, Т.Г.Ғалиев оқушылардың креативтілігін дамытуды зерттеумен айналысты. С.Сабырова болашақ мұғалімдерді оқушылардың танымдық іс-әрекетін ұйымдастыруға дайындау мәселесін қарастырды.

Сондай-ақ, ұлы ғалым әл-Фараби тәрбие жүйесінде шығармашылық дамуды алдыңғы қатарларға қояды, өйткені осы арқылы басқа да жеке тұлғалық қасиеттерін жақсы дамытуға болады деген. Әл-Фараби мінсіз адамды қалыптастырудың күшті және тиімді әдісін тәрбие мен оқыту деп санайды, соның арқасында балаларға қажетті адамгершілік және интеллектуалдық қасиеттер дамиды.

Ғылыми-педагогикалық шығармаларда әл-Фараби эстетикалық тәрбиеге, әсіресе музыкалық шығармаға ерекше мән береді. Ол былай дейді: "эстетикалық мақсаттан басқа, музыка, музыка ғылымы тепе-теңдікті жоғалтқандардың мінез-құлқын қалыпқа келтіру, әлі жетілмегендерді жетілдіру және тепе-теңдікке жетпегендерді тепе-теңдікте ұстау мақсатында пайдалы. Бұл ғылым дененің денсаулығына да пайдалы, өйткені дене ауырған кезде, содан кейін жан құрап, ауырады. Сондықтан денені емдеу жанды емдейтіндей етіп жасалады, оның күштері осындай әрекетті тудыратын дыбыстардың арқасында оның субстанциясында қалыпты болып бейімделеді".

Шығармашылық - бұл жаңа нәрсе жасау үшін адамның іс-әрекетінің бір түрі. Шығармашылыққа ынталандыру қабілет алдыңғы дәстүрлі әдістермен шешілмейтін проблемалық жағдай. Зерттеушілердің еңбектерінде шығармашылық қабілет конвергентті және дивергентті ойлау процестерінің жиынтығы және өзара әрекеттесуі ретінде қарастырылады. Екінші процестің артықшылығы бар. Шығармашылық іс-әрекеттің басында мүмкін болатын шешімдердің ең көп саны (дивергенция) жасалады, бұл күрделі міндет, содан кейін мүмкін болатын бірқатар (конвергенция) ішінен ең жақсы нұсқа таңдалады. Ақыл-ой белсенділігінің көрсеткіштері-еркін сөйлеу, икемділік, өзіндік ерекшелік және егжей-тегжейлі дәреже.

Бір қарағанда, музыкалық потенциал мен музыкалық дайындық арасындағы айырмашылық ол - музыкалық аккультурацияның бірдей дәрежесі бар адамдар өздерінің музыкалық қабілеттерімен ерекшеленетін сияқты болып көрінеді, мысалы, әнді ойнаудың жеңілдігі немесе жылдамдығы немесе аспапта ойнауды үйрену.

Қоғамдағы үнемі өзгеріп отыратын өмір сүру жағдайлары білімге жаңа талаптар қояды. Осылайша, қазіргі әлемде маңызды міндет-стандартты емес шешімдер қабылдау, ескі мәселелерді шешудің жаңа тәсілдерін табу және дамудан туындайтын жаңа сұрақтарға жауап табуға қабілетті шығармашылық тұлғаны тәрбиелеу болып табылады. Білім берудегі шығармашылық пен шығармашылық белсенділіктің рөлі артып келеді. Мұғалімнің білімді беруінен дағдыларды беру мен игеруге көшу осы қызметке шығармашылық элементтерді қосуды қамтиды. Сабақтағы шығармашылықтың тағы бір функциясы-оқушылардың ынтасын арттыру, оларды сабақты ұйымдастырудың шығармашылық процесіне қызықтыру және олардың шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік беру. Мұғалімнің мақсаты-шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға, олардың көрінісі мен дамуына, сондай-ақ шығармашылық ойлауды дамытуға жағдай жасау.

Маңызды факт-шығармашылық балалар өз білімдерін іс жүзінде қолданған кезде қалыптасады, қарастырылып отырған объектіні елестете алады, оны басқа объектілермен салыстырады және оған деген көзқарасын білдіреді. Шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін балаларда келесі қасиеттерді дамыту қажет: байқау, сөйлеу және жалпы белсенділік, көпшілдік, есте сақтау, ерік, қиял, сонымен қатар фактілерді талдау және түсіну әдеті. Оқушының даралығын көрсетуге мүмкіндік беретін жағдайларды жүйелі түрде құру, оқу процесінде ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Шығармашылық қабілеттерін барынша толық ашу үшін баланың ашылуына мүмкіндік беретін міндетті сыныптан тыс іс-шаралар қарастырылған, ал мұғалім әдеттегі іс-әрекет барысында байқалмай қалуы мүмкін оқушының қасиеттерін ескереді. Сыныптан тыс іс-шаралар әртүрлі іс-шараларға қызығушылықты дамытады және өнімді, әлеуметтік мақұлданған қызметтің әртүрлі салаларында өзін көрсетуге деген ұмтылысқа ықпал етеді.

Эксперимент

Қазіргі оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту деңгейін зерттеу мақсатында Б.Алтынсарин атындағы № 65 мектеп-гимназиясында оқитын 5-6 сынып оқушыларына эксперимент жүргізілді. Экспериментке 12 жастан 14 жасқа дейінгі 11 оқушы қатысты, оларға шығармашылық қабілеттерінің даму деңгейін анықтау әдістемесін орындау ұсынылды. Э. Торренстің диагностикалық әдісі 4 көрсеткішті бағалауға арналған: "өнімділік", "өзіндік ерекшелік", "даму", "игерілуі". Жалпы, зерттеу нәтижесі балалардың өте күшті шығармашылық қабілеттерге ие екенін көрсетті. Жекелеген көрсеткіштер бойынша кейбір нәтижелер әлі де төмен деңгейде болды. Бұл дегеніміз, шығармашылық қабілеттерді қалыптастыру жұмысын тоқтатуға болмайды. Нәтиже 10 балдық шкала бойынша бағаланды.

Оқушылардың аты-жөні	өнімділік	Өзіндік ерекшелік	даму	игерілуі
Абдуали М.	7	6	8	7
Бақыт А.	9	7	7	8
Қалжан М.	6	5	5	6
Али М.	8	8	7	7
Ережеп Ш.	6	7	6	7
Ерланов.Е.	8	6	5	6
Сұлтан.С.	5	6	5	7

Тестілеу нәтижелерін түсіндіру.

1.Өнімділік. Бұл көрсеткіш шығармашылық ойлауға тән емес және ең алдымен басқа көрсеткіштерді түсінуге мүмкіндік беретін пайдалы. Деректер көрсеткендей, 1-8 сынып оқушыларының көпшілігі жетіден онға дейін, ал жоғары сынып оқушылары сегізден онға дейін жұмыс істейді. Орындалған тапсырмалардың ең аз саны (бестен аз) жасөспірімдерде жиі кездеседі (5-8) сыныптар).

2.Өзіндік ерекшелік. Бұл көрсеткіш идеялар мен стратегиялардың әртүрлілігін, бір аспектіден екіншісіне өту қабілетін бағалайды. Кейде бұл көрсеткішті еркін сөйлеу көрсеткішімен байланыстыру немесе тіпті икемділік көрсеткішін еркін сөйлеу көрсеткішіне бөлу және 100% көбейту арқылы индексті есептеу пайдалы. Естеріңізге сала кетейік, егер субъект икемділіктің төмен көрсеткішіне ие болса, онда бұл оның ойлауының қаттылығын, хабардарлықтың төмен деңгейін, интеллектуалды әлеуеттің шектелуін немесе мотивацияның төмендігін көрсетеді.

3.Даму. Бұл көрсеткіш айқын, жалпыға белгілі, жалпы қабылданған, қарапайым немесе берік қалыптасқан идеялардан ерекшеленетін идеяларды ұсыну қабілетін сипаттайды. Бұл көрсеткіштің жоғары мәндерін алатын адам әдетте жоғары интеллектуалды белсенділікпен сипатталады. Шешімдердің өзіндік ерекшелігі жеңіл, айқын және қызықсыз жауаптардан аулақ болу мүмкіндігін ұсынады.

4.Игерілу. Бұл көрсеткіштің жоғары мәндері өнертапқыштық және сындарлы іс-әрекетке қабілетті жоғары үлгерімі бар оқушыларға тән. Төмен-артта қалған, тәртіпсіз және немқұрайлы оқушылар үшін. Жауаптардың даму көрсеткіші еркін ойлаудың басқа түрін көрсетеді және белгілі бір жағдайларда бұл сапаның қалай көрінетініне байланысты артықшылық та, шектеу де болуы мүмкін.

Қорытынды

Мұндай оқыту әдістері орта сынып оқушыларының дамуының шығармашылық аспектісіне оң әсер етеді. Зерттеу әдісі шығармашылық ізденісті ұйымдастыруды, оларды қолдануды, білімді жаңа жағдайға ауыстыруды, шығармашылық қабілеттердің ажырамас атрибуты болып табылатын жаңа жағдайлардағы әрекеттерді қамтиды.[3] Ішінара іздеу әдісі жаңа нәрсе жасау жаттығуларымен бірге жүреді. Проблемалық жағдайдан шығудың жолын іздеу барысында (проблемалық оқыту әдісі) оқушылар шығармашылық міндеттерге тап болады. Жобалық әдіс ең үлкен шығармашылық әлеуетке ие. Жобаларды құру оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытады, өйткені бұл іс-әрекет барысында студенттер жаңа нәрсе жасайды, яғни жоба, жобаның өзін құру кезінде олар қандай да бір әдістерді қолданады, мәселелерді шешудің жолдарын ойлап табады, мақсат қояды-бұл да шығармашылық қызмет.

Осылайша, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту қазіргі заманның маңызды мәселесі болып табылады. Бастауыш және орта сынып мұғалімдері оқушылардың дамуындағы өз бағдарларын қайта қарап, оқу процесін күрделі әлеуметтік жүйеде қалыптасқан әлеуметтік-экономикалық жағдайда өмір сүріп қана қоймай, сонымен қатар қоршаған шындықты шығармашылықпен өзгертетін осы жүйенің белсенді субъектісі бола алатын шығармашылық тұлғаны тәрбиелеуге бағыттауы керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. Эльконин д.б. ойын психологиясы. М.: Педагогика. 1978.
2. Н. к. Винокурова оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. - М.: Академия. 1999. – 144 б.
3. Яковлева е. л. тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамыту психологиясы. М.: Флинта. 1997

МУЗЫКА САБАҒЫНДА МУЗЫКАЛЫҚ-ИНТЕРАКТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ 5-6 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТЕХНИКАЛЫҚ- ОПЕРАБЕЛДІ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Дүзелбай Әлишат Жұмабекұлы

II курс магистранты

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті

Қазақстан, Шымкент

e-mail: al195@mail.ru

Тобагабылова Айжан Жунусовна

Педагогикалық ғылымдар магистрі

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің

қауымдастырылған профессор

Қазақстан, Түркістан

e-mail: aijan_baki@mail.ru

Ахметова Жадыра Ораховна

магистр, аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті

Қазақстан, Шымкент

e-mail: jadi_7714@bk.ru

Аңдатпа

Қазіргі заманғы отандық білім беру оқу процесіне тұлғаны дамыту контекстінде тұлғаға бағытталған білім беру парадигмасы (мәдени шығармашылық) қағидаттарын енгізуге байланысты үлкен өзгерістерге ұшырауда. Осыған сәйкес, жоғары оқу орындарының кәсіби дайындығының көп деңгейлі жүйесін түсіну және білім беру процесін қарқындалу мақсатында жаңа білім беру стандарттары мен оқыту технологияларын игеру технологиялық компонентті күшейтеді.

Болашақ музыка мұғалімдерін музыкалық-педагогикалық даярлау саласында оның дуальды сипатқа ие екендігін атап өткен жөн. Бір жағынан, музыкалық аспапта ойнауды үйрену барысында технологиялық процестер, ал екінші жағынан, орындаудағы музыкалық және музыкалық саусақтарды игеру бойынша техникалық және операциялық әрекеттер бар.

Теориялық тұрғыдан алғанда, музыкалық-педагогикалық процесте оқыту технологияларының әртүрлі аспектілерін игеру компьютерлік және технологиялық дайындықтың қажеттілігін анықтайды. Музыкалық-компьютерлік технологияларға Sibelius, Finale, (...), ал дағдыларға техникалық және операциялық әрекеттерді орындау және т. Б. Музыка сабақтарында техникалық-операциялық іс-әрекеттерді орындаудың дәстүрлі және жаңа тәсілдері, әдістері мен технологияларының және оқыту мен білім алуды бақылау формаларының үйлесімі оқушыларды дамыту мен тәрбиелеу міндеттерін шешуге мүмкіндік береді, музыка сабақтарында сенімнің, хоббидің және музыкалық шығармашылықтың ерекше шығармашылық атмосферасын қалыптастырады, онда бүкіл процеске қатысушылар бүкіл музыкалық-танымдық оқу процесінің белсенді қатысушылары болады.

Кілт сөздер: мектеп білімін ізгілілендіру, тұлғаны қалыптастыру, инновациялық технологиялар, әдіс-тәсілдер, компьютерлік музыка, электрондық музыкалық аспапта ойнауды оқыту әдістемесі, дәстүрлі және электрондық аспаптану, музыкалық компьютер, электрондық синтезатор.

Кіріспе

Музыка-әлемнің рухани мазмұнын, оның сұлулығын түсінудің қырларының бірі, ол дыбыста көрінеді. Сонымен қатар, музыканың дыбысын адам арнайы ақпараттық кеңістік

ретінде қабылдайды. Информатика және ақпараттық технологиялар бүгінде әртүрлі салаларға, соның ішінде музыкалық шығармашылық пен педагогикаға әсер етеді. Музыканың дыбыстық (және, жалпы, семантикалық) кеңістігінде ақпараттық технологиялар қалай жұмыс істейді — бұл мәселе музыкалық іс-әрекеттің жаңа шығармашылық перспективаларын қалыптастыруға байланысты музыкант-мұғалімдер мен басқа мамандықтар өкілдерінің назарына айналды, өйткені дыбыстың пайда болу құпияларын, дыбыстық шығармашылықты, музыканың тембрлік және акустикалық әсерінің байлығын білу көркемдік жаңашылдыққа қосымша ынталандыру береді.[1 Б.123]

Зерттеуші Салманов Раушанбек профессордың пікірінше «Қазіргі таңдағы білім беру ісінің басты мақсаты – тек білім, білік, дағдыларын меңгертіп қана қоймай, ақыл да алғыр ой-өріс ақпарат көздерін өз бетімен қорытып, қолдануға, өзін-өзі дамыта алуға қабілетті тұлға тәрбиелеу болып келеді. Жоғарғы оқу орындарындағы арнайы музыкалық кәсіби білім беру жұмыстарында дамыған инновациялық технологияларды кеңінен қолдану қазіргі заманда алдымызға қойылған негізгі мақсаттар болып табылады.» [2 Б.3]. Сол себепті, біздің ойымызша, заманауи технологиялар мен прогрессивті әдістерді қарқынды түрде ерте жастан оқушыларға үйретіп, баулу қажет.

XX - XXI ғасырлар тоғысында музыкалық шығармашылық пен педагогикада қарапайым синтезаторлардан бастап қуатты музыкалық компьютерлерге дейінгі электронды музыкалық аспаптар индустриясының қарқынды дамуына байланысты жаңа бағыт пайда болды. Қазіргі заманғы электронды музыкалық аспаптарда ғасырлар бойы жинақталған музыкалық және музыкалық өнердің ақпараттық технологиялары барынша толық бейнеленген [3 Б.124]

Атап айтқанда, 2002 жылы А. И. Герцен атындағы Ресей мемлекеттік педагогикалық университетінде "музыкалық-компьютерлік технологиялар" оқу-әдістемелік зертханасы (УМЛ) құрылды (<http://muslab.spb.ru>), ол музыкалық және ақпараттық-технологиялық білім беруді дамытады және жалпы білім беруді ақпараттандыру процесінің әлеуметтік аспектілерін қозғайды. Зертхана қойған міндеттер: жаңа білім беру бағытын әзірлеу (жалпы және арнайы музыкалық білім беруде); кәсіптік, жалпы және инклюзивті Музыкалық білім беруде МКТ пайдаланудың мазмұнын, нысандары мен әдістерін көрсететін оқытудың әртүрлі сатыларында музыкалық-компьютерлік педагогикалық білім берудің әдістемелік жүйесін іске асыру; Музыкалық-білім беру процесіне IT-технологияларды енгізу.

Педагог-музыкантты даярлауда музыкалық-компьютерлік білім беру тұжырымдамасын іске асыру кәсіптік даярлау жүйесінің негізгі білім беру бағдарламалары, қосымша білім беру жүйесі, педагогтердің кәсіптік дамуы және оларды дүниежүзілік желіде әдістемелік қолдау арқылы жүзеге асырылады. Осы орайда зертхана жұмысының негізгі бағыты - оқу қызметі болып табылады, яғни кітапханалар мен басқа да информациялық базалардың тиімділігі. Бұл осы жұмыстың тақырыбын ашуында үлкен мүмкіндіктер тудырады. Сонымен, зертхана қызметкерлері музыка факультеттерінің студенттеріне көптеген мамандандырылған пәндер бойынша сабақтар әзірледі [4 Б.47].

Инновациялық білім беру жүйесін іске асыру қосымша білім беру арқылы да жүзеге асырылады. Соның ішінде кәсіптік қайта даярлау бағдарламалары, сондай-ақ біліктілікті арттыру бағдарламалары және курстық даярлық бағдарламалары жүргізіледі.

Соныменен "Компьютерлік музыка", "электрондық музыка тарихы", "оқыту технологиялары мен әдістемелері (бейіндік даярлық пәндері бойынша: музыкалық-компьютерлік технологиялар)", "дыбыс архитектурасы", "студиялық дыбыс жазу негіздері", "музыкадағы Ақпараттық технологиялар", "музыкалық стильдер технологиясы", "композиция негіздері, аспаптану және компьютерлік аранжировка", "дәстүрлі және компьютерлік оркестрлеу", "студиялық дыбыс жазу технологиялары", "электрондық композиция мен аранжировканы оқыту әдістемесі мен практикасы", "электрондық музыкалық аспапта ойнауды оқыту әдістемесі", "Музыканттың кәсіби қызметінің стандартты бағдарламалық қамтамасыз етілуі", "дәстүрлі және электрондық Аспаптану", "музыкалық компьютер", "негізгі электрондық музыкалық аспап", "қосымша музыкалық аспап (электрондық)", "Электрондық синтезатор", "электрондық ансамбль", "музыкалық-компьютерлік практикум". Тіпті түзету педагогикасы

факультетінің (Сурдопедагогика бөлімі) студенттері үшін "есту қабілеті шектеулі адамдарды оңалтудың музыкалық-компьютерлік технологиялары" пәндер циклінің бағдарламалары бойынша сабақтар әзірленіп, өткізіледі.

Әдіснамасы

Бұл мәселені зерттеу барысында ғылыми-теориялық, ғылыми-педагогикалық және әдістемелік әдебиеттер зерттелді. Зерттеу тақырыбы практикалық іске асыру, жүзеге асыру әдістерін, технологиясын анықтау, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижелерін қамтиды.

Негізгі бөлім

Оқу процессін жарқын, есте қаларлық, оқушылар үшін қызықты етуге, эмоционалды және жағымды қатынасты қалыптастыруын, заманауи педагогикалық технологиялардың қолдануы, үлкен мүмкіндіктерді арттыруға жол береді.

Музыкалық білімге қатысты, заманауи технологиялар мен әдістерді қолдана отырып, музыка сабағының дамуына үлкен үлес қоса, жоғарғы көрсеткіштегі нәтижелердің туындауына кезекті мүмкіншіліктер қолданысқа кіреді:

- музыка мен денсаулық сақтаудың арт-терапия әсерінің технологиясы - оқу үшін қолайлы жағдай жасауға көмектеседі: стресстің әсерін азайту, музыка сабақтары үшін жағымды эмоционалды фон құру, биологиялық көрсеткіштерді қалыпқа келтіру (тыныс алу, қан қысымы, жүрек ырғағы), музыканы қабылдау кезінде есту белсенділігін ынталандыру, ән айту процесінде дауыстық аппаратты сауықтыру, қалпына келтіру есту мен дауыс арасындағы үйлестіру (вокал терапиясы, ритм, күлімсіреу терапиясы және т. Б.), сабақ басталар алдында ыңғайлы дыбыстық орта ("фондық музыка") құру мақсатында классикалық музыканы қабылдау, өкпе функцияларын дамыту, өзгерістер туралы және т. б.;

- жеке тұлғаға бағытталған технология (сыни тұрғыдан ойлау технологиясы) оқытудың қызығушылығы мен қолжетімділігін арттыруға ықпал етеді. Білім алушылар келесі дағдыларды игереді: сұрақтарды анықтау, ең бастысын анықтау, салыстыру, себеп-салдар байланысын орнату, қорытынды жасау;

- ақпараттық-коммуникациялық технологиялар ақпараттық ағымдарға бағытталуға, БАҚ арналары арқылы таратылатын музыкалық ақпаратты саналы түрде қабылдай білуге, оған сыни көзқарасты дамытуға, жобалық-зерттеу қызметінде АКТ-ны қолдануға, ақпарат көздерінің санын көбейтуге, музыкалық мәдениет пен педагогикалық қоғамдастықтың бірыңғай ақпараттық кеңістігінде интерактивті диалогты жүзеге асыруға бағытталған.

Оқытудың инновациялық және интерактивті әдістері Теориялық және практикалық мәселелерді шешу үшін және музыкалық білім беру педагогикасы жүйесінде жеке, пәндік және кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Осыған байланысты жаңа музыкалық-цифрлық технологияларды, оқытудың интерактивті әдістерін меңгерген музыка мұғалімдерінің сұранысы әлеуметтік салада кең қолдау табады және оның педагогикалық қызметінде қолдану ұсынылады[5 Б. 204].

Біздің ойымызша, сәтті оқыту шарттарының бірі ретінде сабақтарда қолданылатын аудио және видео материалдардың сапасын арттыруға көңіл аудару қажет. Музыка сабақтарында меңгеру формалары ішіне электронды презентациялары бар тесттер мен жобаларды орындау болады. Оқушылар үшін АКТ-ны музыка сабақтарында қолдану – бұл жаңа формалар, оқыту құралдары. Барлық компьютерлік технологиялардың қол жетімділігі мен әртүрлілігі (үш өлшемділік, анимация, бейне, дыбыс) АКТ-ны шығармашылық пен өзін-өзі тәрбиелеу үшін білім беру саласы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Келесі қолданысқа түсетін технология түрлері:

- проблемалық оқыту технологиясы ақыл-ой белсенділігін арттырады. Оқушылар мәселені анықтау, екінші ретті кесу, ең бастысы көру қабілеттерін игереді;

- ынтымақтастықта оқыту технологиясы өзара көмек көрсетудің коммуникативтік дағдыларын, сондай-ақ өз қабілеттеріне қарай оқу қабілетін дамытады;

- жобалық технологиялар мектеп оқушыларының танымдық қызығушылықтарын дамытады, оларды әлеуметтендіру бүгінде музыка сабақтарында кеңінен қолданылады.

Жобаларды дайындау мен қорғаудың ұжымдық, топтық, жеке нысандары мүмкін. Оқушылардың жобалық әрекеті оқу материалын меңгеруді аралық және қорытынды бақылау нысаны ретінде әрекет етеді. Жобаны сыныптастар, басқа сынып оқушылары, ата-аналар, аудан тұрғындары алдында көпшілік алдында қорғау мектеп өміріндегі шынайы көркемдік оқиғаның маңыздылығын алады;

- ойын технологиялары оқушылардың музыкалық-шығармашылық қабілеттерін дамытады. "Музыка" пәні бойынша оқытудың көптеген ойын әдістері бар. Тұлғаның рухани мәдениетін, оның адамгершілік, жалпыадамзаттық және көркемдік құндылықтарын қалыптастырудағы музыкалық білімнің рөлі айтарлықтай жоғары [6, Б. 74].

Ендігіде біздің назарымыз ойын технологиясын қолдану мүмкіншілігін ашу процессіне тоқталсақ келесі амал-тәсілдер қолданылады:

Бірінші кезекте: әр түрлі жаттығулар, ономотопея, сөйлеу жаттығулары. Сөйлеу және әншілік тыныс алуды дамытуға арналған ойындар, дауыспен дамытатын ойындар, интонациялық ойындар мен жаттығулар, әннің ойын көрсетілімі.

Екінші кезекте: вокалдық импровизациялар (ән-ән, мүмкіндігінше балалар өздері жазуы керек әуендер). ритмодекламация-бұл белгілі бір ырғақта мәтінді немесе өлеңдерді нақты айту, дыбыстық қимылдарды (шапалақтау, шапалақтау, басу, басу және т.б.), Шу құралдарын ырғақты сүйемелдеу аясында жүруі мүмкін. музыкалық-дидактикалық ойындар – бұл дайын ережелері бар ойындар, оқушыдан тақырыпты шешуді және ең бастысы білуді талап етеді. Дидактикалық ойын неғұрлым шебер жасалса, дидактикалық мақсат соғұрлым жасырын болады. Шығармашылық тапсырмалар балалардың музыкалық ойлауын қалыптастыруға көмектеседі.

Үшінші кезекте: пластикалық қозғалыс-бұл қимыл, қозғалыс арқылы музыканы білу, музыканы қабылдау процесін пассивті жұмыс формасынан (тыңдау) белсендіге айналдыру. музыкалық сурет " - балалар өздерін суретші деп санайды және қолында щетка немесе жай ғана щеткамен әуедегі музыкалық бейнеге сәйкес келетін суреттерді "тартады".

Төртінші кезекте: аспаптық музыка ойнау-бұл студенттерге қол жетімді аспаптарда ойнау арқылы музыканы қабылдаудың шығармашылық процесі. зияткерлік ойындар - "бақытты оқиға", " не? Қайда? Қашан?", "Әуенді тап", "Өз ойының", "музыкалық аспаптар әлемінде". Оқушылар жазу және орындау топтарында жұмыс тәжірибесін алады.

Бесінші кезекте: саяхат ойындары әртүрлі елдердің мәдениетін, композиторлардың шығармашылығын немесе музыкалық сауаттылық негіздерін зерттеуде қолданылады. Бұл ойындардың айрықша ерекшелігі-бұл қызмет түрінің өзіндік ерекшелігін тудыратын қиялдың белсенділігі. сюжеттік-рөлдік ойындар оқушылардың шығармашылық ойлауы мен танымдық белсенділігін дамытады. Ең танымал - "мен композитормын", "мен жазушымын".

Музыка сабақтарында мектеп оқушыларының ассоциативті-бейнелі ойлауын дамыту технологиясы музыканы өнердің басқа түрлерімен: әдебиетпен, бейнелеу өнерімен, киномен, театрмен біріктіруге негізделген.

Қабылдау процесін дамыту технологиясы оқушылардың музыкалық-практикалық іс-әрекетінің барлық түрлерін қамтиды. Музыканы қабылдау (эмоционалды және саналы) музыкалық шығармаларды интонациялық-бейнелі және жанрлық-стильдік талдау әдістемесін қолдану барысында толығымен қалыптасады. Оқушылар әртүрлі факторлардың көмегімен музыкалық шығарманы жағымды қабылдауға деген көзқарасты қалыптастырады: ұйымдастырушылық (музыканы үнсіз тыңдау, концерт залындағыдай) және әдістемелік (мұғалімнің сөзі, балалардың музыкалық тәжірибесін жаңарту, түрлі қауымдастықтарды – әдеби, көркем, музыкалық-графикалық және т.б.). Музыканы қабылдау процесінде әлеуметтік фактордың функциясы да анықталады – бұқаралық ақпарат құралдарының әсері, спектакльдерге, концерттерге, мұражайларға бару, компьютерлік технологияларды, интернетті пайдалану және т. Б.

Әншілік мәдениетті дамыту технологиясы хор орындау мәдениетін қалыптастыру үшін маңызды Вокалдық-хордық іскерліктер мен дағдыларды дамытады. Оған оқу тақырыбына және әр нақты сыныптың мүмкіндіктеріне сәйкес ән репертуарын таңдау, ән айту, ән көрсету және

оның мазмұны туралы әңгіме, әнге дайындық жұмыстарының жоспарын құру, әндерді "эскиздік" жаттау әдістемесі, концерттік қойылым үшін фонограммаларды іздеу кіреді.

Балалар музыкасының технологиясы оқушылардың қозғалыс белсенділігінің практикалық әдістерін игеруге, кез-келген әрекеттерді, бейнелерді пластикалық түрде бейнелеуге, оқушылардың физикалық разрядына, шаршауды жеңілдетуге арналған музыкалық және мотор жаттығуларын қолдануға арналған, ол еркін дирижерлауды, музыкалық аспаптарда ойнауға еліктеуді, әндерді сахналауды, ойын негізі бар фольклорлық үлгілерді "ойнауды" қолданады.

Мектеп оқушыларының музыкалық мәдениетінің даму деңгейін диагностикалау технологиясы оқытудың жеке, мета-пәндік және пәндік нәтижелерін, әмбебап оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру сапасын, музыкалық мәдениет құбылыстарын эмоционалды қабылдау дәрежесін, оқушылардың танымға ашықтығын; музыканың негізгі ұғымдары мен санаттарын, оның стильдерін, жанрларын, тілін игеру жүйесі арқылы зерттелген шығармаларға саналы көзқарасты анықтау мақсатында қолданылады; музыкалық өнердің рухани құндылықтары туралы оқушылардың идеялары; адам, қоғам өміріндегі музыканың рөлі мен орны туралы Жеке-бағалау пайымдауларын қалыптастыру; оқу жұмысы, сабақтан тыс іс-әрекет, күнделікті өмір, бос уақытты ұйымдастыру, Әлеуметтік-мәдени жағдайларға бейімделу, шығармашылық іс-әрекетте алынған білімді, практикалық дағдыларды, адамгершілік көзқарастарды "жаңғырту".

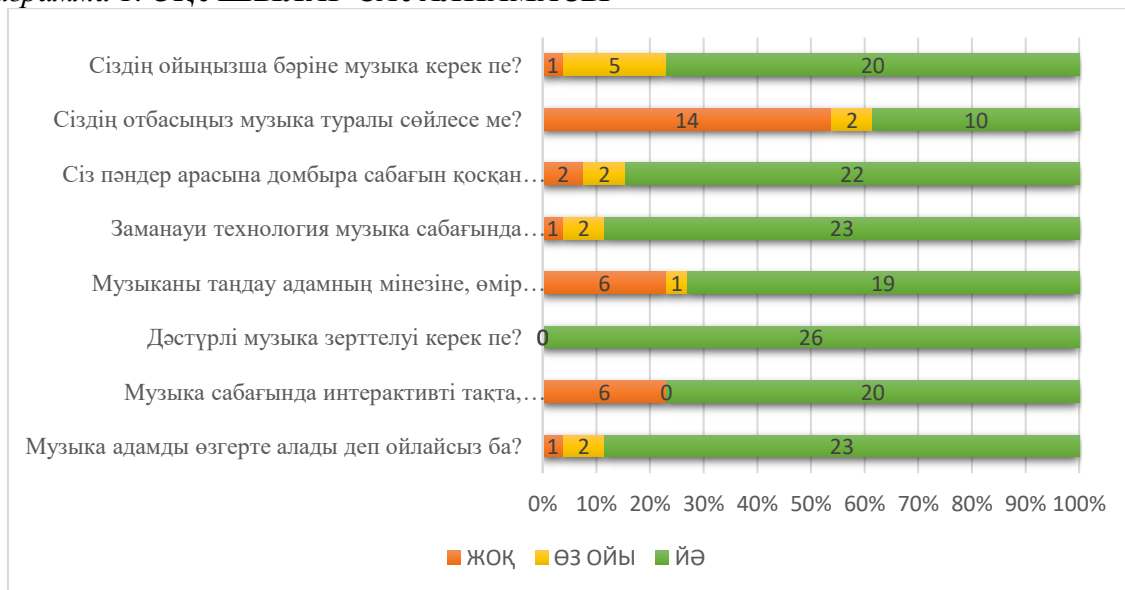
Оқу-әдістемелік жиынтықтар (ОӘЖ) бойынша музыканы оқыту технологиясы қазіргі таңда заманауи білім беру мекемелерінде белсенді енгізілуде, оқушылардан осы жинақтардың материалдарын бөдіктерін пайдалануды емес, олардың мазмұнын, оқыту әдістері мен тәсілдерін терең игеруді талап етеді [7 Б. 154].

Эксперимент.

Эксперименттік жұмыс, өз кезегінде статьяның ашылуына керекті сұрақтарды қойып, алға қойған мақсаттарға қол жеткізуге мүмкіндік береді. Айтарлықтай, біздің мысалымызда жоғарыда келтірілген педагогикалық және заманауи технологиялардың қолданылуы, іске асуы, және оқушыларға өзекті болуына байланысты сұрақ-жауап сауалнамасы жүргізілді.

Оңтүстік Қазақстан облысы, Ы.Алтынсарин атындағы №65 мектеп-гимназиясының 6 «Ә» сынып оқушылары сауалнамаға белсене қатысып йә/жоқ жауабынан бөлек, өз пікірлерін қалдыруға да тырысты (1-диаграмма).

Диаграмма 1. ОҚУШЫЛАР САУАЛНАМАСЫ

Сауалнаманы қортындылай келе, оқушылардың басым бөлігі заманауи технологияларды музыка сабағына енгізуді құптап, оқу процессін қызықты әрі жемісті өтуіне нық сенім білдіруде. Және зерттеу мәселесіне келген сұрақта барлығы бір ауыздан оң көзқарасын білдіруі,

қазіргі оқушылардың көздері ашық, әрі ғылыммен айналысуға шабыттанып тұрғаны көз қуантарлық.

Қорытынды

Музыка сабағын жүргізу стандарттарын жүзеге асыру, заманауи технолониялардың қолданысқа енгізу қажеттілігі келесі себептерден көрініс табады:

1. Тиянақты білім беру талаптарына қатысты озық технологияларды пайдалана отырып оқытудағы ғылыми-зерттеу, шығармашылық, музыкалық-педагогикалық іс-әрекеттің сипатын талап етеді.

2. Білім беру мақсаттарына байланысты жеке-бағдарланған заманауи музыкалық-педагогикалық іс-әрекетті ұйымдастыру, гуманистік көзқарас білім беру процесінің барлық қатысушыларының жан-жақты дамуын жүзеге асыруда заманауи технологиялық процестерді анықтайтын сапалы жаңа білімді қалыптастыруға ықпал етеді.

3. Музыкалық-педагогикалық шығармашылықтың бір бөлігі ретіндегі жеке инновациялық қызмет, педагог-музыканттың кәсіби, тұрақты өзін-өзі жетілдіру жауапкершілігін қалыптастыру, озық тәжірибені зерделеу және дамытуы болып саналады.

4. Білім сапасы, бәсекеге қабілеттілік, педагогикалық әлемде жаңа мүмкіндіктердің қалыптасуы, жетілген музыкалық мәдениетінің көтерілуі, қоғамдағы рөлінің жоғарылауы.

5. Заманауи технологиялар музыкалық-педагогикалық сана мен белсенділікті қалыптастырып, білім сапасының тасымалдаушысы ретінде кәсіби дағдыларды шығармашылықпен ұштастыра отырып, талап деңгейінде жұмыс жасауға жетелейді.

Қазіргі кезеңде Қазақстанда әлемдік білім кеңістігіне енуге бағытталған жаңа талаптарға лайық музыкалық білім беру жүйесі жүзеге асырылуда. Бұл процесс сапа менеджменті жүйесімен байқалатын білім беру процесінің музыкалық-педагогикалық теориясы мен тәжірибесінде елеулі өзгерістермен халықаралық білім деңгейіне жетуді көздейді. Музыкалық білім беру педагогикадағы озық, жаңа технологияларды, жаңалықтарды зерттеуге, жетілдіруге, түрлендіруге және дамытуға жаңаша көзқарас, жауапкершілік жүктейді. Музыкалық білім беру мазмұны өмірдің барлық саласының дамуымен жаңа халықаралық деңгейге сәйкестік негізінде білім беру мазмұнының сапасын жақсарту, салыстырмалы түрде озық пайымдауларды, технологияларды зерделей отырып, шығармашылықпен, тәжірибемен, соның негізінде музыкалық-педагогикалық инновациялық технологияның дамуы жаңа деңгейге көтеріледі.

Ұғымдармен, пайымдаулармен, қорытындылармен, сұрақтармен жұмыс істей білу, аналитикалық және болжамдық қызметті дамытады. Оларды музыкалық сабақтарда қолдану оқу материалының проблемалық көрінісіне назар аударуға мүмкіндік береді. Сондықтан оқу процесін қарқындату арқылы міндеттер мен проблемаларды тиімді шешуге ықпал ететін оқытудың баламалы, инновациялық нысандарын, құралдары мен әдістерін іздеу және пайдалану қазіргі заманғы жоғары музыкалық білім беру жүйесін реформалаудың өзегі болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. *Беличенко В. В., Горбунова И. Б.* Музыканттың информатиканы оқуындағы музыкалық-компьютерлік технологиялар құбылысы. – Санкт-Петербург.: Басылым. А.И.Герцен. 2011. – 220 Б.
2. *Салманов Раушанбек.* Музыкалық компьютерлік технология «Finale» ноталық редакторымен жұмыс, Оқу-әдістемелік құралы. Қызылорда, 2011. – 242 Б.
3. *Горбунова И. Б.* Музыкадағы ақпараттық технологиялар. - Санкт-Петербург: Басылым. А.И. Герцен, Т. 1. 2009. - 175 б.; Т.2. 2010 ж., - 210 б.; Т.3. 2011. - 399 Б.
4. *Горбунова И. Б.* Музыкалық дыбыс, Санкт-Петербург: СОЮЗ, 2006. - 165 Б.
5. ЖОО-да дирижерлік-хор пәндерін оқу кезінде құзыреттілікті қалыптастырудағы оқытудың интерактивті әдістері. // "Мәңгілік ел" мемлекеттік бағдарламасын іске асыруға арналған "шығармашылық мамандықтар педагогтарын кәсіби даярлау: ізденіс, үрдістер мен перспективалар "Халықаралық ғылыми-практикалық интернет-конференциясының

- материалдары. - Түркістан, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университеті, 2015 жылғы 4-5 мамыр. – 210 Б.
6. Музыкалық білім берудің тарихы мен теориясы. Музыкалық білім беру әдістемесі. Музыкалық педагогика: "Музыкалық білім беру"мамандығы бойынша пәндік даярлық пәндерінің үлгілік бағдарламалары. - Алматы, Комплекс, 2002. – 112 Б.
  7. Жалпы білім беру мекемелерінің мұғалімдеріне арналған нұсқаулық. Музыка сабақтары. 7 сынып [Мәтін] / құраст. Г. П. Сергеева, Е. Д. Критская.– М. "Ағарту" 2011. – 182 Б.

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЛАРЫНДА ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫ ІСКЕ АСЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сыдыкова Роза Шаймардановна

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасы Педагогика Ғылымдары Академиясының академигі

Есдаулетова Камила Абдуалыевна

Өнертану ғылымдарының магистрі, педагогика ғылымдарының кандидаты, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының "Музыкалық білім және психология" кафедрасының меңгерушісі

Төреханова Таңшолпан Мұратқызы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университетінің екінші курс магистранты

Аннотация

ЖОО-да заманауи білім беру технологияларының дамуының өсуімен оқыту үдерісінде компьютер, Smart-дисплей т.б түріндегі инновациялық технологияларды белсенді түрде қолданатын оқытушылардың мүмкіндіктері білім беру қызметтерінің сапасын арттыру өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Бұл covid-19 пандемиясы кезеңінде жаппай оқшаулау жағдайында қашықтықтан оқытудың технологиялық ерекшеліктерін, атап айтқанда онлайн режимінде оқыту жүргізілгенін растайды. Қазіргі білім беру мекемелерінің, мейлі ол ЖОО болсын, білім беру практикасындағы осы ұстанымнан. білім беру мектебі онлайн-оқыту міндетті болды. Қашықтықтан оқытудың шексіз мүмкіндіктері: физикалық сабақтан бастап қазіргі заманғы әмбебап дәрістерге дейін оқу процесінде қажет болды.

Көркемдік білім беру тәжірибесінде, атап айтқанда, жоғары оқу орындарындағы мәдениет, музыка, музыкалық білім, тарих, әдебиет, би, бейнелеу өнері, психология - бұл білімінің әртүрлі аспектілерімен байланысты пәнаралық процесс. Осыған байланысты болашақ музыка мұғалімдерін аспаптық оқыту циклінде музыкалық білім беру процесінде қашықтықтан оқыту мүмкіндіктерін пайдалану дәстүрлі оқытумен салыстырғанда бірқатар проблемаларды анықтады. Музыкалық қобыз аспабының оқыту сапасын арттыру мақсатында бұл зерттеуде жоғары оқу орындарында қашықтықтан оқытудың музыкалық-педагогикалық стратегиялары ұсынылады.

Түйінді сөздер: оқыту, музыка, аспаптық музыка, фортепиано, қобыз, домбыра, қашықтықтан оқыту, музыкалық-педагогикалық технологиялар, педагогикалық стратегиялар

Аннотация

С ростом развития современных образовательных технологий обучения в вузах актуальными проблемами являются возможности преподавателей, активно использующих в процессе преподавания инновационные технологии в виде компьютеров, Smart-дисплей и т.д. для улучшения качества образовательных услуг. Это подтверждает тот факт, что в период пандемии COVID-19 в условиях массовой изоляции были задействованы технологические особенности дистанционного обучения, в частности обучение в режиме онлайн обучения. С этой позиции в образовательной практике современных образовательных учреждений, будь то вуз. образовательная школа онлайн-обучение стало обязательным. Неограниченные возможности дистанционного обучения: от физического урока, до современных универсальных лекций стали необходимыми в учебно-образовательном процессе.

В практике художественного образования, в частности в высших учебных заведениях - это междисциплинарный процесс, который связан с различными аспектами познания культуры, музыки, музыкального образования, истории, литературы, танца, изобразительного искусства, и психологии. В связи с чем использование возможностей дистанционного обучения в процессе обучения музыкального образования в цикле инструментальной подготовке будущих учителей музыки выявило ряд проблем по сравнению с традиционным обучением. Чтобы

улучшить качество преподавания музыкального инструмента-кобыз, в этом исследовании будут предложены музыкально-педагогические стратегии для дистанционного-обучения в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: обучение, музыка, инструментальная музыка, фортепиано, кобыз, домбыра, дистанционное обучение, музыкально-педагогические технологии, педагогические стратегии

Annotation

With the growing development of modern educational technologies in higher education institutions, the actual problems are the capabilities of teachers who actively use innovative technologies in the form of computers, Smart display, etc. in the teaching process to improve the quality of educational services. This confirms the fact that during the COVID-19 pandemic, technological features of distance learning, in particular online learning, were involved in conditions of mass isolation. From this position in the educational practice of modern educational institutions, be it a university. educational school online education has become mandatory. Unlimited possibilities of distance learning: from a physical lesson to modern universal lectures have become necessary in the educational process.

In the practice of art education, in particular in higher educational institutions, it is an interdisciplinary process that is associated with various aspects of knowledge of culture, music, music education, history, literature, dance, fine arts, and psychology. In this connection, the use of distance learning opportunities in the process of teaching music education in the cycle of instrumental training of future music teachers has revealed a number of problems compared with traditional training. In order to improve the quality of teaching a musical instrument-kobyz, this study will propose musical and pedagogical strategies for distance learning in higher educational institutions.

Keywords: teaching, music, instrumental music, piano, kobyz, dombra, distance learning, music and pedagogical technologies, pedagogical strategies

Kіpіcпe

Компьютерлік технологиялар ерекше қарқынды ақпарат ағындары, IT-технологиялар саласындағы жетістіктер және әлемге әсер еткен covid-19 вирусының эпидемиясы көптеген адамдарды, қызмет салаларындағы жаңа ұстанымдарды қалыптастырды және нығайтты. Қазіргі таңда жоғары білім берудің көптеген негізі Кәсіптік білім беру бағдарламалары бар, атап айтқанда бұрын белгілі бір дәстүрлерді, оқытудың мазмұнын, әдістері мен формаларын бекіткен болса, бүгін олар тиімді мүмкіндіктерді анықтау тұрғысынан белгілі бір өзгеріске ұшырады. Студенттерге қашықтықтан білім беру, барлық дерлік оқу пәндері бойынша дәріс өткізу тиісті қашықтықтан оқыту технологияларын қолдану арқылы жүзеге асырылып отыр. Қазыргі таңға дейін мұғалім-музыкантты кәсіби даярлау, оның шығармашылық дағдыларын, білімін, іскерлігін қалыптастыру, құзыреттіліктер дәстүрлі түрде күндізгі форматта жүзеге асырылады, сонымен қатар бірқатар кәсіптік оқу пәндері мысалы, вокалдық, дирижерлік, аспаптық орындаушылық дайындыққа байланысты бағдарламалар студенттермен жеке сабақтар түрінде өткізіледі. Бұл музыка мұғалімі мамандығының әр түрлі болуына байланысты, яғни студент пен оқытушының тек байланыс жұмысының формаларын анықтайтын бірқатар ерекшеліктерді, жүйелі, тұрақты, асыра сілтемей, кәсіби және жеке өзара әрекеттесуді талап етеді. Университет студенттері үшін білімді қабылдаудың әдеттегі тәсілі сабақтарға дәстүрлі (офлайн) қатысу. Интернет технологиялары Музыкалық білім беруде 1990-шы жылдардың аяғынан бастау алып, 1989-1995 жылдар аралығында қолданыла бастаған. Кейбір жарияланған әдебиеттерде, дерек көздерінде қашықтықтан оқыту технологиясының қолданылуы туралы айтылғанмен, интернеттегі аспаптық сабақ курстарының педагогикалық стратегиялары туралы ғылыми зерттеулер аз. Бұл компьютерлік көмекші құрылғылар дене тәрбиесінде алынған сияқты толық ақпаратты бермейтіндігімен тығыз байланысты. Дегенмен, музыкалық білім беруде жаһандық компьютерлік технологияны қолдану біртіндеп нақты жүйелерді дамытып, кең таралған тәсілдерге айналды. Интернеттегі оқытудың анықтамасы электронды оқытуды тұжырымдамалауға өте ұқсас, компьютерлік оқытуды басқару жүйесіне қатысты қолданылатын термин, оны қашықтықтан оқыту деп те атайды. Онлайн курстар көбінесе университеттер мен колледждердегі кейбір бағдарламалардың критерийлері бойынша физикалық курстармен

біріктіріліп, шектеулі кесте мен қаржылық қиындықтары бар адамдарға білім алуға мүмкіндік береді. Музыкалық білім беру тарих, әдебиет, эстетика және мультимәдениет контекстімен тығыз байланысты, ал онлайн музыка курсы аудио және видео материалдардың әртүрлі ресурстарымен бірлескен оқу ортасын жасайды. Онлайн-музыкалық сабақтар өткізу өмірдің барлық салаларында жоғары технологиялық прогреске әсер ететін жетекші үрдіске айналууда. Интернеттегі оқытудың қазіргі тәжірибесі аспаптық оқыту тақырыбына сирек әсер етсе де, қоршаған ортаның пандемиялық өзгеруіне байланысты аспаптық ойын класындағы қашықтықтан оқыту модельдері біртіндеп физикалық белсенділікпен қатар жүреді. Оқу бағдарламасын қол жетімді және басқарылатын ету үшін оқытушылар дене шынықтыру сабақтарында вирус жұқтыру қаупін азайту үшін онлайн музыка курстарын қолданады. Музыкалық білім берудегі қашықтықтан оқыту ол жасына, ұлтына немесе тұрғылықты жеріне шектеусіз онлайн-пайдаланушылар санын көбейту арқылы білім беру нарығын кеңейтеді. Әлемдегі үздіксіз оқуға деген сұраныс интернет-сервистің еңсерілмейтін күшінің арқасында танымал болды. Екінші жағынан, музыкалық онлайн курстарда оқуды қабылдаудың болмауы бұл Интернеттегі педагогика компьютерлік қосымшаның аспектілеріне шамадан тыс бағытталуы мүмкін. Десекте, онлайн ортада қауымдастық құру оның дәстүрлі оқыту форматында қалай жұмыс істейтінінен өзгеше болып тұр. Оқушылар компьютерлендірілген жүйеге дағдылану сезімін әрдайым таба бермейді. Басқаша айтқанда, инновациялық технологиялар кейбір мәселелерді шешеді, сонымен қатар дәстүрлі оқыту мінез-құлқынан технологиялық жабдықты енгізуге көшу кезінде ыңғайсыздық тудырады.

Негізгі бөлім

Музыкалық білім беру қашықтықтан оқытуға қатысты зерттеулер оларды екі негізгі категорияға бөлуге болатындығын көрсетеді. Олардың бірі-Қашықтықтан оқытудағы интегративті технологияның шеңберін талқылайтын тарихи зерттеулер. Екінші түрі онлайн-музыка курстарының педагогикалық тәсілдерін зерделеуге бағытталған. Хронологиялық тұрғыдан, музыканы онлайн-оқытуды жариялау техникалық, ұйымдастырушылық, педагогикалық және әлеуметтік-мәдени аспектілерге әсер ететін өлшемдерді көрсетеді. 2000 жылдардың басында, әсіресе 2002 жылдан 2004 жылға дейін, тиісті зерттеулер негізінен онлайн музыкалық курстардың жалпы тұжырымдамасы мен сипаттамасына және олардың практикасына назар аударады. 2007 жылдан бастап интернеттегі музыкалық зерттеулер кей-стадиялар мен білім беру қосымшасының нақты модельдерін зерттеуге көшті. Қазіргі ғылыми тұжырымдарға сәйкес, Қашықтықтан оқытудың ең ерте түрі-пошта арқылы сырттай оқу курстарынан бастау алды. Кейін қашықтық режимі ауыстырылды және интерактивті теледидар мен Интернет арқылы жүзеге асырыла бастады. Веб-сайт қызметінің технологиялық дамуымен онлайн музыкалық білім беру жүйелі бағдарламаға айналды, ол бірнеше тұрақты сынып тапсырмалары мен емтихандарды ұсынды. Ғалымдар музыканы зерттеу мен оқытуда технологияны қолдану қоршаған ортаның әсерінен туындаған адам эволюциясының ажырамас бөлігі екенін, сонымен қатар музыканы қалай жасайтынымызға және түсінуімізге әсер ететінін атап өтті. Шет елдерде алғашқы қашықтықтан музыкалық оқыту бағдарламасы 2005 жылы асинхронды түрде пайда болды. Кейіннен синхронды Музыкалық білім беру бағдарламасы 2008 жылы көптеген университеттер үшін ашық және қол жетімді бола бастады. Осылайша ғалымдар мектеп оқытушыларының да, студенттердің де тиімділігі мен қанағаттанушылығын талдай бастады. Жалпы, музыканы Қашықтықтан оқытуға қатысты ғылыми зерттеулердің көпшілігі технологияны интеграциялауға бағытталған және интернеттегі білім беру бағдарламаларының алуан түрінен әлі көп нәрсе білуге болады. Интернеттегі аспаптық сабақтарды үйрену білім беру бағдарламаларындағы жылдам технологиялық прогресс стратегиясының әсерін бағалауға жаңа көзқарас болуы мүмкін. Интернеттегі құралдарды оқыту Музыкалық білім беру саласында аспаптарда ойнауды үйренудің ең дәстүрлі тәсілі-бұл жеке сабақ, оның көмегімен мұғалім оқушының мінез-құлқын бақылау және түзету үшін оқыту схемасын жасайды. Оқушылардың белгілі бір саны жоғары деңгейге жеткенде, мұғалім оларды орта деңгейдегі топтық сабақтарға жинауға көшеді. Колледжде музыкамен айналысатын бакалавриат студенті үшін аспаптың кем дегенде бір түрін ойнау шеберлігі маңызды және

қажет, сондықтан онлайн-аспаптық курстың педагогикалық стратегиялары Музыкалық білім берудің жаңа саласын ашады. Білімді игеруге ерекше назар аударатын музыка тарихы немесе музыка теориясы сабақтарынан айырмашылығы, аспапта ойнауды үйрену процесі оқыту тәжірибесіне қатысты нақты нұсқауларды қажет етеді. Аспаптық оқыту шексіз сезімталдықты және музыкалық нұсқаушыларды күрделі манипуляцияларды орындау үшін икемдеуді талап етеді, өйткені музыкалық мазмұн зияткерлік білімді де, дағдыларды да үйретеді. Алайда, қашықтықтан оқыту бір уақытта артықшылықтар мен қиындықтар әкеледі. Артықшылықтары туралы айтатын болсақ, онлайн сабақтарды қабылдау студенттер мен оқытушылар үшін көшу мәселесін шешеді. Сонымен қатар, онлайн сабақтар ыңғайлы, үнемді және аз уақытты алады. Екінші жағынан, дыбыстық эффект пен Wi-Fi жылдамдығы курстың сапасына әсер етуі мүмкін. Оқыту практикасында неғұрлым қолайлы педагогикалық жағдайлардың қажеттілігін ескере отырып, компьютерлік сауаттылықтың да, орындаушылық шеберліктің де техникалық аспектілерін ескеру қажет. Цифрлық технологиялар мен интернет-платформалардың интеграциясы педагогикалық көзқарасты қалай жақсартатынын жақсы түсіну музыка мұғалімдері мен музыканы үйренушілер үшін пайдалы және аса маңызды. Нәтижесінде интернет желісі арқылы оқытудың әртүрлі құралдарымен тәжірибе жасау маңызды. Оқу құралдары жақсы қабылдау үшін қажет онлайн-сервис арқылы Музыкалық білім беру, ерекшеліктері онлайн аспаптық курстар үнемі веб-қызметті, сондай-ақ әртүрлі платформаларды пайдалану. Әлеметтік желілер дербес технология аясында музыканы онлайн режимінде оқытуды қолдау үшін көптеген ресурстарды ұсынады. Музыкалық білім берудегі онлайн-ресурстар мен платформалар Интернеттегі кәсіби веб-платформалар маңызды рөл атқарады. Мысалы, жаппай ашық онлайн дәрістер платформаларда орталықтандырылған таратылған онлайн-ресурстар желілері мен жақсы құрылымдалған оқыту жолдары бар ең көп зерттелген онлайн режим ретінде жұмыс істейді. MOOC-тен басқа, Skype, Zoom, Google Hangouts және басқалары сияқты экранды бөлісу мүмкіндігі бар тікелей эфир веб - сайттарының басқа музыкалық интернет-ресурстары қол жетімді және көрнекті құралдар болып табылады. Аталған байланыс құралдарының әрқайсысын қарастырған кезде олардың негізгі функцияларын салыстырмалы талдайтын болсақ бейне қоңыраулар жүйесі және байланыс құралдарын ойнату функциясы оқушыларға сабақты қарау керек болған кезде қарауға көмектеседі. Жоғарыдағы платформаның артықшылығын пайдалану үшін музыка мұғалімі әдетте сабақтарды жақсы өткізу үшін қосымша оқу қосымшаларымен таныс болуы керек. Мысал келтіретін болсақ виртуалды фортепиано, домбыра қосымшалары жаңадан бастаушыларға октава регистрін ауыстыру үшін төменгі немесе одан да көп октавалары бар фортепиано пернетақтасын, Домбыра үйрену, DombrNotes негізгі схемасын ұсынады. Сонымен қатар, электрондық Домбыра тюнерлер мен Тюнер қосымшалары және метроном қосымшалары виртуалды сыныпта педагогикалық оқу құралдарына қолданылады. Rilm және Naxos сияқты көптеген онлайн музыкалық кітапханалар қашықтықтан оқыту арқылы бөлісуге болатын көптеген сандық музыкалық әдебиеттер ұсынады. Технологиялық білім беру қосымшалары мен платформаларынан басқа, әлеуметтік медиа бағдарламаларын одан әрі талқылау үшін сыныптағы білім алушылармен бірлесе отырып топтық қауымдастығын құру үшін пайдалануға болады. Яғни Whatsapp, Телеграм сияқты тағыда басқа белсенді әлеуметтік қосымшалардың көмегімен жүзеге асырылады. Интернеттегі платформалардың кең таңдауы музыка институттарын бәсекеге қабілетті етеді. Алайда, қазіргі заманғы технологиялық жабдықтардың барлығы бірдей пайдаланушылар үшін мінсіз бола бермейді. Бұл дегеніміз компьютерлік жүйе немесе әртүрлі бағдарламалық жасақтама бағдарламалары арасындағы қақтығыс кейде орын алады және ол техникалық проблемаларға әкеледі. Жаһандық техникалық прогресс оқытудың инновациялық практикасын қалыптастырады, дей тұрғанмен әлеуметтік тұрғыдан ол күндізгі дәстүрлі білім беру сабақтарынан өзгеше жұмыс істейді. Оқытушылар оқу процесінде ақыл-ой жұмысына жеткілікті көңіл бөлмей, сабаққа дайындалу үшін компьютерлік жұмыстарды өңдеуге көп уақыт жұмсай алады. Нақты сипаттама жүргізу үшін біз интернеттегі аспаптық оқытудың өзекті мәселелерін анықтай аламыз. Онлайн аспаптық мәселелер: Интернеттегі аспаптық оқуда бірнеше кемшіліктер бар, оларды жақсарту қажет. Біріншіден,

көптеген оқытушыларда кездесетін қашықтықтан оқыту кезінде білім алушылармен мен оқытушылар арасындағы қарым-қатынастың болмауынан туындайтын проблемалар. Теориялық білімдерден айырмашылығы, аспапта ойнаудың орындаушылық дағдылары қашықтықтан оқыту кезінде шаблондар негізінде құжаттарды дайындауға әрдайым сәйкес келе бермейді. Сонымен қатар, көптеген әмбебап физикалық қимылдар мен орындаушылық дағдылар Интернет арқылы нақты көрсетілмейді. Дене тілінің өзара әрекеттесуінен кейде түсінбеушіліктер мен музыкалық нұсқауларды жалған қабылдауға әкелуі мүмкін. Есептеу құрылғылары арқылы дыбысты бұрмалау оқу процесін бейтараптандыра отырып, тиімсіз етеді. Сонымен қатар, оқушының ақыл-ойының шоғырлануын кейде уақыттың кешігуіне байланысты бақылау мүмкін емес, бұл көбінесе компьютерлік жүйе жаңару күйіне түскен кезде пайда болады. Аспаптық ойынның оң нәтижесі виртуалды сыныптағы дыбыстық эффектке қатысты онлайн курсындағы теріс мысал сияқты естілуі мүмкін. Мұғалім сыныпта қашықтықтан жеткізу кезеңінде белгілі бір қозғалыстар уақытында тірек-қимыл аппаратының маңызды ерекшелігін көрсетпеуі мүмкін екендігін атап көрсетуі керек. Қашықтан оқыту режимінде аспапшыларды ансамбльде бірге ойнауға мәжбүрлеу одан да мүмкін емес. Алайда, ынтымақтастық-бұл аспаптарда ойнауды үйрену процесінің маңызды бөлігі. Оркестр, үрмелі аспаптар немесе ішекті квартет сияқты топтар музыканы бірге үйренуі керек. Бүгінгі таңда ансамбльдік қызметтің физикалық курстарына нақты онлайн алмастыру жоқ. Нәтижесінде, онлайн сабақтар толығымен мүмкін емес және музыкалық қойылымның әр түрлі форматына сәйкес келеді деп болжауға болады. Музыкалық нұсқаулар мен қабылдауды жақсарту үшін жақсы жүйелі педагогикалық стратегияларды жасау Қашықтықтан оқытудың теріс нәтижелерін уақытша өтей алады. Жалпы, Жалпы педагогика қашықтықтан оқыту музыка саласында әлі де қолдау тәжірибесі жоқ, атап айтқанда, аспаптық оқыту басқа музыкалық сыныптармен салыстырғанда сабақты дамытуда көбірек қиындықтарға ие. Аспаптарда ойнауды үйрету әдістері әр оқушының материалдары мен қабылдау мәтініне байланысты әр адамға әр түрлі болады. Алайда, білім берудің мақсаты Интернет арқылы немесе дәстүрлі форматта оқытылғанына қарамастан, жалпылама негізінен бірдей екенін атап өткен жөн. Тиісінше, онлайн-аспаптық сабақтар үшін жақсы педагогикалық стратегияларды әзірлеу қажет. Пайдалы ұсыныстар ұсыну онлайн аспаптық оқыту, автор техникалық, интерактивті және проблемалық-бағытталған оқыту тұрғысынан принциптерді ұсынуға болады.

Зерттеу

Оңтүстік Қазақстан Мемлекеттік Педагогикалық Университетінің Музыкалық білім беру кафедрасының бірінші және төртінші курстар аралығында сауалнама жүргіздік. Жалпы кафедрада 172 студент бар оның 158 студенті сауалнамаға қатысты.

Эксперименттік сауалнама жүргізе отырып заманауи білім беру жағдайларында Қашықтықтан оқытуды іске асыру ерекшеліктері қандай, қашықтықтан оқытудың пайдасы мен маңыздылығы неде? Осы сұрақтарға жауап ала отырып, әр бір студенттің жеке Қашықтықтан оқытудың Ұсынылған стратегиялар үш кезеңде ұйымдастырылған. Біріншіден, интернеттегі аспаптық сабақтардың сапасы микрофонды, камераны және гарнитураны қолданумен тығыз байланысты болғандықтан, жақсы дайындалған жабдыққа кепілдік беру міндетті болып табылады.

Ең жиі кездесетін техникалық мәселелер:

Дыбыс сахнаның артында, кідіріс мәселесі; ойнату кезінде жылдам ноталар естілмейді, және дыбыс бұлдырап естіледі; төмен дыбыс жиілігі қабылданбайды, анық емес көрсетілім; нұсқаушылармен жедел байланыстың болмауы, артта қалу мәселесі; мұғалімдер техникалық жағынан тым көп назар аудармай манипуляциялар оқушының қажеттіліктері. Нәтижені бақылау кезінде бес негізгі проблеманың 60% - ы дыбысты қабылдау кезінде ыңғайсыздықпен байланысты екенін білу керек. Қалған 40% проблемалар – бұл техникалық проблемалардан туындаған коммуникативті тапшылық. Айта кету керек, онлайн-аспаптық сабақтар негізінен дыбысқа байланысты Имитациялық мінез-құлыққа негізделген күндізгі оқу жолын дәл қадағалай алмайды сапасы. Интернеттегі кідірістер мәселесін шешу үшін кейде алдын-ала жазылған үлгілер көмектеседі және азайтады уақытты ысырап ету. Алайда, үлгілердің ұзақтығы

тым ұзақ болмауы керек, өйткені бір жақты презентация тым көп болуы мүмкін және аудитория үшін аз тартымды болуы мүмкін. Көптеген студенттердің тәжірибесіне сүйене отырып, Музыканы ойнаудың жоғары жылдамдығы көбінесе түсініксіз дыбысқа әкеледі және оқыту процесінде интернет арқылы орындау қарқынын бәсеңдету қажет. Микрофон мен компьютердің орналасуын таңдау дыбысты жақсырақ қабылдау үшін маңызды қадам болып табылады. Компьютермен салыстырғанда, ноутбук онлайн-аспаптық сабақтар үшін әлдеқайда практикалық және ыңғайлы. Топтық сабақ үшін мұғалім студенттерге Интернет арқылы бірге ойнауды сұрамай, көмекші саундтрек жібере алады. Техникалық аспектіден басқа, оқытушылар мен студенттердің өзара әрекеттестігі егжей-тегжейлі талқылауға лайық. Интернеттегі музыкалық курстарды қызықты басқару оқушылардың ынтасы мен белсенділігін арттыру үшін Қоғамдастық пен қарым-қатынасты қажет етеді. Жақсы онлайн ортаға әлеуметтік шығармашылық, танымдық және оқытушылық қатысу арқылы қол жеткізіледі. Оқытушы мен оқушы арасындағы қарым-қатынасты нығайту үшін курсты әзірлеу кезінде тұрақты оқыту стилі бір-бірінен оқшауланбау үшін студенттердің кері байланысын қамтуы керек. Шын мәнінде, әр оқушының білімді немесе түсінуді игерудің және ұйымдастырудың жеке тәсілі бар, бұл мұғалімді тек сыни бақылаушы ретінде ғана емес, сонымен қатар оқушының өзін-өзі жетілдіру пайдасына тәлімгер ретінде әрекет етуге мәжбүр етеді. Дәстүрлі физикалық сыныптан айырмашылығы, қашықтықтан оқыту студенттен күшті ынталандыруды талап етеді, өйткені музыканы қашықтықтан оқыту көркем ресурстарды мультимедиялық қолдануды қамтиды. Осылайша, мұғалім оқуға деген қызығушылықты қалай дамыту керектігі туралы түсінік алу үшін оқушының ақыл-ойы, тұлғасы және мәдениеті сияқты ықпалды факторларға сезімтал болуы керек. Проблемалық оқыту көптеген салаларда студенттерге рефлексия және сыни ойлау дағдыларын шығармашылықпен дамытуға мүмкіндік беретін оқыту әдісі ретінде қолданылады. Интернеттегі аспаптық сынып маңызды мәселелер мен әсерлерді қамтитын пәнаралық функцияны көрсетеді олар шешілмеген күйінде қалады. Интернет көздерін тиімді пайдалану үшін мұғалім интернеттегі аспаптық өнер сабағын Орталық тұжырымдаманы әдеттегі проблемамен көтеріп, оқушыны әр түрлі онлайн-орындау көздерінен тиісті музыкалық материалдарды тереңірек түсінуге шақыра алады. Мәселені шешу барысында студенттер тәжірибе мен белсенділік арқылы өз бетінше оқуға мүмкіндік алады. Сонымен бірге, ол әлеуметтік өзара әрекеттесуді типтік проблемалық-бағдарланған оқу жағдайынан дамыта алады, онда студент қайта құрылған тәжірибені ұсынады. Әлеуметтік ғылымдар саласындағы жетістіктер, жалпы, Жалпы педагогика қашықтықтан оқыту музыка саласында әлі де қолдау тәжірибесі жоқ, атап айтқанда, құралдарды оқыту курсты дамытуда үлкен қиындықтарға тап болады музыкалық сыныптардың басқа пәндерімен салыстырғанда. Аспаптарда ойнауды үйрету әдістері әр адамға байланысты әр түрлі болады әр оқушының материалдары мен қабылдау мәнмәтіні. Алайда, курстың Интернет арқылы немесе дәстүрлі форматта оқытылғанына қарамастан, оқу мақсаттары негізінен бірдей екенін атап өткен жөн. Тиісінше, онлайн-аспаптық сабақтар үшін жақсы педагогикалық стратегияларды әзірлеу қажет. Интернеттегі аспаптық оқыту үшін пайдалы ұсыныстар ұсыну үшін автор техникалық, интерактивті және проблемалық оқыту тұрғысынан принциптерді ұсынады. Ұсынылған стратегиялар үш кезеңде ұйымдастырылған. Интернеттегі аспаптық сынып маңызды мәселелер мен шешілмеген әсерді қамтитын пәнаралық функцияны көрсетеді. Интернет-дереккөздерді тиімді пайдалану үшін мұғалім инструментализация бойынша онлайн-сабақ өткізе алады, бұл орталық тұжырымдаманы екінші проблемамен байланыстырады, оқушыны тиісті музыкалық материалдарды тереңірек түсінуге шақырады. әр түрлі онлайн-орындаушылық көздер. Мәселені шешу барысында студенттер тәжірибе мен белсенділік арқылы өз бетінше оқуға мүмкіндік алады. Сонымен қатар, ол А-дан әлеуметтік өзара әрекеттесуді дамыта алады типтік проблемалық, оқушы әлеуметтік ғылымдар, білім беру және гуманитарлық зерттеулер саласындағы көлеміндегі жетістіктердің қайта ұйымдастырылған тәжірибесін ұсынған кезде оқыту құрылымы мұғалімнің тапсырмасынан тыс оқытудың көрінісі оқытушылар мен студенттерді де ойландыруы мүмкін.

Қорытынды

Қорытындылай келе, жоғары оқу орындарындағы интернеттегі музыкалық бағдарламалардың көпшілігі негізінен музыка теориясы, музыка тарихы және музыканы бағалау курстарымен байланысты деп айтуға болады. Қазіргі уақытта музыканы Қашықтықтан оқытудың педагогикалық стратегиялары бойынша зерттеулердің көлемі әлі бастапқы кезінде. Әсері онлайн құралдар сыныптары біз техникалық және интерактивті мәселелерді шешіп, күтілетін стандарттарға сәйкес келетін сенімді онлайн оқыту тәжірибесін құрғанға дейін жетілдірілуі мүмкін. Бұл мақаланың мақсаты-интернеттегі аспаптық сабақтарда оқытудың оң нәтижесі үшін әр түрлі тұрғыдан педагогикалық стратегияларды ұсыну. Бұл зерттеу интернеттегі аспаптық сабақтардың оң нәтижесі туралы ұсыныстарды ұсынатын пайдалы ресурс болады деп үміттенемін және ол тиісті тақырыптар бойынша одан әрі тереңдетілген зерттеулерге шабыт бере алады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Абдуллина О.А. Жоғары педагогикалық білім беру жүйесіндегі жалпы педагогикалық дайындық: оқу құралы. – М: Ағарту, 1984
2. Сыдыкова Р.Ш. , Елепбергенова А.У. Қашықтықтан оқытуды жүзеге асырудағы бастауыш сынып оқушыларының музыкалық сабақтардағы белсенділігін арттыру Туркия 2021
3. Палфри, Дж. және Гассер, в. (2010). Цифрлық туылған: цифрлық аборигендердің бірінші буынын түсіну. Нью-Йорк:
4. Регельский, Т. А. (2011). Әдепкі Музыкалық білім параметрлерін қалпына келтіріңіз. MayDay Group - та ұсынылған негізгі баяндама
5. Жармағанбетова Ж.Р. Музыка пәнін оқытудағы инновациялық әдістеренің мүмкіндіктері // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Көркемөнер білім беру: өнер–теориясы–әдістемесі» сериясы, No 2(43), 2015

ПАТРИОТТЫҚ ШЫҒАРМАЛАРДЫ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ МУЗЫКА САБАҚТАРЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ПАТРИОТИЗМГЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Сыдықова Роза Шаймардановна

п.ғ.д., профессор, п.ғ. Академиясының академигі

Досбаганбетова Алена Төрбекқызы

Педагогика ғылымдарының магистрі, "Музыкалық білім" кафедрасының меңгерушісі

Мәшір Перизат Ілесқызы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университетінің 2 курс магистранты

Аннотация

Өскелең ұрпақтың бойында патриотизмге тәрбиелеу тақырыбы қазіргі уақытта білім беру жүйесіндегі басымдықтардың бірі болып табылады. Өскелең ұрпаққа патриоттық тәрбие берудің рухани-құндылық бағдарлары адамгершілік-эмоционалдық қатынастар, кішінің үлкенге, үлкеннің кішіге, ата-анаға, туған өлкеге, туған табиғат пен қоғамға, Отанға деген сүйіспеншілігі сияқты адамгершіліктің маңызды аспектілерін көрсетеді. Адамзаттың моральдық кодексі этикалық және моральдық-эстетикалық нормативтік ұғымдарды «Ар-намыс», «құрмет», «ар-ождан», «қазына», т. б. Жоғарыда айтылғандай, «бағалау» әрекетінің семантикалық мәні, ең алдымен, ішкі отбасылық тәрбиеден туындайтын «патриотизм» ұғымының терең тамырларын құрайды. Болашақта біздің «патриоттық тәрбие» құбылысын зерттеуіміз балабақшада, жалпы білім беретін мектепте және қосымша білім беру орталықтарында әлеуметтену арқылы баланың жеке басының даму кезеңдерін көрсетеді. Патриотизм негізінен адамның туа біткен қасиеті. Жас балаларда, оқушыларда патриоттық тәрбиенің ерекше функциясы бар, олардың өзін-өзі тануына ықпал етеді және балалардың адамгершілік қасиеттерімен байланысты «менің елім», «менің жерім» ұғымдарын қабылдау негізін көрсететін жақсы мінез-құлықты қалыптастыруға ықпал етеді. Баланы отбасылық тәрбие дәстүрлерімен, халқымыздың дәстүрлерімен таныстыру патриотизмді қалыптастыру үшін маңызды. Отанға деген сүйіспеншілікті тәрбиелеу тақырыбы мектептің барлық оқу бағдарламаларында көрініс табады, оның ішінде зерттелетін тұжырымдаманы қалыптастырудағы үлкен моральдық - эмоционалды рөл Музыка Сабақтарына – Сұлулық Заңының сабақтарына беріледі.

Кілттік сөздер: патриотизм, педагогика, тәрбие, мектеп, бастауыш сынып, музыка, патриоттық шығарма.

Аннотация

В настоящее время тематика воспитания патриотизма у подрастающего поколения является одной из приоритетнейшей, в системе современного образования. Духовно-ценностные ориентиры патриотического воспитания подрастающего поколения отражают важные аспекты нравственности, как нравственно-эмоциональные отношения, любовь младшего к старшему, старшего к младшему, родителям, родному краю, родной природе и обществу, Родине. Моральный кодекс человечества отражают этические и нравственно-эстетические нормативные понятия как «честь», «уважение», «совесть», «казына», и т.д. В плане сказанного, смысловое значение действия «оценка», имплицитно составляет глубокие корни понятия «Патриотизма», которые исходят, прежде всего, из внутреннего семейного воспитания. В дальнейшем наше исследование феномена «Патриотическое воспитание» будет отражать этапы развития личности ребенка через социализацию в детском саду, в

общеобразовательной школе и в центрах дополнительного образования. Патриотизм в основном врожденная черта человека. У детей раннего возраста, учащихся особая функция патриотического воспитания, способствующая их самосознанию и способствующая формированию хорошего поведения, отражающие основу восприятия понятия «Моя страна», «Моя земля» связанные с нравственными качествами детей. Приобщение ребенка к традициям семейного воспитания, традициям нашего народа имеет важное значение для формирования патриотизма. Тематика воспитания любви к Родине отражается во всех школьных программах обучения и в том числе большую нравственно-эмоциональную роль в формировании исследуемого понятия отводится Урокам музыки – Урокам закона Красоты.

Ключевые слова: патриотизм, педагогика, воспитание, школа, начальные классы, музыка, патриотическое сочинение.

Annotation

After the independence of the Republic of Kazakhstan, children and youth education, including patriotism, patriotic education the focus is on the transfer. Currently, the education of patriotism among the younger generation is one of the main tasks of educational organizations. Moral relations the love of the younger for the elder, the elder for the younger, parents, native land, native relative, society, Homeland is based on the education of patriotism. As well as "honor", "respect", "conscience", "Kazyna", "honor", Meanings such as "evaluation" are associated with concepts. These concepts come primarily from internal family education. In the future, our education will be continued through kindergarten, school. Concepts of "My country", "My land" should be formed in the family for the first time. Patriotism is basically an innate human trait. Young children and students have a special function of patriotic education, which contributes to their self-awareness and contributes to the formation of good behavior. The main thing is connected with moral qualities. Here you can see the main basis of education. The younger generation knew the traditions of our people, school curricula are of great importance for the formation of patriotism, love for the Motherland, including the subject of music plays an important role.

Keywords: patriotism, pedagogy, education, school, elementary classes music, patriotic composition.

Кіріспе

Қазіргі уақытта жас ұрпақтың патриоттық тәрбиесін дамыту өзекті мәселе ретінде қарастырылуда. Патриотизм - адамның ең маңызды рухани байлығын сипаттайды және дамуының жоғары деңгейі оның белсенді өзін өзі жүзеге асыруы арқылы көрінеді. Отан игілігі. Қазақстан - ғасырлар бойы қалыптасу жолынан өтіп келе жатқан, үлкен қазыналы дәстүрі бар ел. Біз барлық уақыттағы данагөйлердің өмірді музыкамен салыстырғанын білеміз. Ғалымдар сонымен бірге адамның өзі музыка деп мәлімдеді. Қазіргі психофизика мұны растайды. Оның ішкі әлемі әр түрлі деңгейдегі тербелістердің заңдарына сәйкес жасушадан бастап ми қызметінің негізін құрайды. «Музыка өнердің ішіндегі ең күштісі және де жан-жақтысы, ол адам бойына терең еніп, тұлғаға және көпшілікке эмоционалды-идеологиялық әсер ететін толық құқықты бірден-бір құрал болып саналады». Оқушылардың патриоттық тәрбиесін дамыту барысында, музыкалық патриоттық шығарманы алып оның сөзі мен әуеніне терең мән беріп, талдай отыра әуендер арқылы Отанды сүйуге, патриоттық сезімін оятуға тәрбиелей білу дағдыларын қалыптастыру. «Патриотизмге тәрбиелеу» – деген сөздің артында қаншама мағына жатыр. Жеке тұлғаның Отанын сүйуі, туған жерінің асыл мұрасын, қазынасын қастерлейтін парасатты, халқының өткен тарихына сыйластықпен қарау, адамгершілік, өз құқығын білетін саналы, жауапты және қоғамға сыйластықпен қарай білетін азамат болу. Балабақша мұғалімдеріне арналған әдістемелік нұсқауда ұлтжандылық дегеніміз баланың барлық қимыл-әрекеті, мінезі, жан-жағындағы қоғамға қарым-қатынасына, жақсы әдеттеріне бағыт бағдар беріп отыру әдісі көрсетілген. Отанды сүйу тәрбиесінің маңыздылығына

адамгершілік тәрбиелеу де жатады, мысалыға үлкендерді сыйлау ұғымы олардың сәби кезінен бастау алатын тәрбие.

Патриоттық тәрбие - адамның санасын қалыптастыру процесі, өз Отанын сүйетін, ол туған, өскен, өз халқы мен оның мәдениеті сүйіспеншілікпен қарау. Осы анықтама өзара тығыз байланысын патриоттық тәрбиенің адамгершілікпен, азаматтық ұстанымы бар, рухани, ішкі әлемі өсіп келе жатқан адамды көрсетеді. Патриотизм ажырамас бөлігі ретінде тәрбиелеу, оқыту және адамгершілікті жетілдіру, өскелең ұрпақтың мүмкіндік ықпалын жаңғырту, ұлттық құндылықтар мен дәстүрлерді, қоғамды, қамтамасыз ету, рухани жарысып, бастау алуы. Оңай көрінгенімен еңбекті талап етеді. Патриоттыққа тәрбиелеу және білім бойынша мазмұны: бұл махаббат туған-туыстарына, отбасына, туған жерге, мақтаныш, өз өлкесі мен ерліктері үшін аға буынға құрметпен қарау, қоршаған ортаға және т.б. Тәрбиелеу жолындағы патриотизмнің ең бастысы — сезімін ояту, балалардың олардың жүрегінде болып жатқан оқиғалар, оларға жақын.

Мектеп жасындағы балалар — маңызды кезеңі, жеке тұлға болып дамуы, негізі қаланады және әлем бойынша өмір мәдениеті мен тарихи адамдар туралы мәліметтерді ұсынып оқушылардың бойына сіңдіру. Патриоттық тәрбие беру мақсаты адамды тәрбиелеу болып табылады, жоғары рухани - адамгершілік қасиеттерге ие, еңбекқорлық, абырой, ар-намыс, Отанға деген махаббат. Біздің қазіргі алға қойған мақсат бағдарымыз белгілі. Яғни дамыған әлемдегі 30 елдің тізіміне ену. Дамыған елдің қатарына қосылу үшін, саналы, білімді, бәсекелестікке қабілетті жас буындарды тәрбиелеу. Білім мен тәрбие көзі-мектеп. Патриоттық сезімді дамытуға ең алдымен ана-тілімізді құрметтеу, салт-дәстүрімізді, әдеп-ғұрпымызды білу. Қазіргі педагогикалық әдебиеттерде жас ұрпақты патриоттық тәрбиелеу мәселелерінің даму деңгейі өте жоғары болып көрінеді. Біздің ойымызша күнделікті өтілетін музыкалық сабақтардың міндеттері бір-бірімен тығыз байланысты болуы керек, олардың әр деңгей ретімен қалыптасуы оқушылардың музыкалық даму нәтижелерін анықтауға негіз бола алады. Және де тұжырымдамалар негізінде қарастырылған музыкалық білім берудің 3 міндеті:

- бірінші музыкалық міндет – оқушылардың музыкаға эмоционалды қарым-қатынасын қалыптастыру. Яғни осы эмоцияны қалыптастыру арқылы біз музыканы қабылдау негізін қалыптастырамыз. Осылайша оқушылардың ынтасын ашып, музыкаға сезім, білімді меңгеру мен қоса музыкалы тәрбие, дағды, музыка орындауға ықыластарын, талпыныстарын оятып қажетті жағдай туғызылады.

- екінші музыкалық міндет музыкаға қарым – қатынасын қалыптастыру. Бұл міндет арқылы біз оқушылардың әуендер мен музыкалық шығармаларды саналы түрде қабылдауын қалыптастырамыз, оны күнделікті өмірде қолдана білу, жалпы сипатын түсініп, шығармалардың өміршеңдігі мен идеялық негізін саналы түрде ұғынуы қарастырылады.

- үшінші музыкалық міндет – әуенді орындау. Әдіс оқушының музыкамен айналысуының ең қолайлы формасы. Оқушылардың музыкалық естуін сонымен қатар ұғым түсініктеріне негіз бола алады.

Педагогикалық, музыкалық мектептерде, жалпы оқу орындарында музыкалық бөлімдер ерекше өзектілікке ие. Өздеріңіз білетіндей музыкалық білім беру жүйесі педагогикалық білім мен тәрбиені жүзеге асыруға арналған педагогикалық кадрларды дайындайды. Сондықтан музыка пәні кәсіби және заманауи талаптарға сай болу керек. Жалпы білім беретін мектептерде оқыту тәрбие жұмыстарын жүзеге асыру барысында өзара байланысты патриоттық тәрбиелеу міндеттері іске асуы тиіс.

Біріншісі өскелең ұрпақты патриоттық тәрбиелеуді жүзеге асыруда дайындықты қалыптастыру. Екіншісі оқушыларды ұлтжандыққа тәрбиелеуде.

Қазіргі уақытта біздің елімізде мектеп оқушыларын ұлтсүйгіштікке тәрбиелеудің нақты жүйесі қалыптастырылуда. Мектеп оқушыларын патриоттық тәрбиелеу және мектеп мұғалімдерінің тәжірибесін талдай отырып, практиканың маңызы зор бар екенін атап өтуге болады. Оқу кезінде музыканың өзін немесе басқа композиторлардың шығармаларының мазмұнын білу бірінші орынға шығады. Мектепке өтілетін сабақ жоспарында оқушыларға

үйрену керек шығармалар тізімі өте кең. Патриоттық тәрбиенің міндеттеріне сүйене отырып, музыкалық шығармаларды таңдау жүзеге асырылуы керек. Мысалы, бастауыш сынып оқушыларын Қазақстанның композиторларының отанға арналған, туған жердің табиғатын суреттейтін, сүйіспеншілікті оятуға арналған музыканы оқытып, түсіндіре оны орындатқан жөн.

Методология

Музыкалық патриоттық және жеке қасиеттерді оқыту және дамыту әдістері:

- іс жүзінде-аналитикалық (музыкалық патриоттық шығармаларды талдау, таңдау, музыкалық материал, отандық класс композиторлар шедеврлері, олардың ремикстері, музыкалық фольклор және т. б.) ;
- ерікті музыкалық ойнатуды үйрету (импровизация, ұжымдық музыка жасау, жобалар жасау) .
- музыкалық оқытуды ынталандыру (шындыққа бағдарлау, музыкалық өнердің нақты құндылықтары, кеңейту әдісі, көркемдік тәжірибе, музыкалық қызметті жандандыру) .

Негізгі бөлім

Біздің практикалық музыкалық және педагогикалық жұмысымыздың белгілі бір әдіснамалық негізі патриоттық тәрбиеге арналған жұмыстардың бірі нағыз патриотизмін тәрбиелеу позитивті жеке қасиеттердің тұтас кешенін мақсатты түрде қалыптастыруды және дәйекті дамытуды қамтиды. Мұндай жеке дамудың негізі оқушылармен тәрбие жұмысының рухани-адамгершілік және әлеуметтік - мәдени компоненттері болып табылады. Бұл ретте патриотизм өзінің Отанмен ажырамас байланысын түсінетін адамның руханилығының, азаматтығының және әлеуметтік белсенділігінің бірлігінде қалыптасады. Өскелең жастарды патриоттыққа тәрбиелеу халқымыздың ежелден өзектілігін жоғалтпаған мәселенің бірі. Бастамасы мектеп педагогикасынан басталып, Жоғарғы оқу орындары мен қоғамдық жерлерде маңызды міндетке айналды. Тұлғаның идеялық-адамгершілік көзқарасына байланысты патриотизм жеке адамның өзге адамдарға, жалпы қоғамға, оның рухани, материалдық байлық-қазынасына, туған жердің пайдасына жасалынатын істердің көрінісі болып табылады. Бұл Туған жерге, оның өткен және бүгінгі күйі туралы, оның болашақтағы отанға деген махаббаты, қызығушылығы, жауапкершілік сезімін қалыптастырады.

Жоғарыда айтылған пайымдар өз еліне деген тұрақты көзқарастарды баяндай отырып, жеке адамның ерік-жігеріне, іскерлікке белсенді болуға мүмкіндік беретін дағдыларын дамыту. «Отан», «Патриотизм» сөздерінің ұғым мағыналары тығыз байланысты. Яғни «Отан» сөзі туған жерге сүйіспеншілікті, берілгендікті, оның жолында қызмет етуді білдіреді. Отан-ауқымдыда әлеуметтік ұғым. Осы тұрғыда Н.Назарбаев: «Көптеген адамдар туған өлке деп тек өзінің облысымен немесе тіпті өзінің ауданымен шектеледі, бұл қате түсінік» деген пікірмен толықтай келіссе болады. Біздің ата-бабаларымыз әуел бастан патриоттық тәрбиелеуді жүзеге асыру барысында, ең алдымен адамгершілік қасиетті бойына сіңірген. «Адамгершілікті» патриоттық тәрбиенің басты негізгі бөлігі ретінде есептеген. Менің ойымша өте дұрыс айтылған. Адамгершілік - күрделі ұғым.

Адамгершілік – тұлғаның қоғам мен айналасындағы адамдарға, жалпы өмір сүріп жатқан ортасына қарым-қатынасы, санасын, көзқарасын бейнелейтін ұғым. Адамгершілік көп жақты терең мағыналы сондықтан оны мәдениеттендіру тұрғысынан қарап қана қоймай. Қазіргі қоғамдағы қабілетті, саналы азаматтарды қалыптастыру ретінде қабылдаған жөн. Сонымен адамгершілік тәрбиесі өскелең ұрпақты өмір сүріп жатқан қоғамына сай қасиеттерді дарытып, патриоттыққа тәрбиелеу болып табылады. Патриоттық тәрбиенің құнды үлгілерінің бірі әдебиет, яғни батырлар жыры, тұрмыс-салт, аңыз-әңгімелер, мақал-мәтел, ертегі, айтыс секілді асыл қазыналарымыз туған жерді сүйуге, өнер мен білімге, шынайылыққа, еңбекке, адалдыққа, жақсыдан үйренуге, жаманнан жиренуге тәрбиелейтіні сөзсіз.

Қазіргі қоғамда жаңа бағдарламалардың, жаңа оқулықтардың, әдістемелер, тұжырымдамалар, жаңа теориялар музыкалық тәрбие мен оқытудың дамуына әкеледі.

Сонымен қатар мұғалім кәсіби маман ретінде өзінің оқу - тәрбие қызметіне талдау жасай білуі қажет. Өзінің педагогикалық қызметін де, басқа әріптестерінің жұмысында бағалап, саралай отырып ол оқушылардың эмоциясын, жалпы айтқанда жанын түсіну керек. Нағыз музыкант бірінші дәрежелі суретші, ойшыл, жасаушы, дана мұғалім-тәрбиеші және жаңа өмірдің белсенді жасаушысы болуы керек. Музыкалық білім берудің барлық жүйесін құрайтын және композиторларға, орындаушыларға, музыкатанушыларға сонымен қатар музыка мұғалімдеріне бірдей қолданылатын бірыңғай принциптер біріктіріледі.

Музыкалық білім беру процесінде білім алушылардың іс-әрекетіне, өз іс-әрекетіне аса тиянақтылықпен мән беріп, педагогикалық мәселелерді саналы және шығармашылық түрде шеше отырып, музыкалық-педагогикалық зерттеу әдістерін дұрыс қолдануға міндетті. Осылайша біз тәрбиелеу жөніндегі өз мақсатымызға оңай әрі тез жете аламыз. Мына міндеттерді орындай отырып оқушыларды патриоттық тәрбиелеуге бейімдейміз:

- музыкалық-педагогикалық зерттеудің әдіснамалық сипаттамасының мәнін меңгеру.
- патриоттық тәрбиелеудің музыкалық-педагогикалық проблемасын теориялық түсіну үшін тұтас әдіснамалық талдауды меңгеру.
- музыкалық білім беру педагогикасы саласындағы тәжірибелік-эксперименттік жұмысты жоспарлау және ұйымдастыру дағдыларын меңгеру.
- Кәсіби күзінеттілігін арттыру.
- Педагогтің дербестігін нығайту.
- Педагогикалық қызметте шығармашылықты дамыту.
- Педагогикалық қызметте мүдделі қатынасты дамыту.
- Педагогикалық процесстер ме құбылыстарда саналы түрде қарау білігін қалыптастыру.
- Педагогтың теориялық ойлауын дамыту.
- Педагог қызметін зерттеу сипатына бағдарлау.

Бастауыш сынып оқушылары үшін ми тез қабылдайтын, қызықты әрі басқа пәндерге қарағанда оқушылар үшін оңай болатын пән «Музыка» пәні. Осыны пайдалана отырып біз патриоттық тәрбиені оқушы бойына тез сіңдіре аламыз. Ол үшін музыка мұғалімі жан-жақты оқушыларды аша білу керек және жоғарыда көрсетілген міндеттерге сай дамуы керек. Мысал ретінде Ұлттық оркестріміз алайық, алдымен оқушыларды таныстырып, сонан соң олардың шығармашылығымен, өнерімен таныстырамыз. Ұлттық оркестр мүшелерінде түгелдей ұлттық нақыштағы киім, тек ұлттық аспап, ұлттық күйлер ойналады. Ұлттық аспаптарымыздың дауысының қосындысы, бірлесе ойнауы. Мұны көріп, естіп отырған оқушы қандай сезімде, қандай тәрбиеге бағытталады деп ойлайсыз? Әрине олар патриоттық тәрбие алады, өмірге көзқарасы өзгереді, ойлары өзгереді, жетіп дамиды. Тіпті осы бір сабақтың әсерінен олар алға үлкен мақсат қойуыда ғажап емес. Ал біздің үлгі тұтар еліне, жеріне, қоғамына пайдасы тиген, жан ашып шырылдаған, ұрпағы үшін түрлі азапқа шыдаған қаншама тұлғаларымыз бар. Артымызда олардың тарихы тұрғанда бізден патриоттық тәрбие мәселесі бойымыздан, ойымыздан алыс кетпейді. Алғаш сабақ бере бастағанда патриоттыққа музыка арқылы тәрбиелеу өте қызықты өтеді. Неге? Себебі көпшілігіміздің «Ұлы Отан», «Азамат» т.б соғысқа қатысқан үлкен ата-әжелеріміз, әкелеріміз, ағаларымыз бар. Жәнеде біз патриотпыз. Маған болашақ шәкірттеріме патриоттық ән үйреткен ұнайды. Өйткені бұл оларға өз еліне деген мақтаныш сезімін, туды құрметтеуді және біздің бостандығымыздың қадірлеу үшін маңыздылығы зор. Мектеп оқушыларын жеке тұлға ретінде тәрбиелеу мен дамытуда эмоционалдық қабылдау арқылы патриотизмге тәрбиелеу маңызды болып табылады. Музыка арқылы сондай-ақ, әдебиет шығармалары, сурет салу секілді сабақтардан алған әсерлері, туындаған сезімдер оқушыны құнды қасиеттерге, тектілікке, сүйіспеншілік, әдептілікке, мейірімділікті үйренудің негізі болып табылады. Музыка сабағының мақсаты-оқушының рухани-адамгершілік мәдениетінің бір бөлігі ретінде музыкалық мәдениетінің негізін қалау, оқушылардың жеке, танымдық, коммуникативті және әлеуметтік дамуының бірлігін, олардың өнерге және өмірге эмоционалды-құндылық қатынасын тәрбиелеуді білдіреді. Музыка сабақтарында қойылған мақсатты жүзеге асыру үшін бастауыш сынып оқушыларының

құндылық қасиеттерін тәрбиелеудегі музыканың маңызы зор екенін атап өткен жөн. Музыка тыңдаушыларға эстетикалық ләззат беретін дыбыстық бейнелердегі шындықты көрсетеді.

Ерекше жарықтықпен музыка адамның ішкі әлемін ашады. Патриоттық тәрбие 1-4 сыныптардағы музыка сабақтарынан бастау алады. Білім бағдарламасының негізгі тақырып, мазмұны барлық сыныптар үшін өтілетін патриотизмге тәрбиелеу және Отанға деген сүйіспеншілік болып табылады. Мысалы «Қазақстан - Менің Отаным», «Мен және менің Отаным», «Қазақстан болашағы және музыка», « Ел қорғауға дайынбыз», т.б. Бастауыш сынып оқушылар алдында әр түрлі жанрлар мен дәуірлердегі музыкада бейнеленген қазақ тарихы ашылады. Бүкіл сынып орындаған балалар әнінен увертюраға, симфонияға, концерт пен операға дейін. Әндер тізіміне тарихи және әскери әндер, кеңестік және заманауи композиторлардың патриоттық әндері кіреді. Сондай-ақ, оқушылар қазақ халқының ұлы тұлғаларымен мен батырлары туралы аңыздарды, эпостарды тыңдайды, соғыс, өткен өмір туралы отандық кинофильмдердің үзінділерін көреді. Біздің ойымызша қазақ музыка мәдениетінде, ең алдымен фольклорды зерттей келе ерекше назарды соған аудару керек. Біздің ойымша, халық музыкасы қазіргі оқушылардың өмірлік ұстанымын тәрбиелейді, балаға өмірде үлкен пайдасы тиетін бағдар береді. Өнер туындыларында, шығармашылық арқылы суреттелген, түсірілген туған жеріміздің табиғатының байлығы мен сұлулығы музыкалық және көркем шығармашылық сабақтарында ашылады. Ұлтаралық толеранттылыққа тәрбиелеу, жалпы адамзаттық құндылықтарды – достықты, ынтымақтастықты, өзара сыйластықты қалыптастыру мақсатында сабақтарда балалар әлем халықтарының музыкалық дәстүрлерімен, жақын және алыс шет елдердің мәдени мұраларымен танысады.

Музыка сабақтарында ұлтжандылық қасиеттерді тәрбиелеу мен дамыту бойынша жұмыс жақсы нәтиже беретіні көптеген тәжірибелерде көрсетілген. Әрбір оқушының жеке басының эмоционалды және рухани әлеуетін байытуға, шығармашылық қабілеттері мен қажеттіліктерін ашуға, махаббат, жақсылық, бақыт сияқты өмір мен өнердің мәңгілік проблемаларына эмоционалды-ашық, позитивті-құрметпен қарауды қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл бағыттағы жұмыс оқушыларды өз халқының тарихы мен мәдениеті туралы өз бетінше білім алуға бағыттайды, музыкалық өнер саласындағы зерттеу қызметін ынталандырады. Мектеп оқушылары конкурстарға, концерттерге, фестивальдерге және басқа да іс-шараларға белсенді қатысады.

Достықты, жауапкершілікті, қарым-қатынасты тәрбиелеуге байланысты көптеген міндеттер-қазіргі адамға қажет қасиеттер хор әнін үйренуді шешуге мүмкіндік береді. Музыкалық репертуар кең және алуан түрлі, үнемі жаңартылып отырады.

Қорытынды

Қорыта айтқанда музыкадағы патриоттық тәрбие біздің болашақ жастарымыз, ұрпақтарымыз үшін үлкен рөл ойнамақ. Қазіргі білім беру бағдарламасының бөлімі оқушылардың патриоттық тәрбиесі үшін ерекше маңызға ие. Отанға деген сүйіспеншілік-көп қырлы сезім. Туған жердің сұлулығын сезіну қабілеті, оның тарихын құрметтеу, оның бостандығы мен тәуелсіздігін қорғағандар және біздің ұлттық мәдениетімізге қол жеткізген мақтаныш. Музыкалық сауаттылық - музыканы өмірден туған және өмірмен тығыз байланысты тірі, бейнелі өнер ретінде қабылдау қабілеті. Бұл ерекше «музыка сезімі», оны эмоционалды түрде қабылдауға мүмкіндік береді, ондағы жақсылық пен жамандықты ажыратады. Музыканың есту қабілеті және музыканың сипаты мен орындау сипаты арасындағы ішкі байланысты сезіну қабілеті, бейтаныс музыканың авторын, егер ол белгілі бір авторға, оның оқушылары бұрыннан таныс шығармаларына тән болса, есту қабілеті. Оқушыларды музыкалық мәдениеттің осы нәзік саласына енгізу композитор мен олардың шығармаларын таңдауда дәйектілік пен дәлдікті қажет етеді. Сондықтан әрбір педагог өз ісіне, өз пәніне жауапкершілікпен қарауы тиіс. Бастауыш сынып оқушыларын әдемі, шынайы өнермен таныстыру арқылы патриоттық сезімдерді дамыту және тәрбиелеу бойынша жұмыс жасай отырып, музыка сабағы өнер сабағына, көркемдік-педагогикалық идея болып табылатын моральдық-эстетикалық өзекке айналады, мұғалім мен балаға музыканы жалпыадамзаттық құндылықтардың объективі арқылы түсінуге мүмкіндік береді. Сабақты іс-

әрекеттің дәйектілігі емес, белгілі бір көркемдік тұтастық болатындай етіп жоспарлау өте маңызды. Осылайша, музыка сабақтарында және сабақтан тыс жұмыстарда азаматтық-патриоттық тәрбие беру мәселесі бүгінгі таңда өте өзекті және бұқаралық Музыкалық білім берудің ортақ мақсаты болып табылатын оқушылардың рухани мәдениетінің ажырамас бөлігі ретінде музыкалық мәдениетті қалыптастыру үшін маңызды алғышарттар болып табылады. Сондықтан, біздің ойымызша, бұл тәжірибе кез-келген музыка мұғаліміне ұсынылуы мүмкін, сонымен қатар мектепте сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыруға көмектеседі. Қоғамдағы әрбір адам тақырыпқа жауапкершілікпен қарайтын болса, ата-бабаларымыз секілді елі үшін жанын пидә ететін азаматтар көбейеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сақыпжамал Ұзақбаева / Қазақ халық педагогикасы
2. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан – 2050. - Алматы: Білім, 2012
3. Бондаревская Е.В. Формирование патриотизма старших школьников. Ростов-на-Дону, 2013. – 192 с.
4. Гордин Л.Ю. Воспитывать коллективистов. –Москва: Просвещение, 1996
5. Коротов В.М. Воспитательные аспекты педагогического проектирования М., 2014
6. Квятковский Е.Ю. О путях повышения нравственно-этического влияния искусства слов на учащихся средней школы. – Москва, 2014
7. Иманбаева С.Т. Оқушыларды ұлттық жауынгерлік дәстүр арқылы ерлікке баулудың педагогикалық негіздері. П.ғ.к. дисс. авторефераты – Алматы, 1997. –25 б.
8. Бейсенбаева А.А. Патриотическое воспитание старшеклассников средствами казахского героического эпоса. - Алматы, 2004. – 138 с.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Сыдыкова Роза Шаймардановна

*Доктор педагогических наук, профессор, Академик Академии педагогических наук Республики
Казахстан*

Жолдас Шолпан Құралбекқызы

2-курс магистранты

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті

Шымкент қ., Қазақстан

e-mail: shopi_shegir@mail.ru

Аннотация

Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының жалпы музыкалық мәдениетін қалыптастыру және дамыту процесіне қатысты мәселелер қарастырылады. Бұл проблема балаларда рухани мәдениетті, дүниетанымды, дүниетанымды дамытудың жалпы процестерін қалыптастыру, музыкалық сауаттылықты білудің қажетті дағдылары мен дағдыларын дамыту, сондай-ақ шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру тұрғысынан өзекті болып табылады. Оқушылардың музыкалық білімі Музыка теориясы, сольфеджио, музыка сабақтарында музыкалық-орындаушылық қызметтің көп компонентті негізін құрайтын музыкалық аспаптарда ойнауды игеру туралы білімге негізделгенін атап өту маңызды. Музыка сабағы музыканы оқытудың бірнеше кезеңінен тұратынын ескеру қажет. Музыкалық сауаттылықты білуде қажетті білімді тез игеруге ықпал ететін оқытудың заманауи әдістері мен технологиялары қолданылады.

Музыкалық сауаттылықты игеру процесі музыканың мазмұны мен құралдарын саналы түрде игеруге көмектеседі, ән айту және аспапта ойнау кезінде музыкалық материалды есту мен тыңдаудың гармоникалық есту дағдыларының дамуына әсер етеді. Әннің сөздерін нақты айту қабілетінен, таза интонациямен ән айту қабілетінен тұратын дұрыс артикуляцияны дамыту музыкалық сауаттылықтың дамуына ықпал етеді. Бастауыш сынып оқушыларының музыкалық сауаттылығы Музыкалық білім берудің "құрылысының" негізін қалайтынын атап өту маңызды музыка сабақтарында бастауыш мектепте оқу кезеңі.

Кілттік сөздер: музыкалық сауаттылық, музыкалық білім, нота, әндету, бастауыш мектеп.

Аннотация

В данной статье рассматриваются вопросы связанные с процессом становления и развития общей музыкальной культуры учащихся начальных классов. Указанная проблема актуальна с точки зрения формирования у детей общих процессов развития духовной культуры, миропонимания, мирозерцания и в целом, выработки необходимых навыков и умений познания музыкальной грамотности, а также формирования творческих способностей. Важно отметить, что музыкальная образованность учащихся базируется на знаниях теории музыки, сольфеджио, освоения игры на музыкальных инструментах, которые составляют многокомпонентную основу музыкально-исполнительской деятельности на уроках музыки. Следует принять во внимание, что урок музыки состоит из нескольких этапов обучения музыке. В познании музыкальной грамотности используются современные методы и технологии обучения, которые способствуют быстрому освоению необходимых знаний.

Несомненно, процесс освоения музыкальной грамотности помогает осознанно усваивать содержание и средства выражения музыки, влияет на развитие гармонических слуховых

навыков слышания и слушания музыкального материала в период пения песен и игры на инструменте. Выработка правильной артикуляции, которая состоит из умений четко произносить слова песни, умение петь с чистой интонацией способствует развитию музыкальной грамотности. Важно подчеркнуть, что музыкальная грамотность учащихся начальных классов закладывает фундамент «строительства» музыкального образования период обучения в начальной школе на уроках музыки.

Ключевые слова: музыкальная грамота, музыкальная образования, нота, пение, начальная школа

Annotation

This article discusses issues related to the process of formation and development of the general musical culture of primary school students. This problem is relevant from the point of view of the formation of children's general processes of development of spiritual culture, worldview, worldview and in general, the development of the necessary skills and abilities of musical literacy, as well as the formation of creative abilities. It is important to note that the musical education of students is based on the knowledge of music theory, solfeggio, the development of playing musical instruments, which form the multicomponent basis of musical performance activities in music lessons. It should be taken into account that a music lesson consists of several stages of learning music. In the knowledge of musical literacy, modern methods and teaching technologies are used, which contribute to the rapid development of the necessary knowledge.

Undoubtedly, the process of mastering musical literacy helps to consciously assimilate the content and means of expressing music, affects the development of harmonic auditory skills of hearing and listening to musical material during the period of singing songs and playing an instrument. The development of correct articulation, which consists of the ability to clearly pronounce the words of a song, the ability to sing with a clear intonation contributes to the development of musical literacy. It is important to emphasize that the musical literacy of primary school students lays the foundation for the "construction" of music education during primary school music lessons.

Keywords: musical literacy, musical education, note, singing, elementary school

Кіріспе

Қазіргі уақытта білім беру – бұл жеке тұлғаның дамуы мен жан-жақты қалыптасуына жағдай жасайтын күрделі процесс. Педагогикалық процесті ізгілендіру міндеттері балаға үндеу атмосферасын құруды, оны толыққанды оқыту, тәрбиелеу және дамыту үшін қажетті жағдайларды қамтамасыз етуді талап етеді. Музыкалық өнерге үлкен мән беріледі және көптеген ғалымдар мен педагог-практиктердің зерттеулері музыканың басқа өнерден бұрын балаларда эмоционалды реакция тудыратынын көрсетеді.

Қазіргі заманғы көркемдік, оның ішінде музыкалық білім берудің алдында келесі міндеттер тұр: әлемді көркемдік-бейнелі тану және онымен бірлік сезімін тәрбиелеу (тұтас дүниетаным), әлемге риясыз көзқарасты тәрбиелеу, сезім мәдениетін, адамның эмоционалды саласын, оның ассоциативті ойлауын қалыптастыру. Музыкалық білім беру процесінде гуманистік тәрбие мен рухани-адамгершілік даму, өткен және қазіргі мәдениеттің ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарын игеру, шығармашылық белсенділікті қалыптастыру, жеке қасиеттерді ұлттық және әлемдік көркем мәдениетке біріктіру жүзеге асырылады.

Музыка – бұл адамның әртүрлі эмоционалды-сезімдік күйлерін, оның тәжірибелерін, көңіл-күйлерін білудің ерекше жолы, сонымен бірге шындықтағы сұлулықты, адамның сезімдері мен қарым-қатынастарының сұлулығы мен тереңдігін білу, түсіну және игеру құралы.

Мектепте баланың музыкалық мәдениетінің негізі қаланады, бұл баланы өнер мен өмірге эмоционалды-құндылық қатынасына дайындауда, музыкалық қабылдауды, музыкалық өнердің

моральдық-эстетикалық мәнін дамытуда, музыкалық және шығармашылық қызмет тәжірибесін жинақтауда көрінеді. Оқушылардың музыкалық білімі балаларда музыкалық өнер туралы тұтас идеяны дамытуға, оларды негізгі білім жүйесімен, музыкалық іс-әрекеттің дағдылары мен дағдылармен қаруландыруға және ең бастысы олардың фундаментін қалайтын музыкалық сауаттылығын дамытуға бағытталған, бұл оқушыларға өнермен одан әрі тәуелсіз қарым-қатынас, негізгі мектеп жағдайында өзін-өзі тәрбиелеу және өзін-өзі тәрбиелеу үшін базаны қамтамасыз етеді.

Музыкалық білім беру процесі нәтижелі болуы үшін зерттеушілер мен практика мұғалімдері оқушыларды оқыту мен тәрбиелеудің тиімді әдістерін, формалары мен құралдарын іздестіру үлкен артылған міндет. Педагогикалық ғылым мен практика оқытудың жеткілікті формаларын, әдістері мен құралдарын жинақтады, дәстүрлі жолдар өте тиімді болуы мүмкін. Алайда уақыт талаптары, ғылыми-техникалық прогресс, әлеуметтік-мәдени жағдай мұғалімдерді осы бағытта шығармашылық ізденіске итермелейді. Жаңа бағдарламалар мен әдістер пайда болады, мектептер инновациялық идеялар режимінде жұмыс істеуге ұмтылады, музыкалық-эстетикалық тәрбиенің жаңа әдістері жобаланады, қосымша музыкалық-эстетикалық білім берудің кең жүйесі құрылады. Сабақтарға әр түрлі бағыттар мен жанрлардың туындылары кіреді: музыкалық классика, фольклор, авторлық эн, джаз, рок-музыка үлгілері, бұл музыкалық-тарихи дәуірлердің, стильдердің, бағыттардың, жанрлар мен формалардың байланысын орнатуға көмектеседі және ең бастысы – музыкалық өнердің өмірлік мәнін тереңірек түсіну және сезіну. Бастауыш мектепте музыка туралы қарапайым білім алу және практикалық музыка ойнау дағдылары мен дағдыларды қалыптастыру деп түсінілетін музыкалық сауаттылықтың негіздері қалануы үшін, мұғалімдерге арналған әдістемелік нұсқау.

Мақаланың мақсаты – ішкі құлақты белсендіру, баланың музыкалық талғамының дұрыс бағытталуын қамтамасыз ету және олардың есте сақтау қабілетін құнды көркем өмір салтының жеткілікті қорымен байыту.

Мақсатқа жету үшін келесі міндеттер анықталды:

- музыкалық қабілеттерін дамыту: модальды есту, ырғақ сезімі;
- музыка, оның мәнерлілік мүмкіндіктері, сезім, күй ауқымының алуан түрлілігі туралы түсінік беру;
- Бірқатар музыкалық терминдерді: темп, ырғақ, үзіліс, қайталау, динамикалық реңктер және т.б. үйрету және меңгерту;
- Ақыл-ой, дербес және шығармашылық белсенділікті дамытуға ықпал ету;
- Музыкалық мәдениетке тәрбиелеу.

Балалар ерте жасында кез-келген дүниені тез қабылдағыш болып келеді. Білімге құштарлығы ашық кезде музыкамен достықты мүмкіндігінше ертерек бастау керек. Айналасындағы ересек адамдар, яғни ата-анасы, ұстазы, туыстары баланың білім алудан ләззат алуына, қуана алуына барлық жағдайды жасап, құштарлығын әр түрлі әдістер арқылы ашу керек. Сондықтан бұл мақаланың өзектілігі баланың музыкалық есту қабілетін және оның дамуын, музыкалық, көркемдік талғамы мен шығармашылық қабілеттерін тәрбиелеуді ұйымдастыру.

Есту қабілетін дұрыс ұйымдастырудың құралдары: балаларда әуеннің, гармоникалық сүйемелдеудің, полифониялық музыканың дауыстарының арақатынасында нақты, дәл бағдарлауды тәрбиелеу; өткір және дәл ырғақ сезімін дамыту; музыкалық фразаны, кезеңді, форманы тұтастай жанды және мағыналы қабылдауға және интонациялауға үйрету; стиль сезімін тәрбиелеу және дамыту. Оқушылардың сабақ барысында алған теориялық білімдері тәжірибелік дағдылармен байланысты болуы керек. Барлық теориялық жұмыс Ішкі есту идеяларына негізделуі керек, олардың болуы музыканы оқыту процесінде үлкен рөл атқарады.

Бұл мақала сіздің теориялық біліміңізді іс жүзінде жүзеге асыруға және тексеруге мүмкіндік береді.

Музыкалық сауаттылықтың бірінші кезектегі міндеттерінің бірі – баланың сабаққа қызығушылығын ояту. Музыкалық сауаттылық сабақтарының қызығуы оң нәтижелерге жетудің өте қажетті шарты болып табылады. Сонымен бірге, құлақты музыкаға тәрбиелеу процесінің дұрыс бағытын қамтамасыз ету қажет, ол өмірлік, практикалық, тиімді дағдыларды береді және емтиханға қажетті формальды тапсырмаларды орындауға үйретпейді, бірақ музыкалық тәжірибеде қолдануға болмайды.

Әдіснамасы

Мақалада музыка сауаттылығының негізгі іс-әрекеттерінің бірі болып табылатын музыка теориясы қарастырылады, қарапайым музыкалық өлшемдер, мажорлық және минорлық ладтар, сольфеджио, музыка теориясы, музыкалық аспапта ойнау, көркемдік талғам, шығармашылық қабілетті тәрбиелеу, хор, дирижерлау, стольбица, музыка әдебиеті, музыка талдау.

Негізгі бөлім

Бастауыш сыныпта музыка туралы қарапайым білім алу және практикалық музыка ойнау дағдылары мен дағдыларды қалыптастыру деп түсінілетін музыкалық сауаттылықтың негіздері қаланады. Музыкалық сауаттылықтың маңызды құрамдас бөлігі ноталық сауаттылықты білу болып табылады. Балаларға музыкалық белгілерді түсінуге, қарапайым әндер мен әуендерді нота арқылы айтуға үйретеді [1]. Дыбыс деңгейі музыкалық сөйлеудің негізі ретінде вокалдық интонация арқылы игеріледі. Ритм, пульсация сезімін дамытумен қатар, балалар қарапайым өлшемдер мен ұзақтықтың арақатынасын игереді.

Музыкалық сауаттылық, сольфеджиолау, ноталарды танумен айналысу ән айту және музыка тыңдаумен байланысты болуы тиіс. Музыкалық сауаттылықты игерудің негізі – дыбыс биіктігі мен метроритмнің жүйелері.

Дыбыс деңгейін зерттеу дәйектілігі келесі кезеңдерден тұрады:

1-кезең қарама-қарсы регистрлердің дыбысталу сипатымен танысу, жоғары, төмен және орташа дыбыстардың есту қабілетін меңгеру. Регистр – дыбыстың сипатына жақын дыбыстар тобы. Бұл ұғым балаларға жоғары және төмен дыбысты түсінгеннен кейін түсіндіріледі. Жоғары регистр – жеңіл, дауысты, жоғары ұшатын дыбыстар, ал төмен регистр – ауыр, салмақпен, төмен түсетін дыбыстар.

2-кезең әуеннің жоғары және төмен қозғалыс бағытын игеру, сондай-ақ әуендердің бір биіктікте есту қабілетін дамыту.

Сонымен қатар, әуен қозғалысының визуалды бейнесі үлкен рөл атқарады. Қол қимылымен әнді үйрену кезінде мұғалім әуеннің суретін жеткізеді, балаларға әуеннің қозғалыс бағытын, оның біртіндеп жүруін, кездесетін секірулерді және т.б. белгілейді. М. А. Румер мұндай жазба есту қабілеттерін визуалды көріністермен байланыстыру мәселесін шешуге ықпал етеді деп санайды. Кешенде әуенді визуалды бақылауды, вокализацияны және дыбыстың жоғары арақатынасын қолмен көрсетуді қолдана отырып, мұғалім балаларда әуеннің көрінісін қалыптастырады. Әуенді көрсету үшін ішкі есту қабілеті бар балаларды тәрбиелеу қажет. Осы мақсатта әуенді қабылдау кезінде оны ақылмен айту пайдалы.

1. Әуеннің біртіндеп және секірмелі қозғалысын игеру, жоғары және төмен дыбыстардың арасында ортасын игеру. Әрі қарай, жеті нотаның атауы, октава ұғымы, дыбыс қатарының басқыштарын – баспалдақтың ассоциациялай отырып, баспалдақтың қадамдарын елестету арқылы дыбыс қатарының басқышатырын, баспалдақтың арасындағы қабаттармен октаваны бейнелеуге, теңеуге болады.

Баланың биіктік ұғымын қалыптастырудың белгілі бір кезеңінде нота енгізіледі. Оның дамуы балалардың музыкалық тілдің ерекшеліктеріне саналы түрде қарауына ықпал етеді. Музыкалық жазба элементтері сабақтарда біртіндеп енгізіледі. Д. Кабалевскийдің бағдарламасына сәйкес мұндай жұмыс бірінші сыныптың төртінші тоқсанынан басталуы

мүмкін. Сәуір-мамыр айларында сіз музыкалық жолға, нотаға ауыса аласыз, скрипка мен басс кілттерінің рөлін түсіндіре аласыз.

2. Ладтық қатынастардың тұрақтылығы мен тұрақсыздығын игеру: дыбысты аяқтайтын дыбыстар және музыка бұзылғандай толық емес әсер. Тұрақсыз қадамдар тұрақты сатыларға бағытталуға бейім. Ең тұрақты – екі көмекшісі бар тоникалық тұрақты III және V басқыштар.

3. Мажорлық және минорлық ладтарды игеру. Балалар лад ұғымымен дыбыстың түсі ретінде танысады – көңілді, жеңіл, жарқын (мажор), қайғылы және жұмсақ, қараңғы (минорлы). Ладтық гравитация үш тұрақты дыбыстың негізгі немесе кіші болуы мүмкін үштікті (I, III, V сатылар) құрайтындығын түсіндіруге көшеді. Тұрақты және тұрақсыз дыбыстар бір-бірімен мажорлы немесе минорлы ладта жүреді.

Әрі қарай, өзгеру белгілері туралы түсінік түсіндіріледі. «Қол белгілерімен» ән айту кезінде өткір және бемольмен алғашқы танысу негізгі мажорлы лад негізінде беріледі. Мұғалім осындай жаттығуларды ойлап табады, онда өзгеру белгілерінің пайда болуымен тұрақсыз қадамдардың тұрақтыға қарай бағытталуы артады. Өзгеру белгілерін зерттеудегі маңызды қадам – интонация және тон мен жарты тонды есту арқылы анықтау. Алдымен жаттығулар қол белгілерін қолдана отырып, түсіндірусіз айтылады. Балаларға тон мен жарты тон арасындағы айырмашылық түсіндірілгеннен кейін, түсінікті болу үшін қолмен көрсету де қолданылады. Тон төмен – алақан төмен қарай бұрылып, серпіліп, қолдың жоғарыдан төменге қарай кең қозғалысы. Тон жоғары – алақанды жоғары қарай бұраңыз, қолды төменнен жоғары қарай бұраңыз және кең қимыл жасаңыз (егер сіз басқа тонды жоғары немесе төмен айту керек болса, әр қозғалыс қайталанады) – бұл әдісті Г. А. Струве жасаған. Струвенің тәжірибесінен балалар бұл қимылдарды игереді және есту арқылы тон мен жартылай тонды ажыратуды үйреніп, мұғалім фортепианода ойнайтын мажорлық және минорлық натуральды лад құрылымын қолдарымен суреттей алады.

Мажорлық және минорлық ладтарды жақсы игеру үшін мұғалім болгарлық «столбицаны» қолдана алады. «Столбицада» үлкен сызықтармен тұрақты басқыштар белгіленеді, кішірегімен тұрақсыз белгіленеді. Тонды құрайтын сатылар арасындағы қашықтық жартылай тонды құрайтын сатыларға қарағанда екі есе кең болып орналасады. Әр сызықтың оң жағында сіз тондардың слогдық белгілерін, сол жақта қадамдардың сандық белгілерін орналастыра аласыз. Минор натуральдық «минорлық кесте» арқылы мажорлы столбицамен салыстырмалы, бейнелі түрде жеңіл қабылданады.

Ең бастысы, барлық ұғымдар музыкалық әсерлерге негізделген және балалар алдында өздерінің экспрессивті мағынасында ұсынылған. Бүкіл жұмыстың нәтижесінде тоналдылық туралы түсінік беріледі: егер тоника «ДО» болса және тоникалық үшдыбыс мажорлы болса, онда шығарма до-мажор тональдігінде жазылған және керісінше.

Балалардағы дыбыстық биіктік көріністерді дамытуда екі негізгі жүйе қолданылады – абсолютті (белгілі бір кілтте нақты көрсетілген, ноталарды скрипка түрінде жазу) және салыстырмалы (қадамдардың слогдық атауларын қолдана отырып, кез-келген тоналдылықтың заңдылықтарына сүйенуден тыс) – МО, Ie, VI, na, zo, ra, ti). Екі жүйеде де оқуда көрнекілік кең таралған. Сонымен, сольмизация барысында көрнекілік мақсатта қол белгілерін басқыштармен байланыстыру кең таралған.

Абсолютті жүйенің жақтаушылары көрнекі көріністерді қолданады, мысалы, қолмен ән айту. Бірқатар мұғалімдердің пікірінше, бастауыш сынып оқушыларының музыкалық тәрбиесіндегі жағымды сәт абсолютті және салыстырмалы жүйелердің үйлесімі болып саналады. Осыған байланысты Г. А. Струве жасаған «Хор сольфеджио» әдісі өте айқын, сондықтан біз оған толығырақ тоқталамыз.

Струвенің «Хор сольфеджио» негізгі педагогикалық принципке сәйкес – нақтыдан абстрактіге дейін балаға қарапайым, қолжетімді формасы бар көрнекі ойын жаттығуларынан тұрады. Струве жаттығуларында үш маңызды компонент біріктірілген: визуалды, есту және мотор. Көрнекі қатар ретінде жоғарыда аталған қол белгілері салыстырмалы тұздану әдісіне сәйкес қолданылады, содан кейін Струве қолмен ән айтады (қол музыкалық лагерьді бейнелейді).

Мұның бәрі есту қабілетінің негізін қалайды. Ойындар – қарапайым әндерден Струве жаттығулары әндерге алып келеді, балалардың жалпы сауаттылығын дамытады. Струве сонымен қатар топтық және жеке формада «Хор сольфеджио» сабақтарын өткізуді, әншілік «примарлық аймақты», балаларға ыңғайлы тоналдылықты анықтауды ұсынады. Сонымен, балалар біртіндеп ноталар бойынша болашақ ән айтуға дайындалады.

Струве алғашқы бес қадам көлемінде дайындық жаттығуларын береді. «Музыкалық лагерь» – бұл әншінің сол қолы, ал оң қолдың сұқ саусағы дыбыстардың орналасқан жерін көрсетеді. Струве балалармен әр түрлі музыкалық ойындар өткізеді, олардың мақсаты музыкалық есту мен музыкалық есте сақтауды дамыту. Мысалы, дирижердегі музыкалық ойын және «тірі ноталар» [2]. Хор бес топқа бөлінеді (ноталар). Әр топ «тұздан» «тұзға» дейін бір ғана нотаны айтады. Балалардың бірі (дирижер) «ноталарды» басқарады: бірінші топқа қолымен белгі береді – «дейін» ән айтады, екінші – «РЕ» әнін айтады және т.б. Дирижерлер әр бала тұрақты ғана емес, сонымен қатар тұрақсыз қадамдарды ән айтуы үшін жиі өзгереді, балалар топтары да өзгереді. Струве балаларға негізгі және кіші параллелизм принципін түсіндіреді. Табиғи кәметке толмаған адам негізгі деңгейдің VI сатысында салынған және негізгі белгілермен бірдей. Мажордың VI, I, III сатылары тұрақты сатыларға, ал минорда – I, III, V сатыларға айналады. Екі дауысты дағдыларды нығайту үшін Струве «столбицаны» қолданады, оған дауыстардың кезектесіп қозғалуымен жаттығулар жасалады. Оларды орындау үшін түрлі түсті екі көрсеткіш алынады: АҚ және көк. АҚ көрсеткіші – бірінші дауысты, көк – екінші дауысты көрсетеді. Струве негізгі және кіші үштіктің арасындағы айырмашылықты есту арқылы анықтаудың маңыздылығын баса айтады. Осы мақсатта ол сол атаудағы негізгі және кіші үштікті салыстыруды ұсынады. Балалардағы Полифония дағдыларын дамыту үшін «хор желдеткіші» деп аталатын әдістемелік әдісті қолданған дұрыс. Ол үшін хор үш топқа бөлінеді, жаттығу әуезді түрде қол белгілерімен немесе «қолмен» ән айтады, содан кейін «желдеткіш» ашылады. Бірінші топ төменгі нотаны ұстайды, ал екінші және үшінші топтар келесіге ауысады, содан кейін екінші топ белгіленген жазбада қалады, үшінші топ келесі сатыға көтеріледі.

«Хор сольфеджио» курсына Струве саяси жаттығуларға негізделген музыкалық-интонациялық естуді тәрбиелеудің маңызды формасын ұсынды, ол белгілі бір фреттен алынып, түрлі реңктер мен жартылай реңктерден тұрады.

Бастауыш мектепте жоғары дыбыстық көріністер мен ладтық сезімнің дамуымен қатар метроритмдік жүйені дамыту жүзеге асырылады. Дыбыстардың ұзақтығының экспрессивті мағынасы туралы идея да біртіндеп беріледі. Біріншіден, дыбыстар ұзақ және тез созылуы мүмкін, бір-бірін алмастырады, олардың біреуі қысқа, басқалары ұзағырақ. Әрі қарай, екі дыбыс салыстырылады: тоқсан және сегізінші (қадам және жүгіру). Әр түрлі буындарды (та-ти) қолдану ұзақтығын айту үшін табиғи болар еді деген пікір бар. III. Кирюшин бұл үшін басқа белгілерді ұсынды, оған сәйкес жартысы – бо-ма, тоқсан – бом, сегізінші – ди-ли, он алтыншы – така-така. Кідірістерді оңай «үрлеу» керек. Ырғақтық (ритмикалық) диктанттар ауада қолмен немесе тақтада қолданылады.

Бұл жағдайда әр сөздегі бірінші буынды әлді үлес ретінде алып, сағат сызығы туралы түсінік пайда болады. Ол күшті үлестің алдына қойылады, ал бір-бірінен екіншісіне дейінгі қашықтық цикл деп аталады. Соққылардағы дыбыстардың саны әр түрлі болуы мүмкін, бірақ төрттен немесе соққылардың қосындысында олар бірдей. Балалар әр пьеса мен әннің өзіндік өлшемі, метрі, яғни күшті және әлсіз үлестердің бірдей ауысуы және т.б. екенін біледі. Сонымен қатар, метрикалық пульсацияны, метрдің күшті үлесін анықтауға, қарапайым ырғақты комбинацияларды игеруге, қол шапалақтауға арналған ырғақты жаттығуларды қосу ұсынылады, мысалы, екпінді үлесті, музыка импульсін бекітуге болады (мысалы, қолдың жұмсақ және жайбарақат қозғалыстарымен тыныш балалар туралы ән айту импульсін, ал алақандардың тіздегі жылдам соққыларымен – балалар туралы – фиджет, сіз тақтадағы екі карама-қарсы әуендердің пульсациясын графикалық түрде бейнелей аласыз және т.б. немесе кез-келген фразаның ырғақты суретін түсіре аласыз).

Бұл біркелкі пульсация сезімін, соққының күшті және әлсіз жақтарын, қарапайым өлшемдерді саналы қабылдауды, ұзақтық пен үзілістердің негізгі арақатынасын дамытады. Неғұрлым күрделі кезең – нүктелі ырғақпен танысу – «ширек нүкте – сегізінші» немесе «сегізінші нүкте – он алтыншы», затакт және синкоп.

Қорытынды

Музыка сабағы өзара бір-бірімен өте тығыз байланысты бөлімдерден тұрады. Олар – музыка тындау, ән орындау, музыкалық сауаттылық және шығармашылық тапсырмалар. Бастауыш сынып оқушыларының музыкалық сауаттылығын жан-жақты арттыру, олардың ойлау қабілетін дамыта отырып, өз бетінше жұмыс істеуге үйрету, музыкалық шығармалардың мазмұнындағы әдемілікті сезіндіру және талдай білуге дағдыландыру, шығармашылық қабілеттері мен белсенділігін қалыптастыру – музыка сабағындағы ең өзекті мәселелер болып саналады. Жалпы музыкалық мәдениетті қалыптастыру мен дамыту жолында баланы әсемдік әлеміне дыбыс арқылы жетелей отырып, сұлулық, ізгілік, адамгершілік қасиеттерін бойына сіңіру, қоршаған әлемнің шындығын көркем дүниелер арқылы түсіндіру, музыкалық аспаптарда орындаушылық машығына тәрбиелеу өте маңызды.

Біздің «Оқушылардың музыкалық сауаттылығын дамыту жолдары» деген мақаламыздың мақсаты – ішкі құлақты белсендіру, баланың музыкалық талғамының дұрыс бағытталуын қамтамасыз ету және олардың есте сақтау қабілетін құнды көркем өмір салтының жеткілікті қорымен байыту болды. Мақсатқа жету үшін келесі міндеттер анықталды: алғашқысы, музыкалық қабілеттерін дамыту: модальды есту, ырғақ сезімі; екіншісі, музыка, оның мәнерлілік мүмкіндіктері, сезім, күй ауқымының алуан түрлілігі туралы түсінік беру; үшіншісі, бірқатар музыкалық терминдерді: темп, ырғақ, үзіліс, қайталау, динамикалық реңктер және т.б. үйрету және меңгерту; төртіншісі, ақыл-ой, дербес және шығармашылық белсенділікті дамытуға ықпал ету; бесіншісі, музыкалық мәдениетке тәрбиелеу.

Мақаламызда негізінен музыка сауаттылығының негізгі іс-әрекеттерінің бірі болып табылатын музыка теориясы жан-жақты қарастырылды. Қарапайым музыкалық өлшемдер, мажорлық және минорлық ладтар, сольфеджио, музыкалық аспапта ойнау, көркемдік талғам, шығармашылық қабілетті тәрбиелеу, хор, дирижерлау, столбица сөз болды.

Балалардағы дыбыстық биіктік көріністерді дамытуда екі негізгі жүйенің қолданылатындығы айтылды. Абсолютті (белгілі бір кілтте нақты көрсетілген, ноталарды скрипка түрінде жазу) және салыстырмалы (қадамдардың слогдық атауларын қолдана отырып, кез-келген тоналдылықтың заңдылықтарына сүйенуден тыс). Екі жүйеде де оқуда көрнекілік кең таралған.

Абсолютті жүйенің жақтаушылары көрнекі көріністерді қолданады, мысалы, қолмен ән айту. Бірқатар мұғалімдердің пікірінше, бастауыш сынып оқушыларының музыкалық тәрбиесіндегі жағымды сәт абсолютті және салыстырмалы жүйелердің үйлесімі болып саналады. Осыған байланысты Г.А.Струве жасаған «Хор сольфеджио» әдісі өте айқын, сондықтан біз оған толығырақ тоқталдық.

Әдебиеттер тізімі:

1. А. Ясауи университетінің хабаршысы, №1, 2010 Ә.Үсенов Музыка сабағы арқылы оқушылардың эстетикалық білімін қалыптастыру
2. Струве Г. «Хоровое сольфеджио. Часть 1» Портал-Музыкальные, хоровые и школы искусств Москвы-classON.ru
3. Абдуллин Э.Б., Николаева Е.В. «Теория музыкального образования» М., 2004 г.

“Международный научный журнал АКАДЕМИК”

№ 2 (216), 2023 г.

АПРЕЛЬ, 2023 г.

**В авторской редакции
мнение авторов может не совпадать с позицией редакции**

Международный научный журнал "Академик". Юридический адрес:
M02E6B9, Республика Казахстан, г.Караганда

Свидетельство о регистрации в СМИ: KZ12VPY00034539 от 14 апреля 2021 г. Журнал
зарегистрирован в комитете информации, министерства информации и общественного
развития Республики Казахстан, регистрационный номер: KZ12VPY00034539

Web-сайт: www.journal-academic.com

E-mail: info@journal-academic.com

© ТОО «Международный научный журнал АКАДЕМИК»

